

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

*Význam myšlenek Miroslava Tyrše pro
výchovu a vzdělání*

Vypracovala: Bc. Dominika Mrázová

Vedoucí práce: PhDr. Helena Pavličíková, CSc.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 10. 7. 2019

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce, paní PhDr. Heleně Pavličíkové, CSc. za její přínosné rady, nasměrování a především pak za ochotu a čas, který mi věnovala a důvěru, jež vložila v mou osobu. Velký dík také patří mým nejbližším, mé rodině a přáteli, kteří mi byli po dobu studia vždy velkou oporou.

Anotace

Diplomová práce Význam myšlenek Miroslava Tyrše pro výchovu a vzdělání se zabývá nástinem a zmapováním života Dr. Miroslava Tyrše a vlivem, jež měla jeho osobnost na rozvoj kultury, pedagogiky i umění v českém prostředí. Cílem diplomové práce je analyzovat myšlenkové zdroje, které inspirovaly Miroslava Tyrše k jeho aktivitám v rámci českého národního společenského života, ke snahám o rozvíjení pocitu jednoty a vzájemnosti na základě tělesné zdatnosti. Diplomová práce má ukázat Miroslava Tyrše nejen jako vlasteneckého cvičitele, ale především jako vědce - filosofa, estetika a výtvarného kritika, který své výchovné a vzdělávací myšlenky formuloval pod silným vlivem pozitivistických i iracionalistických přístupů filosofie 19. století, která musela reagovat na přelomové objevy přírodních věd té doby.

Klíčová slova: Miroslav Tyrš, Sokol, darwinismus, Arthur Schopenhauer, estetika

Abstract

The dissertation Význam myšlenek Miroslava Tyrše pro výchovu a vzdělání (Miroslav Tyrš and the meaning of his ideas for upbringing and education) describes his life and the influence he had on the culture development, pedagogy and art in the Czech environment.

The aim of this thesis is to analyze the sources of thoughts that inspired Miroslav Tyrš to his activities within the Czech national social life and his efforts to create the feeling of unity and reciprocity on the basis of physical abilities. The thesis is not only supposed to see Miroslav Tyrš as a patriotic trainer but especially as a scientist - philosopher, aesthete and art critic. His educational ideas were formed under the strong influence of positivistic and irrationalistic approach of the 19th century philosophy which was affected by the natural science breakthrough discoveries of that era.

Key words: Miroslav Tyrš, Sokol, darwinism, Arthur Schopenhauer, aesthetics

Obsah

1. Úvod	6
2. Tyršovo mládí.....	9
3. Století změn	16
4. Tyrš a filosofie.....	18
4.1 <i>Schopenhauer</i>	20
4.2 <i>Tyrš a Schopenhauer</i>	23
4.3 <i>Tyrš a Darwin</i>	26
4.4 <i>Česká filosofická scéna</i>	28
4.5 <i>Darwin a Schopenhauer v Tyršově pojetí</i>	30
5. Tyrš a Fügner.....	35
5.1 <i>Heinrich (Jindřich) Fügner</i>	37
5.2 <i>Tyršova čechizace</i>	41
6. Sokolská myšlenka	43
6.1 <i>Tyrš a tělocvik</i>	44
6.2 <i>Co Čech, to sokol</i>	51
6.3 <i>Sokol jako priorita</i>	56
7. Tyrš a Renáta	60
8. Tyrš a umění.....	63
8.1 <i>Tyrš jako estetik a kritik</i>	68
8.2 <i>Tyrš a výtvarné umění</i>	71
8.3 <i>Profesor Tyrš</i>	74
9. Závěr.....	78
10. Seznam použité literatury	81
10.1 <i>Seznam použitých internetových zdrojů</i>	84
11. Obrazové přílohy	85

1. Úvod

Prof. PhDr. Miroslav Tyrš, celým jménem Friedrich Emmanuel Tirsch, byl významnou postavou české kulturní, později i politické, scény 19. století. Ačkoliv byl rodilým Němcem, celý život se hrdě hlásil k českému národu i jazyku a právem se tak řadí mezi naše významné národní obrozence. Tyrš však nebyl pouze národním buditelem, nýbrž člověkem veskrze renesančním, neboť pole jeho působnosti bylo vskutku široké. Při vyslovení jeho jména v nás rezonuje především obraz vlasteneckého cvičitele a sokolské hnutí, v jehož čele stál. Tak trochu pozapomenuta a opomíjena bývá druhá tvář Miroslava Tyrše, jakožto výtvarného kritika, jenž napsal mnohá pojednání a jehož přínos v oblasti estetiky, dějin umění a filosofie je přinejmenším nezanedbatelný. Později byl také přednášejícím profesorem na Karlově univerzitě, avšak jeho pedagogická dráha bohužel, vzhledem k jeho předčasnému úmrtí, neměla dlouhého trvání.

Jako osobnost širokého záběru charakterizovala svého muže Renáta Tyršová slovy: „*V době specialistů a odborníků Tyrš byl sokolem, řečníkem, učencem, spisovatelem, kritikem, vedle sebe a zároveň. Říkám zároveň, neboť vskutku právě ta mnohostrannost neobvyklá v každém oboru působení Tyršova se odrážela, vtiskujíc působení tomu ráz zcela zvláštní a dokonce individuální.*“¹ Že byl Miroslav Tyrš vskutku renesančním člověkem, o tom již dnes není pochyb. Můžeme u něj shledávat vzácné skloubení filosofie s estetikou, zájem o výtvarné dějiny, současně se sokolskou a také politickou aktivitou.²

Na následujících stranách se pokusím stručně představit jeho dílo, myšlenkové a filosofické proudy, které ho inspirovaly a provázely celým životem, a stejně tak jeho pozoruhodný život, jenž byl provázen jak úspěchy, tak i pády. V kapitolách s názvem *Století změn* představím krátce neklidnou dobu, ve které Tyrš žil a působil, v kapitole nazvané *Tyrš a filosofie* budou čtenáři obeznámeni s filosofickými velikány, kteří měli

---

¹ Renáta TYRŠOVÁ, Miroslav Tyrš ve styku s českou produkcí výtvarnou; in: *Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863–1893*, Praha 1893, s. 148–151

² KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 91.

přímý vliv na Tyršova díla, a nelze zde také opomenout zmínku o české filosofické scéně té doby. Tyršův život byl úzce spjat s dvěma osobnostmi, kterým jsem v práci také věnovala prostor. Byli jimi Jindřich Fügner, Tyršův nejbližší přítel, a jeho dcera Renáta. Ve své práci jsem se dotkla také milostného vztahu Tyrše právě s mladičkou Renátou Fügnerovou, jež mu byla věrnou spolupracovnicí a oporou, a která se významně zasloužila o přetrvání Tyršova odkazu do dnešních dnů.

V Tyršově nepříliš dlouhé životní pouti budu odhalovat jeho myšlenky, literární období a díla, to vše na pozadí neklidné doby a jeho osobního pohnutého života. Pokusím se dopátrat Tyršova paralelního „druhého života“, který zasvětil milovanému umění. Často opomíjen zůstává právě Tyršův přínos v oblasti estetiky a dějin umění, což je pozoruhodné, uvědomíme-li si, že jen Tyršovy kritiky a různá pojednání, jež byla vydána v šestisvazkovém díle, souhrnně nazvaném *O umění*, čítají bezmála tisíc stran. V této práci jsem se pokusila uvést stěžejní Tyršova díla, která měla přímý vliv na českou společnost a kulturu, a která nejlépe vystihují a dokládají, na jaké filozofy Tyrš navazoval či jací myslitelé na poli filosofie a estetiky ovlivnili jeho smýšlení a představovali pro něj zdroj inspirace. Ve své práci jsem se pokusila čtenářům vylíčit Dr. Miroslava Tyrše také jako estetika, výtvarného kritika a profesora, což dokládají stejnojmenné kapitoly - *Tyrš jako estetik a kritik*, *Tyrš a výtvarné umění*, *Profesor Tyrš*. Věřím, že budete příjemně překvapeni Tyršovým širokým záběrem, jenž i v dnešní době vyvolává údiv a budí respekt.

Literatura vztahující se k životu Dr. Miroslava Tyrše není zdaleka tak rozsáhlou, jak by se na první pohled mohlo zdát. Ačkoliv pramenů vztahujících se k sokolskému tématu najdeme bezpočet, těch, které reflektují Tyršův estetický a výtvarně-kritický přínos, je podstatně méně. Proto mi při psaní mé práce byla velkou oporou monografie Roberta Saka *Miroslav Tyrš, Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, která zachycuje všechny aspekty Tyršova života bez dobového patosu, který se v mnoha publikacích, vydaných v dobách socialismu a opěvující Tyrše, objevuje.

Pro téma mé diplomové práce jsem se rozhodla na základě jedné z poutavých filosofických přednášek paní doktorky Heleny Pavličikové. Druhým důvodem je skutečnost, že jsem již od útlých let navštěvovala tělovýchovnou jednotu Sokol v Českých Budějovicích, později jsem se dokonce stala i cvičitelkou a podílela se na organizaci sokolských akcí. Přestože jméno Sokol dnes na tvářích většiny mých vrstevníků vyvolává spíše úsměv, na dětství, které mi bylo touto organizací skrze letní

tábory a pravidelná cvičení dopřáno, a na vzácné lidi, které jsem měla to štěstí poznat, dodnes s vděkem a láskou vzpomínám. Snad i proto, že jsem jméno Miroslav Tyrš slýchávala již jako malé děvčátko a kolikrát už mi ani nebylo zrovna po chuti, stále dokola poslouchat přednášky o „zakladateli a prvním náčelníkovi Sokola“, rozhodla jsem se ponořit do práce, jež Tyrše vyobrazuje nejen jako iniciátora a propagátora sokolského fenoménu, ale také jako všestranně vzdělaného člověka, jenž svůj život, navzdory svému německému původu, zasvětil české národní otázce a v mnoha směrech byl, a stále zůstává, unikátem.

2. Tyršovo mládí

*Poznej ten svět a zděs se z jeho hrůz,
Však nezavírej zrak a mysl svou!
Nezastav krok! Svět má-li spasen být,
I ty ten úkol musíš podstoupit.
Jen ruchem v klid, jen proudem k břehu spěj,
Jeť každý oběť, každý spasitel.³*

Miroslav Tyrš

„Muž střední postavy, širokých ramen a mocně vyklenutého hrudníku. Tělo držel zpříma, trochu zdviženou hlavu zdobily husté černé vlnité vlasy, dozadu sčesané. Zpod širokého a vysokého čela zářily hnědé oči, jejichž výraz byl obvykle přívětivý a laskavý, ale hněvivě se zableskly, jestliže se mu něco znelíbilo. Obličej měl snědý, nos souměrný, lehce zahnutý, krátké vousy zastřižené do špičky. Chodil rychle, velice pružnými, drobnými, jakoby tanečními kroky. Jeho hlas, zvučný, měkký, sympatický baryton, vždy upoutal pozornost naslouchajícího. Řečnil-li na veřejnosti, tu rozpoutal se proud jeho výmluvnosti jako horská bystřina a mocný zvuk jeho hlasu pronikal do nejodlehlejších koutů místnosti, strhnuv veškeré posluchačstvo. Mluvil vybraně, leč jasně, úsečně a jadrně...Sám na sebe byl vždy přísní, k jiným shovívavý. Vyznačoval se soucitem a dobrotou a skromnost mu přikazovala nedávat nikdy najevo vlastní duševní převahu...“⁴

Miroslav Tyrš, vlastním jménem Friedrich Emmanuel Tirsch, se narodil 17. září 1832 v Děčíně, do rodiny zámeckého lékaře Jana Vincence Tirsche a Vincencie Tirschové. Je nutno podotknout, že ačkoliv oba jeho rodiče pocházeli z Čech, doma se hovořilo německým jazykem. To se však, bohužel pro Tyrše, a díkybohu pro naši historii, poměrně záhy změnilo. Rané dětství Miroslava Tyrše nebylo nikterak idylické. V útlém věku zemřel Tyršovi otec i obě mladší sestry na tuberkulózu. Zákeřná nemoc si později vyžádala i život jeho matky. Osířelý chlapec byl tak poslán ke svým příbuzným na

---

³ TYRŠ, Miroslav, (edd. L.Jandásek – A.Pechlát), O umění II, Praha 1934, s. 239.

⁴ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. s. 70. Tak vzpomínal Josef Müller na Miroslava Tyrše.

venkov⁵. Tyto neblahé zkušenosti a jakýsi stín smrti a obavy z ní se vznášely nad Tyršem po celý jeho život. On sám se během svého života potýkal s tělesnými i psychickými neduhy, se kterými bojoval až do své nešťastné smrti v roce 1884. „*Tak končí první období Tyršova mládí. Za prvních devět let prožil v něm více životních zkušeností než jiní lidé za celá desetiletí.*“⁶

Tyrš vyrůstal u příbuzných na Mladoboleslavsku, později ve Stráňově. Mladý Tyrš se brzy začal jevit jako zvědavý a bystrý hoch, a tak bylo záhy jasné, že bude pokračovat ve studiích na gymnáziu v Praze. V roce 1841 se Tyrš přestěhoval do Prahy ke strýci Antonínu Kirschbaumovi a začal navštěvovat malostranské gymnázium, na kterém shodou okolností v té době studoval i Jan Neruda.⁷ Tyrš začal brzy vynikat jako nadaný student, naučil se hovořit plynule latinsky⁸ a stal se třídním přemiantem. Již v těchto gymnaziálních letech se u něj začala projevovat fascinace antickým obdobím, především pak antickým Řeckem.⁹

V revolučním roce 1848 se Tyrš jako šestnáctiletý hoch účastnil povstání jakožto člen studentské legie. V samotné Tyršově účasti a přispění ve studentských legiích v boji na barikádách se však prameny do jisté míry rozcházejí. Zatímco jedny jej zmiňují jen okrajově či vůbec¹⁰, některé dokonce vyzdvihují jeho velitelské schopnosti na barikádách a do detailu líčí incident s prostřelenou čapkou¹¹.

---

⁵ TYRŠ, Miroslav, Ladislav. REITMAYER a Vlastimil. PAŘÍZEK. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1989. ISBN 80-04-23206-X, s. 8-9.

⁶ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 13.

⁷ SAK. *Miroslav Tyrš* (pozn. 13), s. 13-16.

⁸ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 16.

⁹ TYRŠ, Miroslav. *Miroslav Tyrš: stručný nástin života a působení jeho*. Praha: Pražská tělov. jednota Sokol, 1884. s. 6.

¹⁰ „*Velmi dobrý prospěch, hlavně ve studiu klasických jazyků, i patrně malá aktivní účast neveřejném studentském ruchu 1848 dávají souditi na hocha příčinnivého, pilného, zamklého, hledající raději ústraní a místo přemýšlivého pozorovatele než místa bouří a radikálních projevů těch studentů, jejichž mládí bylo ušetřeno tolikerých pohledů ve tvář smrti osob nejdražších.*“ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 16.

¹¹ „*V bouřích r. 1848 měl patnáctiletý hoch účastenství na věk svůj dosti živé. Jsa členem studentské legie, vláčel se s puškou, bezmála delší než on sám, horlivě po městě a na barikádě u újezdských kasáren zkoušel poprvé své nadání velitelské. Nemálo hrdým byl na čapku, kterouž mu na staroměstském náměstí prorazila kulka z ručnice granátnické.*“ TYRŠ, Miroslav. *Miroslav Tyrš: stručný nástin života a působení jeho*. Praha: Pražská tělov. jednota Sokol, 1884. s. 6.

Kde leží pravda a do jaké míry se Tyrš na studentských povstáních podílel, se patrně dnes již nedozvíme, jisté ale je, že ho revoluční rok 1848 velmi ovlivnil a naplno vzbudil v Tyršovi národní uvědomění¹², jak je patrné z Tyršova tvrzení: „*Nezapomenutelný rok tento s čistým zápalem pro svobodu a národnost, se zápalem, jaký nikdy v té míře už se nevrátil, zůstavil hluboké stopy ve všech myslích povznesenějších, a Čermák prožil jej se vším nadšením jinošským. Že rok ten spatřil, to učinilo z něho, jak z mnohého z nás, Čecha a Slovana plně uvědoměného.*“¹³ Tyršovo plné uvědomění a vlastenecký zápal pro český jazyk a zájmy se projevilo již v následujícím roce 1849. Toho roku bylo na malostranském gymnáziu zrušeno české vyučování, a tak Tyrš spolu s několika dalšími spolužáky přestoupil na akademické gymnázium, které se v té době těšilo pověsti českého ústavu. V posledním ročníku studií byl na gymnáziu zaveden tělocvik pod vedením Jana Malýpetra, což pro Tyrše představovalo první kontakt s tělocvikem, ačkoliv přesně nevíme, zdali se již v té době Tyrš tělocviku věnoval.¹⁴ Miroslav Tyrš v roce 1850 úspěšně odmaturoval. Dobrovolně se přihlásil i ke zkoušce z českého jazyka, který nebyl jeho mateřským jazykem, přičemž jako jeden z mála obstál a odmaturoval s vyznamenáním.¹⁵

Tyto veskrze šťastné Tyršovy gymnaziální roky shrnuje Ladislav Jandásek slovy: „*Poznal nové prostředí počesťující se Prahy, v níž prožil její nejjásavější dny svobody; nabyt uvědomění národního a slovanského; poznal antický svět s jeho krásami uměleckými i jasným názorem světovým. Tam a v zašlé i budoucí slávě vlastního národa nacházel útulek před nepřízní osudu, a v tělocviku poznával prostředek k tělesnému zesílení a zkrásnění. V mladé Tyršově duši tvořil se ideální svět síly, krásy a nadšení, kompensace světa hořkosti a osamocení, v němž mu bylo žít.*“¹⁶

Po ukončení studií na gymnáziu směřovaly další Tyršovy kroky na pražskou univerzitu. Ačkoliv byl spíše humanitního zaměření, rozhodl se pro studium práv. Studium práv ho

---

¹² JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 19.

¹³ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*, Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 20.

¹⁴ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*, Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 21.

¹⁵ SAK, Robert, *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. s. 21.

¹⁶ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*, Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 21-22.

však nenaplněovalo, dokonce k němu choval odpor¹⁷, který vyústil v přestup na Filosofickou fakultu. Tyrš se ovšem neomezil pouze na studium filosofie a estetiky. Mimo tyto obory navštěvoval také přednášky o matematice, přírodopisu, historii, ale také absolvoval kurz anatomie, neboť si chtěl rozšířit své obzory a mít všeobecný přehled, což ostatně plně korespondovalo s jeho povahou houževnatého a důkladného studenta¹⁸. Právě díky těmto svým vlastnostem a bohatým znalostem napříč obory, se Tyrš později etabloval v mnoha oblastech mezi vědeckou špičku. Hlavními a stěžejními pro Tyrše však zůstávala filosofie spolu s estetikou. Navštěvoval přednášky významných profesorů, hegelovce Ignáce Hanuše a herbartovce Roberta Zimmermanna. Právě Zimmermannovi, jenž byl zastáncem herbartismu, je přičítán nemalý vliv na Tyršovu pozdější dráhu, coby estetika a filosofa, což je především patrné v dílech „*Tělocvik v ohledu estetickém*“ a „*O zákonech komposice v umění výtvarném*“.¹⁹ Tyrš však nepřestal tíhnout k antickému období a klasickým řeckým filosofům, Aristotelovi či Platonovi, kteří tvoří taktéž nedílnou součást Tyršova filosofického přesvědčení. O tom svědčí i první jeho nedokončená filosofická práce, v níž se zabýval Senecou a jeho vztahem ke stoicismu. V této oblasti mu byl oporou a zdrojem inspirace právě profesor Hanuš, který byl zastáncem řecké filosofie a spolu s Tyršem sdílel navíc i lásku k tělocviku, další Tyršově vášni.²⁰

Nebyl by to ovšem Tyrš, kdyby mu stačilo pouhé sezení v posluchárnách. Své vědomosti doplňoval pravidelnými cestami do zahraničí. Díky Eduardu Grégrovi víme, že Tyrš v létě roku 1854 podnikl pěší cestu do Itálie. „*Po studentsku, pěšky, s tlumokem na zádech a málo penězi, ale s nadšením tím větším pro velkolepost přírody, pro nesmrtelné výtvary velkých umělců.*“²¹

Roku 1855 ukončil Tyrš studium na Filosofické fakultě složením rigorózní zkoušky, ovšem cesta k vysněnému doktorátu byla ještě spleť a složitá. Tyršovi došly veškeré

---

¹⁷ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 25

¹⁸ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 26

¹⁹ *Filosofický časopis* [online]. 2013, 5/2013 [cit. 2019 07 10].

Dostupné z <http://filcasop.flu.cas.cz/index.php?page=archiv&rok=2013&cislo=5-2013&obsah=583>

²⁰ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 27

²¹ Tamtéž.

finanční prostředky, studium tudíž muselo na nějakou dobu ustoupit stranou. Tyrš tedy využil své znalosti v oblasti tělocviku a nastoupil jako cvičitel v ústavu Ferdinanda Schmidta, kde působil dva roky. V této době trpěl patrně velkou hmotnou nouzí, neboť požádal o finanční výpomoc svého bratrance Nikolause Kirschbauma, jehož v dopise slovy „*Kein Geschäft?*“²² mimo jiné žádá, zdali by ho jeho sestra nezaměstnala na své škole, co by učitele fyziky. Tyršova žádost byla vyslyšena a skutečně nastoupil na školu své sestřenice, kde vyučoval dějepis, literaturu, dějiny výtvarného umění a fyziku.

V roce 1859 se Tyršovi již začínalo blýskat na lepší časy, neboť dostal místo vychovatele v rodině továrníka Bartelmuse. Sám Tyrš tuto svou životní kapitolu komentoval slovy: „*Nemaje mimoto prostředků hmotných, odebral jsem se co vychovatel do Jáchymova.*“²³ Pro Tyrše byla doba strávená u zámožné rodiny Bartelmusů velmi idylickou a poklidnou. Eduard Bartelmus pocházel ze švédské rodiny, jež se nejprve usadila v Německu, později na Moravě. Bartelmus byl významným chemikem a jeho patentovaný bílý smalt se stal natolik populárním, že brzy po výstavbě továrny v Novém Jáchymově, bylo smaltované nádobí žádané a vyvážené do celého Rakouska.²⁴ Tyrš nyní působil v kultivovaném a klidném prostředí, rodina si ho navíc velmi vážila a navíc již nebyl odkázán na finanční pomoc svých příbuzných. V rodině působil po dobu tří let a oba ze svěřených chlapců dovedl úspěšně k maturitní zkoušce. Někdy Tyrš vyučoval německy, jindy česky. Coby součást výuky zavedl i cvičení gymnastiky na čerstvém vzduchu, snažil se o vyváženost, harmonii mezi tělem a duchem po vzoru starých Řeků.²⁵ Nevýhodu však spatřoval v nedostatku českých ekvivalentů k německému názvosloví a nejspíš již tehdy přemýšlel nad adekvátní náhradou a začal tvořit českou tělovýchovnou terminologii.²⁶

Díky pohostinnému a poklidnému jáchymovskému prostředí a vlídnosti rodiny Bartelmusů se mohl Tyrš připravovat na složení doktorské zkoušky, kterou musel prve

---

²² JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 33

²³ SAK, Robert, *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 28.

²⁴ SAK, Robert, *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 27.

²⁵ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 35

²⁶ SAK, Robert, *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 29.

z finančních důvodů odložit. V rodině Bartelmusů se také Tyrš setkává blíže s dílem německého filosofa Arthura Schopenhauera, který byl v té době módním filosofem a byl tím pádem i předmětem filosofických rozhovorů a četby v rodině Bartelmusů.²⁷ Toto rozjímání nad Schopenhauerovým dílem dalo patrně základ Tyršově práci s názvem „*Historische Einleitung in die Philosophie Arthur Schopenhauers*“.²⁸ K jejímu knižnímu vydání bohužel nedošlo, dochoval se tak pouze rukopis.

U Bartelmusů se velké oblibě těšil také anglický dramatik Shakespeare. Tyrš si psal poznámky s rozbory z jeho dramata a vypracoval rovněž pojednání o historickém pozadí námětů jeho her, aby je tak rodině Bartelmusů lépe přiblížil a srozumitelně zprostředkoval jeho dílo. Poznámky k samotnému Hamletovi psal již česky, neboť měl v plánu Hamleta do češtiny přeložit.²⁹ Tyrš si však vedl i další sešity s poznámkami, mezi dochovanými jsou i citáty a myšlenky velkých osobností a filosofů. „*Sbírka rozdělená do oddílů Život, Lidé, Žen, Nezaměnitelnost povahy, Láska a Svoboda vůle, je dosti přesnou výpovědí o Tyršově duchovním ustrojení.*“³⁰ Ve většině výpisků je totiž patrný Tyršův sklon k pesimismu, jenž se ostatně zrcadlí již v prvním vybraném citátu od Voltaira: „*Šťěstí je jen sen – skutečnost je však bolest, cítím to už 80 let. Nevidím jiné pomoci než se vzdáti a říci si, že se mouchy proto líhnou, aby se stávaly kořistí pavouků, a lidé proto se rodí, aby je bolesti šířaly.*“³¹

Pobyt v Jáchymově byl pro Tyrše zásadním ještě v jednom ohledu. Jakkoliv se tato událost mohla na první pohled jevit bezvýznamně, její pozdější důsledky byly (nejen) pro Tyrše zásadní. Na návštěvě u lesníka Nittingera se Tyrš a jeho svěřenci poprvé setkali s Jindřichem Fügnerem. „*Krásný typ pražského měšťana, který inteligencí a dobrotou srdce převyšoval ohromně své okolí.*“³² To, co Tyrš na Fügnerovi spatřoval obzvláště obdivuhodným, byla skutečnost, že ačkoliv byl Fügner, stejně jako sám Tyrš, německého původu, velmi přilnul k českému národu, jenž prožíval za doby Bachova

---

²⁷ JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 34

²⁸ V překladu „*Historický úvod do filosofie Arthura Schopenhauera*“.

²⁹ SAK, Robert, *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 31.

³⁰ SAK, Robert, *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 32.

³¹ Tamtéž.

³² JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 39

absolutismu temné časy. I díky tomuto smýšlení, Tyršovi tak blízkému, ale i díky společnému světonázoru, filosofickým úvahám a rozhledu, se z obou stali velmi blízcí přátelé, které rozdělila až smrt staršího z nich, Jindřicha Fügnera, roku 1865.³³

Čas, který Tyrš strávil v Novém Jáchymově, pro něj představoval jedno z nejkliďnějších období vůbec. Měl zde čas na samostudium a uvědomění si svého dalšího směřování, což později kvitoval, když vše líčil své ženě: „*Uzrál jsem tam duševně a hojnou četbou – i tím Shakespearem, i tím Schopenhauerem jsem zbystril svou soudnost a prohloubil svůj obzor duševní. Vždyť nebylo tehda, za tuhého absolutismu, takřka ruchu duševního, ti, kteří pak vynikli v naší literatuře – Neruda, Hálek, Světlá a jiní - se teprve připravovali k rozletu. Těm v podstatě malým rozměrům jsem v Jáchymově ušel. Cítil jsem, že nám bude třeba lidí všestranně vzdělaných, až bohdá ruch národní se rozvine, a o ten široký rozhled v říši duchů jsem se přičiňoval.*“³⁴

---

³³JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna, s. 39

³⁴ TYRŠOVÁ, Renáta. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. Část I. Praha: Český Čtenář, 1932. S. 38-39.

3. Století změn

Abychom pochopili Tyršovo působení, coby jedné z předních osobností české kulturní scény druhé poloviny 19. století, a zároveň i jeho myšlenky a názorové směřování, je třeba si nejprve nastínit dobové souvislosti.

19. století je z dnešního hlediska bezesporu ekvivalentem k době zvrátů a změn. Po ukončení napoleonských válek se evropské velmoci, roku 1815 na vídeňském kongresu, snažily obnovit a uspořádat ponapoleonskou Evropu, a to pokud možno tak, aby byl nastolen řád, který před válkami panoval. To se však nakonec prokázalo jako nespelnitelný cíl, neboť v celé Evropě sílila vlna liberálního a vlasteneckého hnutí, která vyústila v revolučním roce 1848, známém také pod pojmem „*Jaro národů*“.

„Revoluční výbuch let 1848-1849 dozrával v Evropě řadu let. Byl podmíněn finanční, obchodní, zemědělskou a průmyslovou krizí předchozích desetiletí. Jaro národů se projevilo v celé Evropě mimo ruského impéria a Anglie.“³⁵

V českých zemích, které v té době byly součástí Rakousko-Uherské monarchie, vrcholilo v těchto letech národní obrození³⁶, které značně přispělo k růstu národního sebevědomí a uvědomění, a ježž úspěšně odolalo i tlaku metternichovského režimu.³⁷

„Pro národy rakouské monarchie se tato revoluce, kterou básník Jan Neruda uvítal slovy „Čas oponou trhnul a změněn svět“, stala mimořádně důležitým mezníkem, neboť v jejím průběhu byla smetena Metternichova absolutistická vláda, došlo k radikalizaci

---

³⁵ EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8. ISSN českézeměvletech1848-1918. S. 15

³⁶ Vlastenecké hnutí, které se snažilo zdůraznit českou minulost, český jazyk, posílit sebevědomí Čechů, jež trpělo díky útlaku ze strany monarchie. Cílem bylo obnovit vlastenecký a hospodářský život, vzbudit v lidech národní uvědomění. Mezi nejdůležitější představitele patřili Josef Jungmann, Josef Dobrovský, Karel Hynek Mácha, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, František Palacký, aj.

³⁷ Pojmem *metternichovský absolutismus* je nazýváno období po Vídeňském kongresu, kdy se v Rakousko-Uherské monarchii dostal k moci kancléř Metternich. Metternich byl velmi konzervativním politikem a zastáncem starých pořádků, proto bojoval proti jakýmkoliv obrozeneckým či buditeckým snahám, zejména za pomoci silné cenzury a tajné policie.

*pracujícího lidu a v celé monarchii se dovršil boj kapitalismu s přežilým feudalismem.*³⁸

Přes veškeré naděje, které s sebou revoluční rok přinesl, však na našem území v polovině 19. století k velkým demokratizačním změnám nedošlo. Metternichovský režim byl pouze vystřídán bachovským absolutismem, díky kterému mohl císař František Josef I. soustředit do svých rukou veškerou rozhodovací moc. Ve zbytku Evropy však stále vřela revoluční nálada, což mělo za následek mimo jiné válečný konflikt monarchie s Itálií koncem padesátých let. V tuto dobu se ocitl císař František Josef I. před nevyhnutelným krokem - přestavbou monarchie. V důsledku toho propustil v roce 1859 ze služeb neoblíbené státní úředníky, v čele s kancléřem Bachem a Říjnovým diplomem z roku 1860 se zřekl absolutistické vlády. Nastalo tak ideální období a živná půda pro formování národní kultury a rozvoj českého národa ve všech jeho podobách.

*„Přes Bachův útlak sílily v padesátých letech v literatuře tendence, jež se v roce 1858 projeví ve známém almanachu Máj, do něhož přispěli Josef Václav Frič, Vítězslav Hálek, Jan Neruda, Karolína Světlá a řada dalších. Započala také nová slavná kapitola v dějinách českého divadla a národní hudby. Vznikl pěvecký spolek Hlahol, bylo otevřeno Prozatímní divadlo a Umělecká beseda jako vrcholná organizace sdružující české umělce.*³⁹

Na hudební scénu vstoupil jeden z nejvýznamnějších českých skladatelů Bedřich Smetana a ani výtvarné umění, v čele s Josefem Mánesem a jeho lidovými motivy, nezaostalo. Nesmíme také opomenout významného sochaře té doby Josefa Václava Myslbeka. Co však český národ v té době postrádal, byla tělovýchovná organizace, která by pěstovala fyzický rozvoj a stala se tak dalším nástrojem obrozeneckých snah a národního hnutí. S tou myšlenkou přichází začátkem šedesátých let Tyrš, který v tomto období také vstupuje na politickou scénu a začíná se aktivně podílet na formování vlasteneckého sebevědomí a tvorbě českého národního programu.

---

³⁸ EFMERTOVIÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8. ISSN českézeměvletech1848-1918. S. 16

³⁹ TYRŠ, Miroslav, REITMAYER, Ladislav, ed. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. Z dějin pedagogiky. S. 11

4. Tyrš a filosofie

„Ctí-li v Miroslavu Tyršovi česká veřejnost a s ní ovšem i české studentstvo pouze tvůrce sokolstva, vytýká tím sice nejtrvalejší složku Tyršova životního snažení, snižuje však zároveň značně Tyršův celkový význam. Ten, kdo nepojme Tyrše jako hlavu myšlivou, jako filosofa, nestane se nikdy práv tomuto mohutnému zjevu.“⁴⁰

Josef Bartoš, estetik

Miroslav Tyrš nebyl filosofem ve smyslu, v jakém si možná dnes mnozí z nás filosofa představí. I když se filosofií zabýval od mládí a studoval ji do hloubky, spíše než vlastním originálním filosofickým myslitelem, byl badatelem, eklektikem. V samotné filosofii spatřoval především zdůvodnění svých politických a kulturních snah.

„Někteří znalci jeho díla jej označují za „střízlivého eklektika“, opírajícího se o antický ideál kalokaghatia, Darwinovu vývojovou teorii, o dobové filosofické směry a o myšlenky české reformace a ideály revolučního roku 1848, které v něm zanechaly trvalé stopy a učinily z něj, jak se sám o sobě vyjadřoval, uvědomělého Čecha a Slovana.“⁴¹

Tyrš byl vynikajícím způsobem seznámen s aktuálními i dřívějšími filosofickými směry, které mu byly zdrojem inspirace k jeho vlastní tvorbě. Významně byl ovlivněn kupříkladu herbartismem, neboť byl žákem jednoho z předních herbartovců u nás, Roberta von Zimmermanna, jehož přednášky navštěvoval. Blízký mu byl i Schopenhauerův pesimistický humanismus, i když dle dochovaných materiálů lze tvrdit, že to byl spíše životní postoj a tragické vidění světa, které se Schopenhauerem sdílel, a které ovlivnilo více než Tyršovo dílo, jeho osobní život.⁴² Nesmíme opomenout

---

⁴⁰ BARTOŠ, Josef, Miroslav Tyrš. Studie kritická, Praha 1916. S. 7.

⁴¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 35.

⁴² SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 43.

ani darwinovský evolucionismus, jenž se stal inspiračním východiskem pro Tyršovu stať *Náš úkol, směr a cíl*.⁴³

Filosofie druhé poloviny 19. století nemá mnoho společných rysů. Nejedná se již o ucelené školy a filosofické směry se zástupy představitelů jedné filosofické školy. V reakci na překotný pokrok, jenž světu vládnul, vystupovali filosofové s vlastními, mnohdy silně individuálními, pohledy, ať už na svět či na existenci člověka v něm. Německý idealismus v čele s Immanuelem Kantem, J. G. Fichtem nebo G. W. F. Hegelem, byl vystřídán filosofy, jako byl A. Schopenhauer či F. Nietzsche. Velký krok vpřed pak představuje myšlenka evoluce, kterou zformuloval Charles Darwin a jež si podmanila svět.

Éra romantismu byla nyní u konce a v druhé polovině 19. století se dostávají ke slovu, jak výstižně popsal Karel Stloukal ve své eseji ke stému výročí Tyršova narození, „*chladní počtáři, místo nadšení přichází strážlivost, zklamání učí skepsi, ale burcuje zároveň k nové práci. Comte, Schopenhauer a Darwin stávají se vůdčími duchy světa, rozum opět se hlásí o právo rozhodčí.*“⁴⁴

Tyršovo smýšlení, které tak mělo své kořeny v romantismu, muselo nutně projít změnou, která vyvrcholila v jakýsi čínorodý realismus. Tyrš je tedy ve své filosofii inspirován velikány jeho doby, kteří se u něj spojují do plodné syntézy. „*Darwinův evolucionismus, Comtův pozitivismus stejně jako dojmy z italských a slovanských zápasů o národní svobodu. To vše, hluboce zažitě, aplikoval na české poměry.*“⁴⁵

---

⁴³ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofía, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 101.

⁴⁴ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 37

⁴⁵ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 38

4.1 Schopenhauer

Události, které Evropou zmítaly v polovině 19. století, tedy v revolučních letech, byly živnou půdou pro nástup nových filosofických směrů. Začínají se objevovat filosofičtí velikáni, které nelze zařadit do žádného z filosofických směrů, natož označit za tendenční filosofy. Jednou z nejvýraznějších postav této doby byl bezesporu Arthur Schopenhauer. Ačkoliv Schopenhauer vycházel z klasické německé filosofie, především z díla Immanuel Kanta, jehož žákem byl, přišel se zcela svébytným nazíráním na svět. Jak Schopenhauer sám o sobě napsal knihkupci a nakladateli Friedrichu Arnoldu Brockhausovi: „*Mé dílo je tedy nový filosofický systém, nový v celém významu tohoto slova: není novým znázorněním již existujícího, ale do nejvyšší míry rozvíjí myšlenky, které doposud ještě nikoho nenapadly*“.⁴⁶

Obecně se má vzato, že Arthur Schopenhauer byl komplikovanou osobností a na cestě k pochopení jeho filosofického díla musíme nejprve porozumět jeho charakteru. S tím dokonale koresponduje jeden z Fichtových výroků, že člověk si volí takovou filosofii, jaký je on sám.⁴⁷ Pesimismus, jenž prostupuje celé Schopenhauerovo dílo, je rysem, který byl typickým nejen pro Schopenhauerovu osobnost samotnou, ale stejně tak se zrcadlí i v jeho díle, které sepsal ve svých pouhých třiceti letech. Trvalo však dlouhé roky, téměř dvacet let, kdy jeho dílo zůstalo zcela nepovšimnuto, než se Schopenhauer dočkal uznání a zadostiučinění, jak už to ostatně s génii, kteří se vymykají konvencím, bývá.

„...*velký opovrhovatel světem a lidmi, jehož hodnota, přes všechnu jeho mrzutost a hořkost, přec nemůže být nahrazena efermními zásluhami tisíce filantropických kosmopolitů*...“⁴⁸

Arthur Schopenhauer se narodil jako syn gdaňského velkoobchodníka. Již od útlého věku podnikali Schopenhauerovi rodiče spolu s ním dlouhé cesty Belgií, Francií či Švýcarskem. Aby pokračoval v rodinné tradici a vyhověl tak přání otce, nastoupil jako

---

⁴⁶ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Olomouc: Votobia, 1995. Malé monografie (Votobia). ISBN 8085885344. S. 33.

⁴⁷ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 8071130419. S. 363

⁴⁸ Adam Ludwig von Doss, Děkovný dopis W. Gwinnerovi za jeho vyličení Schopenhauerova života. 1862

šestnáctiletý mladík do učení k hamburskému obchodníkovi. K tomuto povolání však sám od sebe nikdy netíhl, lákala ho práce na poli vědeckém, což se mu vlivem okolností nakonec splnilo⁴⁹. V jeho mladých letech umírá Schopenhauerův otec a matka se rozhodla k přesídlení do Výmaru. Ten toho času představoval společenské a kulturní centrum, jež soustřeďovalo nejvýznamnější osobnosti své doby. Goethe, Wieland, Schlegel a mnoho dalších zvučných jmen se stalo pravidelnými návštěvníky v domě mladého Schopenhauera a jeho matky. Ten, uchvácen univerzitní společností, ukončil své obchodní povolání a rozhodl se nastoupit na univerzitu. Že Arthur Schopenhauer nikdy příliš neoplýval skromností a pokorou a byl si zcela vědom své geniality, svědčí mimo jiné dochované záznamy z přednášek.

„Poznámky na okraji jeho sešitů svědčí o výsměšné přezíravosti, s jakou oponoval učitelům tehdejší filozofie, zejména Fichtovi. Například k Fichtovu Vědosloví (Wissenschaftslehre⁵⁰) si poznamenal, že správněji by se mělo nazývat Vědooslovství (Wissenschaftsleere⁵¹) a připojil citát ze Shakespeara: „Je to šílené, ale je v tom metoda“.⁵²

Roku 1820 habilitoval Schopenhauer na univerzitě v Berlíně, kde mimo jiné přednášel i Hegel. Vzhledem ke své pyšné povaze ohlásil Schopenhauer své přednášky na stejný čas, kdy probíhaly přednášky, v té době již velice váženého a slavného, Hegela. Schopenhauer si byl jist svým úspěchem, ten se však nekonal, jelikož z jeho velkolepého filozofického díla bylo doposud známo jen málo, naproti tomu Hegelovy přednášky se těšily velkému zájmu a vlivu.⁵³ Schopenhauerův pokus žalostně ztroskotal. Poznamenan tímto neúspěchem opustil univerzitní dráhu, a jelikož mu zděděné jmění po otci zajišťovalo naprostou finanční svobodu, vydal se na cesty po Evropě. Ty ho zavedly do Frankfurtu nad Mohanem, kde setrval až do své smrti.

Schopenhauerův osud, jeho úspěchy i životní prohry, se zrcadlí napříč jeho dílem. *„Výrazná pudovost a nezkrotná vůle na straně jedné, bystry intelekt na straně druhé, to jsou základní složky Schopenhauerova charakteru, které se spolu neustále svářely. Obě*

---

⁴⁹ ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Olomouc: Votobia, 1995. Malé monografie (Votobia). ISBN 8085885344. S. 33.

⁵⁰ V překladu „nauka o vědě“.

⁵¹ V doslovném překladu „prázdňá věda“, „věda o ničem“.

⁵² STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 8071130419. S. 364

⁵³ HIRSCHBERGER, Johannes. *Geschichte der Philosophie*. Köln: Komet, 2003. ISBN 3 -89836-239-6. S. 456.

nalezneme i v jeho filozofii, podle níž je svět jednak vůle, slepý pud, jednak představa – nazírání a poznání.“⁵⁴

Podle Schopenhauera je základním životním principem lidského bytí temný pud, vůle. Ve vůli, nikoliv v rozumu, myšlení či vědomí, shledává Schopenhauer pravou podstatu člověka. „*Pouze zdánlivě jsou lidé přitahováni něčím, co je před nimi, ve skutečnosti jsou poháněni zezadu. Žene je nevědomá vůle k životu.*“⁵⁵

Problém spočívá v tom, že podstatou vůle je neustále o něco usilovat, něco chtít, jsme zmítáni pudy a tužbami, kdy z každé uspokojené žádosti vzroste automaticky nová. Tím pádem je zcela nemožné naleznout štěstí nebo klid. „*Bolest je vlastní realitou života. Slast a štěstí, to je pouze něco negativního, totiž nepřítomnost bolesti.*“⁵⁶ Z tohoto zdánlivě bludného začarovaného kruhu neustálého utrpení a bolesti však Schopenhauer přesto nachází východisko, a to rovnou dvě. Jedno z nich přináší pouze přechodné vykoupení a spočívá v estetické cestě skrze umění, které naše utrpení alespoň na čas zmírní, představuje tak pouze jakousi krátkodobou útěchu. Úplné vykoupení by pak měla přinést cesta etická, tudíž cesta, jež skrze askezi vede k nirváně, která je vnímána jako stav, který je už zcela zproštěn vůle.⁵⁷

Na sklonku svého života se Schopenhauer přeci jen dočkal uznání, jež mu bylo jakousi satisfakcí za předešlé křivdy a odchod z univerzitního prostředí. Evropa byla v polovině 19. století zmítána revolucemi, což mělo za následek vlnu pesimismu, díky čemuž se dostalo do popředí i Schopenhauerovo dílo. Dlouhé roky drtivého neúspěchu byly ty tam, jakoby z něj snad osud na konci života chtěl ještě učinit optimistu. Dočkal se tolik vytouženého uznání, a to i ze strany umělců. Jeho velkým obdivovatelem byl mimo jiné komponista Richard Wagner. Jeho nauka však v budoucnu nebyla prosazována jako ta jediná nezpochybnitelná pravda, jak si on sám přál, a čemuž do posledních dnů věřil. Arthur Schopenhauer zemřel roku 1860, na náhrobním kameni stojí pouze jeho jméno. Na otázku autora Wilhelma Gwinnera, který nám Schopenhauera přiblížil ve své knize⁵⁸

---

⁵⁴ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 8071130419. S. 365

⁵⁵ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 8071130419. S. 369

⁵⁶ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 8071130419. S. 371

⁵⁷ HIRSCHBERGER, Johannes. *Geschichte der Philosophie*. Köln: Komet, 2003. ISBN 3 -89836-239-6. S. 465.

⁵⁸ GWINNER, Wilhelm. *Arthur Schopenhauer aus persönlichem Umgang dargestellt: Ein Blick auf sein Leben, seinen Charakter und seine Lehre* [online]. 1862. F. A. Brockhaus [cit. 2019-04-

a který s filosofem vedl rozpravy, kde by si přál spočinout, odpověděl: „*Na tom nezáleží, najdou mě.*“⁵⁹

4.2 Tyrš a Schopenhauer

Tyrš se s dílem Arthura Schopenhauera setkává poprvé jako mladý muž koncem 50. let, je tedy samozřejmě, že byl do jisté míry Schopenhauerem oslněn. Schopenhauer se v té době dostával do intelektuálního kurzu a stal se tím pádem módním filosofem, jehož dílo bylo hojně diskutováno v intelektuálních kruzích a vybraných salónních společnostech. Nejinak tomu bylo u rodiny Bartelmusů, kde Tyrš působil jako vychovatel. Právě od rodiny Bartelmusů dostal Tyrš darem druhé vydání Schopenhauerova spisu *Welt als Wille und Vorstellung*⁶⁰. V reakci na Schopenhauerovo dílo sepsal Tyrš Historický úvod do Schopenhauerovy filosofie⁶¹. Tato stať však bohužel nebyla nikdy vydána, zůstala pouze v rukopise, byť se jednalo o zcela nebývalý počín a ranou reakci na jeho dílo. Tyrš však ve své stati nevykládá Schopenhauerův systém. Jedná se spíše o jakýsi návod, jak a jakým způsobem co číst, pokud usilujeme o to, abychom Schopenhauera pochopili v kontextu, přičemž dle Tyrše ústí evropská filosofie do té Schopenhauerovy a právě onen vývoj zde Tyrš demonstruje na jednotlivých proudech a představitelích, a to od Descarta po Kanta. Tyrš pracoval na své studii podle všeho právě během učitelského pobytu u rodiny Barthelmusů a měla také sloužit k výuce jeho mladých studentů.⁶² Prvních šest odstavců však spatřilo světlo světa roku 1933, kdy bylo uveřejněno v Ruchu filosofickém díky redaktorovi

---

01] Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Arthur_Schopenhauer_aus_pers%C3%B6nlichem_Um.html?id=K0MJAAAAQAAJ&redir_esc=y

⁵⁹ V překladu: „*Es ist einerlei, sie werden mich finden.*“ GWINNER, Wilhelm. *Arthur Schopenhauer aus persönlichem Umgang dargestellt: Ein Blick auf sein Leben, seinen Charakter und seine Lehre.* [online]. 1862. F. A. Brockhaus [cit. 2019-04-01] Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Arthur_Schopenhauer_aus_pers%C3%B6nlichem_Um.html?id=K0MJAAAAQAAJ&redir_esc=y, 1862.

⁶⁰ V překladu: „Svět jako vůle a představa“.

⁶¹ Historische Einleitung in die Philosophie A. Schopenhauers.

⁶² KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií.* Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 97.

Ferdinandovi Pelikánovi⁶³, k vydání celého textu již však bohužel nedošlo, právem by jinak Tyršovi náleželo prvenství ve výkladu Schopenhauerova díla českému publiku.

K Schopenhauerovi tíhl Tyrš bezesporu také kvůli podobným tragickým okolnostem, jež se jim oběma, coby dospívajícím mladíkům, udály. Schopenhauer ztratil otce, Tyrš přišel o otce, matku i obě sestry. Toto břímě s sebou nesl po celý život a promítalo se do jeho životního pocitu bolesti. Jak jinak, nežli právě vůlí, kterou Schopenhauer označil za hnací motor veškerého lidského jednání, by mohl mladý hoch překonat takový žal a bolest. Představa, že fyzickou slabost je možné překonat silou vlastní vůle, byla pro Tyrše nejen stěžejní myšlenkou, ale zároveň nadějí, že nalezne východisko ze svého utrpení, ze kterého se celý život pokoušel vymanit. Únik a útěchu našel posléze hned ve dvou směrech, v umění a v sokolství, dle Schopenhauerovy nauky lze říci, že se vydal cestou estetickou. Tyrš se zhlédl v antickém Řecku a jeho ideálech, zejména pak v tradici olympijských her, v jejichž podstatě shledával nástroj, s jehož pomocí lze nejlépe pěstovat vlastní vůli k činu. Nebyla to tedy vůle v mystickém či pesimistickém slova smyslu, kterou Tyrš prosazoval, nýbrž vůle k životu jakožto principu životní aktivity.⁶⁴

Ačkoliv Tyrš Schopenhauera obdivoval, připouštěl však také, že za oblíbeností pesimistické filosofie je i hodně módního a v mnohém k jeho dílu zůstal kritický. „*Ostatně intenzivně prožívané schopenhauerovství náleželo k východiskům novoromantismu umělecké generace sedmdesátých let, za jejíhož mluvčího bývá považován právě Tyrš.*“⁶⁵

Dílo Arthura Schopenhauera nezůstalo bez povšimnutí ani u nás. I když je filosofické myšlení v českých zemích v této době ovlivněno především herbartismem či později pozitivismem, objevují se na scéně i výjimky, které spatřovaly v německém géniovi zdroj inspirace. Mezi prvními, kdo se jeho dílem zabývali, byl právě Miroslav Tyrš spolu s Františkem Čuprem⁶⁶. Nebyli ale jedinými, jejichž dílo vykazovalo inspiraci

---

⁶³ Dr. Miroslav Tyrš. *Miroslav Tyrš Webnode* [online]. 2008 [cit. 2019-07-14]. Dostupné z: <https://miroslavtyrs.webnode.cz/>

⁶⁴ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofía, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 100.

⁶⁵ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 34.

⁶⁶ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha, 1937. Vysokoškolské rukověti. S. 46.

voluntarismem a pesimismem. V roce 1868 vydal Gustav Adolf Lindner spis *Das Problem des Glücks*⁶⁷, jenž byl reakcí na Schopenhauerův pesimismus a snažil se jej překonat a najít cestu ke šťastnému životu. Náboženské téma a vliv staroindického učení, typické pro Schopenhauera, najdeme ve čtyřsvazkovém díle Františka Čupry *Učení staroindické*. Sám Čupr začínal jako herbartovec, ve svém rozsáhlém díle se ale nakonec přiklonil právě k Schopenhauerovým názorům. Naproti tomu se odmítavým a kritickým způsobem k Schopenhauerovi postavili později T.G.Masaryk či Josef Durdík v díle *O módní filosofii doby naší* z roku 1883.⁶⁸

Je možná až ironií, že Schopenhauerův veskrze pesimistický voluntarismus se ve spojení s Darwinovým evolucionismem, dalším zdrojem Tyršovi filosofie, staly základním kamenem pro naopak velmi optimistický, národní a ideový program - sokolské hnutí. Tyrš sice přeformuloval Schopenhauerův voluntarismus, ve výsledku však získal mnohem více, dynamický základ sokolského aktivismu.

---

⁶⁷ V překladu: „problematika štěstí“.

⁶⁸ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha, 1937. Vysokoškolské rukověti. S. 47.

4.3 Tyrš a Darwin

V předešlé kapitole jsme se seznámily s velkým německým filosofem, jenž byl jedním z těch, kteří ovlivnili Tyršovo nazírání na svět a filosofii. Schopenhauer však nebyl jediným, kdo zanechal v Tyršově díle patrné stopy. Druhým velikánem na poli filosofie a především biologie, jenž vzbudil Tyršův zájem, byl britský vědec Charles Darwin.

19. století představovalo bouřlivou dobu ve všech aspektech tohoto slova. Nebyly to zdaleka jen revoluce, které v polovině století hýbaly Evropou a zavedenými pořádky. Jednalo se o století plné překotných změn, stěžejních objevů a nových teorií. Do popředí se dostávají především exaktní vědy, biologie, chemie, fyzika či matematika.⁶⁹ A myšlenka evoluce si tyto speciální vědy začala postupně podmaňovat.

Právě Darwin byl tím, který uvedl myšlenku evoluce do biologie a jehož nauka vychází z biologických faktů, jakými jsou například proměnlivost živých bytostí, dědičnost, nadprodukce potomstva. Právě tato nadprodukce má za příčinu boj o život, který je tím pádem rozpoután. Vše, co v tomto boji neobstojí, je slabé či nedokonalé, posléze vymírá. Vítězem v tomto boji jsou ti, kteří se dokážou nejlépe přizpůsobit, jen ti mohou udržet svou rasu, dále se rozmnožovat. Jedná se o proces přirozeného výběru. Toto tvrzení a celá evoluční teorie, způsobila ve světě veliký poprask, otřásla zažitým pohledem na člověka a jeho původ, společnost byla šokována. Vždyť význam takovéto teorie byl v rozporu s náboženským učením, jež hlásalo, že člověk, jakožto božský výtvar, byl stvořen z ničeho. Společnost se tedy rozdělila na dva nesmiřitelné tábory, Darwinovi příznivce a zatvrzelé odpůrce. Darwinovu teorii tak můžeme bezesporu označit za nejdůležitější událost duchovních dějin druhé poloviny 19. století.⁷⁰

Tyrš docházel mimo jiné i na přírodovědecké přednášky do Pukryňova ústavu, kde se seznámil s Juliem von Sachsem, se kterým Tyrš sdílel filosofické názory a zájem o vědu. Má se za to, že to byl Právě Sachs, jenž Tyrše seznámil s Darwinovo evoluční

---

⁶⁹ Na poli biologie exceloval se svou evoluční teorií, která způsobila poprask v celém světě Charles Darwin. V chemii formuloval D. I. Mendělejev periodický zákon. Francouzský fyzik A. H. Becquerel se spolu s Marií Curie-Sklodowskou zasloužili o objev radioaktivity. Moderní věda se vyvinula také z lékařství, kde kupříkladu L. Pasteur vyvinul očkování proti infekčním chorobám a lékař R. Koch objevil původce tuberkulózy. 19. století, a především jeho druhá půle, sebou přineslo nespočet nejen vědeckých, ale také technických objevů a vynálezů, které byly základem k dnešní vyspělé vědě.

⁷⁰ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 8071130419. S. 347

teorií. I když byl Tyrš s Darwinovo naukou obeznámen jako jeden z prvních, stejně jako tomu bylo u Schopenhauera, nebyl zdaleka jediným na české filosofické scéně, jemuž stěžejní a přelomové dílo britského vědce *O původu druhů*⁷¹, které vyšlo poprvé v Londýně roku 1859, posloužilo jako inspirační zdroj filosofického nazírání. Jeho stopa je pak patrná nejen v Tyršově díle, ale také u Gustava Adolfa Lindnera⁷² či Josefa Durdíka.⁷³ Byl to právě Durdík, který se v roce 1875 s Darwinem osobně setkal a následně o tomto osobním setkání referoval v *Osvětě*.

---

⁷¹ *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. V překladu *O původu druhů přirozeným výběrem neboli uchováním prospěšných plemen v boji o život*.

⁷² G.A.Lindner je pokládán za nejvýznačnějšího představitele darwinismu u nás. Podle Lindnera je Darwinův zákon zachování lepšího a silnějšího v boji o život vyjádřením ideje dokonalosti.

⁷³ Hlavní these darwinismu vyložil J.Durdík v článku *O nauce Darwinově* (1871). Darwinovo dílo *O původu druhů* pak Durdík počítá mezi pět nejvýznamnějších a nejznamenitějších knih století. KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha, 1937. Vysokoškolské rukověti.

4.4 Česká filosofická scéna

České filosofické scéně v té době vévodila herbartovská filosofie⁷⁴. S tou se Tyrš setkal poprvé prostřednictvím svého profesora, významného herbartisty, Roberta von Zimmermana, který na univerzitě přednášel a který patřil mezi nejvýznamnější zástupce estetiky⁷⁵. Na pražské univerzitě také vzniklo jeho významné dílo *Dějiny estetiky*. Zimmermannův vliv a principy jeho estetiky pak můžeme vnímat v Tyršově stati „*Tělocvik v ohledu aesthetickém*“.⁷⁶

Herbartismus převážně určoval filosofické myšlení naší společnosti přibližně od čtyřicátých do osmdesátých let 19. století a vytvořil ideální prostředí právě pro kladné přijetí darwinismu u nás. Přestože se čeští herbartovci hrdě hlásili ke své národnosti a byli vlastenci, nedá se říci, že by spadali k nacionalistickému křídlu české společnosti. Valná většina z nich publikovala svá díla i v jazyce německém a jejich díla měla tedy odezvu i v německém prostředí. Spolu s německými kolegy je pojily vřelé přátelské vztahy, což utvářelo příznivou intelektuální atmosféru. Mezi první generaci českých

---

⁷⁴ Johann Friedrich Herbart (1776-1841), zakladatel herbartismu, byl jedním z nejvlivnějších pedagogů 19. století. Herbart vybudoval svébytný filosofický systém, který byl postaven především na etice a pedagogice s důrazem na výchovu s cílem vychovávat mravně a správně konající jedince. Po utichnutí revolučních bouří nastala doba rozmachu průmyslu i přírodních věd. Společnost volala po erudovaných odbornících, a díky tomu se otevřely dveře racionální pedagogice, jejímž průkopníkem byl právě Herbart. Herbartův přínos nejen na poli filosofickém zhodnotil začátkem 20. století lipský psycholog Wilhelm Wundt následovně: „*Herbartova škola- a můžeme to právem tvrdit- značně přispěla k tomu, že se obnovilo vzájemné uznání, které dříve existovalo mezi filosofií a jednotlivými vědami, a tím připravila dobu, v níž už neplatilo, jak to bylo běžné kolem poloviny minulého století, že je filosofie jen nějaká přechodná věda, nýbrž že opět zaujala jako za Kantových časů důstojné postavení.*“ Jeho hnutí se rozšířilo v druhé polovině 19. století nejen po celé Evropě, ale dokonce proniklo i za oceán, do Ameriky. ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastí Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofia, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9. S. 14.

⁷⁵ Robert Zimmermann byl jedním z nejpopulárnějších profesorů pražské univerzity ve své době, oblíbě se těšil nejen u českých, ale i německých posluchačů. K jeho nejvýznamnějším žákům patřili mimo jiné i pozdější výrazné osobnosti českého herbartismu, Josef Dastich a Josef Durdík. Ve Vídni, kde Zimmermann rovněž působil, pak jeho přednášky navštěvoval T.G.Masaryk. Robertovi Zimmermannovi je přičítán velký význam na poli estetiky, neboť byl prvním, kdo podal soustavný přehled dějin tohoto oboru, ve svém obsáhlém díle *Geschichte der Aesthetik als philosophischer Wissenschaft* (1858). ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastí Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofia, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9. S. 48.

⁷⁶ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 93.

herbartovců je počítán František Čupr, jenž se za Herbartovu filosofii postavil již v roce 1847.⁷⁷

Herbartismus byl jakousi oficiální filosofií pražské univerzity a mezi jeho hlavní představitele patřili Franz Exner⁷⁸, Robert Zimmermann, Wilhelm Volkman, Josef Durdík či G. A. Lindner. Herbartismus byl směrem, který se vedle metafyziky věnoval především psychologii, estetice či pedagogice, méně pak již politice či historii. Už z tohoto důvodu se stal přijatelnějším a stravitelnějším filosofickým směrem, což nám vysvětluje, proč se herbartismus tak rychle rozšířil nejen v Rakousku, ale i v Čechách. Právě díky důrazu na estetiku, který herbartismus kladl, a také díky zásluze předních českých herbartovců, u nás mohly vzniknout první katedry estetiky.

Herbartismus byl bezesporu nejvlivnějším filosofickým směrem 19. století v českém prostředí. Jeho dlouhé trvání a popularitu mu bezpochyby zajistila schopnost pozitivně reagovat na objevy přírodních věd, jež byly v té době nezanedbatelné, a také byl schopen vstřebávat podněty z různých evropských myšlenkových proudů. „*V tomto smyslu nahrazoval úlohu pozitivismu, Proto není divu, že comteovský pozitivismus, třebaže ho herbartovce znali, začíná se v Čechách intenzivněji uplatňovat až koncem století.*“⁷⁹

„*Během 19. století se podařilo na internacionálním základě, za spolupráce českých a německorakouských osobností vytvořit zejména ve Střední Evropě plodné intelektuální ovzduší, které přispělo k lidskému poznání nezanedbatelnými výsledky. Tyto výsledky*

---

⁷⁷ ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofía, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9. S. 51.

⁷⁸ Franz Exner, první významný herbartovec na pražské univerzitě, přednášel nejprve na vídeňské univerzitě a do Prahy přijel na pozvání roku 1832. Byl velice populárním profesorem napříč kulturami, z široké řady jeho studentů jmenujme za všechny alespoň ty nejvýznamnější – K. H. Mácha, kritik a politik K. Sabina, filosofové A. Smetana, František Čupr, G. A. Lindner, a mnozí další. Oblíbené mezi pražskými intelektuály byly také přátelské schůzky v Exnerově domě, které navštěvovali reprezentanti obou národností, kupříkladu František Palacký či Bernard Bolzano. ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofía, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9. S. 35.

⁷⁹ ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofía, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9. S. 53.

zároveň daleko překračují hranice národů, v nichž vznikly. Zdá se, že to bylo i v souladu s Herbartovými slovy: „Máme-li kulturu, je naší vlastí Evropa.“⁸⁰

4.5 Darwin a Schopenhauer v Tyršově pojetí

Tyrš nikdy zcela neopustil Schopenhauerovu filosofii. Byla to právě ona, jež u něj vytvořila vhodnou půdu pro přijetí Darwinovi teorie. Darwinova myšlenka vývoje a evoluce na Tyrše obzvláště zapůsobila, a Tyrš tak ve svých myšlenkách a díle spojuje a prolíná Schopenhauerův voluntarismus s naukou Darwinovou. V Tyršově pojetí se oba filosofové stávají dobře kompatibilními. Matúšek ve své studii uvádí tvrzení Josefa Krále, že: *„Tyrš přijímá Darwinovu teorii boje o život, k němuž ostatně dochází i Schopenhauer, který z vůle k životu, jakožto slepému pudu k existenci také dává vznikati vzájemnému boji všeho tvorstva, ale zároveň nekonečné bídě světa, avšak proti Schopenhauerovi, činí z něho předpoklad vývoje a pokroku, boj o život způsobuje totiž stálou zdokonalovatelnost tvorů, vývoj z forem nižších k útvarům vyššíma dokonalejším.“⁸¹*

Schopenhauer ve spojení s darwinismem tak v Tyršově díle pokládá základní kámen jeho národní a životní filosofie, přičemž vůli Tyrš nechápe jako bezcílý princip, jak je tomu u Schopenhauera, ale považuje ji za dynamický motor vývoje. *„Schopenhauerova teorie působila odvrát od praxe, teorie Darwinova k ní přímo vyzývá. Tím si vysvětlujeme, že Tyrš přejav teorii Darwinovu, nepřestal býti schopenhauerovcem, dal jeho filosofii pouze jiný závěr, čímž osobně vyhověl svojí druhé tendenci duševní, touze po činnosti.“⁸²*

Stěžejní Tyršova stať, jež byla uvedena v novoročním článku v časopise Sokol roku 1871, *„Náš úkol, směr a cíl“* (1871), představuje základ a gros celého sokolského

---

⁸⁰ ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastí Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofía, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9. S. 64

⁸¹ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofía, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S.

⁸² KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofía, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S.

programu. Byla pro sokolský program natolik důležitou, že byla dokonce označována jako „sokolské evangelium“ či jako „Nový zákon“⁸³. Především pak pasáž vztahující se k tématu národa, vykazuje jasné rysy a prvky darwinismu. Stať shrnovala již dřívější Tyršovy myšlenky, které jsou však zde navíc podepřeny filosofií národa, odůvodňovanou právě darwinismem. Naproti Darwinovi přenesl Tyrš onen věčný boj o bytí a trvání z přírody a aplikoval jej na dějiny lidstva, k čemuž ho také vedly vlastní zkušenosti z neklidné revoluční doby, ve které žil, kdy vyspělá buržoazní společnost vedla ve jménu svých národů války o posílení vlastní moci a pozice.

„Veškeré dějiny jak tvorstva vůbec, tak lidstva zvláště jsou věčný boj o bytí a trvání, v němž podlehne a vyhyne, co k životu nadál je neschopno a celku závadno, zachovajíc toliko stopu svou co zkamenělina ve vrstvách skla aneb též v písmenech knihy, jež dějepisem slove. Tak zní ten zákon povšechný, ježž věk náš objevil a jasně pojmenoval a který čím dál tím zřejměji se všeobecně platným bytí ukázal, zákon neúprosný jak každý jiný, jenž v přírodě, a co totéž je, v dějinách vládne, zákon, ježž ani modlitbami, ani slovy sebeklamnými, ba ani pouhým právem zděděným zažehnati nelze.“⁸⁴

Tyrš zde srovnává vyhynulé přírodní druhy s člověkem, potažmo národy, které ustrnuly na místě a jejichž liknavost a absence dostatečné píce měly za následek jejich „vyhynutí“, přičemž podotýká, že tento proces se týká jak drobných, tak mohutných tvorů, společností nejmocnějších a národů nejslavnějších, které se tak ocitli v odporu s duchem věčného ruchu a pokroku, což posléze zapříčinilo jejich zkázu.

„To všechno na důkaz, že žádná, ani ta nejskvělejší minulost, nýbrž jen zdravá a činná přítomnost zaručuje národům budoucnost, že národové zpátky jdou, když nejdou dál....a onen „boj o bytí a trvání“, který je v přírodě naskrze zákonem svrchovaným, neznamená nic jiného, než že část musí zahynout, když celku se přičí aneb jej nebezpečím ohrožuje, aby toliko zbylo a tím volněji se vyvinouti mohlo, co plného života je schopno hodno, aby v celku zůstalo a potrvalo.“⁸⁵

---

⁸³ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *T. G. Masaryk, Sokol a dnešek*. Praha: J. Hříbal, 1991. ISBN 80-900132-3-6, s. 7.

⁸⁴ TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. 2. vyd. V Praze: Československá obec sokolská, 1946. S. 20

⁸⁵ TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. 2. vyd. V Praze: Československá obec sokolská, 1946. S. 22

Tyrš pokládá za zcela zřejmou skutečnost, že matka příroda se neohlíží po jednotlivých prvcích ani národech, a že nejdůležitějším je právě pokrok lidstva jako jednoho celku. Nutno zmínit, že Tyrš však neviní přírodu ze zániku toho či onoho národa, naopak ji ještě označuje za shovívavou, viníka spatřuje, poměrně nemilosrdně, pouze v národu samotném, jenž je za svůj osud zcela zodpovědný, a jehož zánik, ať už se jedná slovy Tyršovy o pozvolné či násilné „odklizení“, je ve výsledku pouze ku prospěchu celku lidstva.

„Ať odklizení ono tady již zvolna nebo násilně se děje, tolik i tu je jisto, pokud přírodě našich pojmů propůjčiti sluší, též každý národ zhynul vinou svojí, a taktéž že na bojištích se nerozhoduje osud národův, že je již rozhodnutý před bojem. Ni jeden národ, co jich ve světě bylo, četný neb nečetný, nezhyne ve své jarosti a hodnotě, každý sklesl sešlý, netečný a povrhlý. Zde jako všude vykonává příroda, dlouho shovívavá, nakonec soud přísný, avšak též spravedlivý a pro celek blahodějný, odstraňujíc z lidstva členy zdravému rozvoji a pokroku nadále nepřístupné, a tudíž zbytečné a škodlivé.“

Takováto tvrzení pro nás, jakožto poměrně malý národ, v té době navíc ještě utlačovaný a bojující o přežití vlastní kultury, nevyznívají příliš optimisticky. Tyrš však čtenáře utěšuje pravdou, plynoucí z jeho stati: „...že národové čím menší jsou, tím větší činnost vyvinouti musí, aby i přiskrovnějším počtu svém platnými a závažnými členy lidstva byli a zůstali.“ Protože dle Tyršových slov u národů početnějších samozřejmě může trvat poněkud delší časový úsek, „než neuh celou hmotu pronikne a zdravý život její překoná.“⁸⁶

Přes všechny předchozí Tyršovy pesimistické vize, podpořené schopenhauerovským nazíráním, nám však svítá naděje. Budeme-li se jakožto národ činit a budeme-li bdít a směřovat k pravdě, dobru a pokroku, není pak podle Tyrše žádné hrubé síly, která by mohla takovýto ctnostný národ zničit.

„Však kdož by nechtěl činit se a bdít? Vždyť i ta jistota z toho nám kyne, ta druhá pravda z toho sleduje, že žádná moc zevní, žádná síla hmotná a surová o sobě nezničí národy, že život národů, pokud na výsluní pravdy, dobra a pokroku obecného se

---

⁸⁶ TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. 2. vyd. V Praze: Československá obec sokolská, 1946. S. 22.

vyvinuje, je v srovnání tomto neranitelný jako paprsek sluneční a že jej nepřemohou a nezapomene nížádné moci temnosti, lež neb násilí proti němu vyslané.“⁸⁷

Nejdůležitější posláním národa vyplývající z Tyršových slov a rezonující celou statí, potažmo i sokolským hnutím vystavěným na těchto pilířích, není nic jiného než pěstování nejen tělesného, ale i duševního a mravního zdraví národa, přičemž nesmíme zapomenout, že liknavost, zpátečnictví a nečinnost jsou zhoubou jakéhokoliv národa, a že vyniknout můžeme jedině tehdy, budeme-li si klást ty nejvyšší možné cíle.

„Jen tam, kde věc k těm koncům dovedena, že netřeba porovnání se vši cizinou se ostýchat a bát, jen tam dostáno úloze v životě národa a vši snaze vytknuté. Kdo méně chce, je, jak by nechtěl nic. Všechno, aneb nic!“⁸⁸

Jak je z úryvků patrné, celá Tyršova programová stať se nese v bojovném a rázném duchu agitační rétoriky 19. století. Při čtení textu na čtenáře zapůsobí řečnický um autora i bojovný patos. Ten se ostatně odráží a vrcholí i v poslední pasáži textu, kdy autor vyzývá k brannosti, jelikož národ je třeba bránit nejen v dobách války, ale i v dobách míru. *„Jen národ zdravý též národ branný jest. Zbroj v každé pěsti! Zřízení válečné! Stokrát, tisíckrát to budiž řečeno...Kdo v dobách války ubránit hodlá národ svůj, ten po čas míru již proti vši vloudivé zkáze životní musí na stráž stát...“* Celou stať ukončuje apel, „heslo hesel“⁸⁹ „Naprej!“, čemuž dnes rozumíme jako „Napři se/překonej odpor!“, které vyzývá čtenáře, sokoly, celý národ k aktivitě, činnosti a pílí na cestě vpřed za vytyčenými cíli.

*„U Tyrše najdeme darwinovské stopy až do osmdesátých let 19. století – zejména leitmotiv boje o život, ovšem v poněkud mírnější formě než v šedesátých letech, kdy Tyrš silně akcentoval vojenskou přípravu a zřízení válečné.“*⁹⁰ V pozdější Tyršově tvorbě již

---

⁸⁷ TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. 2. vyd. V Praze: Československá obec sokolská, 1946. S. 24

⁸⁸ TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. 2. vyd. V Praze: Československá obec sokolská, 1946. S. 26

⁸⁹ Sokolové používali mnohá hesla, za všechny jmenujme především známé: „Tužme se!“ či „Ve zdravém těle zdravý duch“, a další.

⁹⁰ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 102

nalezneme mírnější formulaci těchto slov, a to, že boj o život se odehrává duchovními prostředky, nikoliv na pozadí krvavých bojů.

Zvolna se tak od darwinismu dostáváme ke zcela původní Tyršově myšlence a to k myšlence sokolství. Sokol, jakožto tělovýchovný spolek, měl sdružovat nejen sportovní nadšence, jak je tomu v dnešní době, ale měl být spolkem pěstující v našem nevelkém českém národě národní hrdost, měl tužit nejen tělo, aby byl národ schopen vlastní obrany před nepřítelem, ale také ducha. Ve své době byl velmi ideovým spolkem, naplňující ideály humanismu a bratrství, byl jakousi národní avantgardou ušlechtilých a ctnostných idejí a do jisté míry i formou jejich naplnění.

5. Tyrš a Fügner

„Ni zisk, ni slávu“

Heinrich (Jindřich) Fügner

Myšlenku sokolství, ideály humanismu, nadšení pro filosofy, spisovatele a básníky, hluboké přesvědčení „býti Čechem“ a z toho plynoucí vlastenectví, to vše sdílel Tyrš se svým dlouholetým přítelem, Jindřichem Fügnerem. Dohromady je svedla náhoda a snad i osud, ještě za Tyršova působení u rodiny Bartelmusů. Poprvé se oba muži setkali v myslivně Na Králi⁹¹ v roce 1860, odkud mimo jiné pocházela matka Josefa Jungmanna, a kam jezdíval Jindřich Fügner se svou ženou Kateřinou a dcerou Renátou, na návštěvu za lesníkem Nittingerem. Sám Nittinger odebíral české knihy a spolu se svou ženou si zakládali na spisovném českém jazyce, stejně jako Jindřich Fügner, který měl učitele čestiny v Eduardu Novotném, který byl mimo jiné Tyršovým přítelem.⁹²

Jindřich Fügner byl již osmatřicetiletý ředitel pražské filiálky terstské pojišťovny. Jindřich, německy Heinrich, Fügner byl dle všeho velmi schopným podnikatelem. Jeho úspěchy na poli podnikatelském jsou však do jisté míry zastíněny jeho pozdější sokolskou činností, neboť právě Fügner představoval největšího mecenáše sokolského hnutí a také působil jako starosta obce sokolské. Byť by se mohlo zdát, že byl Fügner podnikatelem v pravém slova smyslu i s dnešní dravostí a nepřilíš pevnými zásadami, opak je pravdou. Prameny, a především pak sám Tyrš, ho líčí jako člověka jemných mravů, konajícího dobro ve prospěch druhých. „Fügner realizuje u nás typ obchodníka kulturně hluboce vnímavého a citlivého, typ obchodníka, který nehromadí peníze pro peníze, nýbrž který svých přebytků užívá k podpoře podniků všeobecně důležitých a prospěšných.“⁹³ Tyrš v životopisné stati věnované jeho blízkému příteli uvádí: „Jindřich Fügner byl člověk neobyčejný! Toť první dojem, dojem rozhodný, který on na každého ihned a v prvním okamžení učinil. Marně by někdo byl se vynasnažil, aby jej do

---

⁹¹ Na myslivně je do dnešních dnů umístěna pamětní deska, která má toto významné setkání dvou velkých osobností připomínat.

⁹² SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 42.

⁹³ MATÚŠEK, Miloš. „Ni zisk, ni sláva“: *Podnikatel Heinrich Fügner.: Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století*. Praha, 2007, S. 1-7.

*jakéhokoliv z běžných kategorií společnosti nyníjší vřadil, vždy přebývalo něco, co se do schránky obvyklé nehodilo, vždy zůstalo tolik a to právě to nejlepších, co rámcem všednosti obemknouti se nedalo.*⁹⁴

Byť byl Fügner o deset let starší než Tyrš, sdíleli spolu mnoho společného, bezpochyby si byli blízcí svými charaktery, podnikali dlouhé procházky a trávili hodiny dlouhými rozpravami. Poměrně záhy pozval Fügner Tyrše do svého pražského bytu, kde se nacházela jeho rozsáhlá knihovna. Fügner se totiž od svého učitele Eduarda Novotného doslechl, jak je Tyrš nešťastný ze skutečnosti, že v univerzitní knihovně nenašel spisy, které by rád prostudoval a nemá dostatek finančních prostředků na jejich koupi. Fügner proto Tyršovi předvedl svou knihovnu, přičemž mu Fügner poskytl veškerá svá díla k „neobmezenému užití“⁹⁵. Fügnerova knihovna byla rozsáhlá, obsahovala hlavní díla evropské literatury, poezii, filosofii, antickou literaturu, historii, kupříkladu spisy Waltera Scotta, ale také Voltaira, Goetha, Schillera, Danta, Petrarky, Ariosta v originálech, Puškina, Lermontova, Calderóna či Corneille, Racina, Moliéra a dalších. Návštěvy v pražském bytě, stejně tak i v myslivně Na Králi či v Novém Jáchymově, se staly pravidelnou záležitostí. Oba muži si navzájem notovali, jak je patrné z paměti Renáty Tyršové: „*Shodovali se ponejvíce ve svých zálibách, ani Schopenhauera nevyjímajíc, kterého Fügner se zálibou četl a citoval, ač jinak konečných výsledků filosofie jeho se nezastával.*“⁹⁶ Fügner však nebyl pro Tyrše pouhým erudovaným odborníkem na poli četby, ale ztělesněním toho, co shrnul později Jan Neruda termínem „duchovní sokolství“⁹⁷.

---

⁹⁴ TYRŠ, Miroslav, Jindřich Fügner, Narys života, zjevu a povahy, in: Úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše, II., Praha 1894, s. 77.

⁹⁵ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 42.

⁹⁶ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český Čtenář, [1924]. Český čtenář. S. 40.

⁹⁷ Pod tímto termínem si Jan Neruda představoval veškerou národní neohroženost, poctivost, ale také bezbřehou obětavost a nezištnost při službě vlasti. Za tímto termínem se skrývaly i různorodé aktivity, jež umožnily rozkvět české literatury a rozvoj vlasteneckých spolků a hnutí. Neznámý všem známý Jan Neruda. *Český rozhlas* [online]. 2011, 15. 8. 2011 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z:

<https://plus.rozhlas.cz/neznamy-vsem-znamy-jan-neruda-6645689>

Sám Tyrš později vzpomínal na prvotní setkání s Fügnerem slovy: „*Neznal jsem Vás téměř, když jsem k Vám docházet započal – u Vás jsem obživoval, u Vás jsem se šlechtil.*“⁹⁸

Co oba muže pojilo ponejvíce, však byla skutečnost, že oba dva byli německého původu. V době, v níž obě osobnosti žili, se však na národnost pohlíželo z jiného úhlu. Důležité je také zmínit, že nacionalistické projevy českého či rakouského němectví byly ve srovnání s češtvím dlouho poklidné, ba dokonce vlašné.⁹⁹ Navíc v době monarchie žili na našem území jednak Němci hovořící česky, ale také Češi hovořící německy a poměrně často obě národnosti hovořili oběma jazyky. Existovaly i různé zkomolené verze českého či německého jazyka. Typickým příkladem byl právě i Fügner, který sám sebe označoval za německy mluvícího Pražana, česky četl totiž poměrně obtížně a hovořil dle vlastních slov pouze „kuchyňskou“ češtinou.¹⁰⁰ Na otázku své dcery Renáty, jestli byl Němcem, Fügner odpověděl: „*Nikoli, holčičko, nebyl jsem Němec, byl jsem Pražanem, německy mluvícím Pražanem.*“¹⁰¹ Nutno dodat, že Fügnerův příklon a hájení českého vlastenectví byl v pražské německé společnosti vnímán jako skandál.¹⁰²

I když však Fügner plyně česky nehovořil, přesto počestil své jméno z německého Heinrich na české Jindřich.

5.1 Heinrich (Jindřich) Fügner

Fügner se narodil roku 1822 jako Heinrich Fügner do podnikatelské rodiny. Jeho otec Peter Fügner obchodoval s látkami a jeho matka, rozená Schmidtová, byla příbuzensky spřízněna s podnikatelem Johannem Liebigem, toho času nejvýznamnějším

---

⁹⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 43.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ MATUŠEK, Miloš. „*Ni zisk, ni sláva*“: *Podnikatel Heinrich Fügner.: Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století*. Praha, 2007, s. 1-7.

¹⁰¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 48.

¹⁰² KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 95.

podnikatelem v monarchii. Dráha obchodníka s látkami však Fügnera nijak nenaplňovala, toužil po vzdělání, aby se mohl věnovat politické dráze. To se mu nakonec splnilo, jelikož se svou pílí a samostudiem vypracoval mezi nejvýznamnější podnikatele a angažoval se i v politickém životě, roku 1861 byl dokonce ve volbách zvolen do obecního zastupitelstva města Prahy. Svou kariéru naplno odstartoval coby ředitel pražské pobočky Terstské pojišťovací agentury Nuova, kterou v následujících letech dovedl k raketovému vzestupu, a ta se tak stala nejjobesílanější v celé Praze. To z Fügnera učinilo velmi zámožného muže. Podle jeho dcery Renáty však Fügner i nadále zůstal velmi skromným člověkem: „*Tatínkovi osobní potřeby byly co nejskromnější. Jeho černá čamara mu dlouho vydržela, kravaty měl stále černé, volně uvázané a sokolská čapka bez odznaku v létě v zimě mu sloužila za pokrývku hlavy-i do Vídně se vypravil v tomto úboru. Sklenice plzeňského a viržinko bylo jeho jediným labužnictvím.*“¹⁰³

Fügnerovi aktivity byly značné, působil v Obchodní komoře pražské, zastával funkci ředitele České průmyslové a plodinové tržnice, byl mimo jiné i zakladatelem těsnopisného spolku Gabelsberger Stenografenverein.

Co se týče Fügnerova filosofického zaměření, stěžejní vliv na jeho myšlenkový vývoj představoval historik umění a estetik Anton Springer. Springer studoval na pražské univerzitě u největších filosofů tehdejší doby, Franze Exnera a Augustina Smetany. Od své prvotní pročeské orientace a sympatií s českým národem se však Springer odchyluje. Počátkem 60. let byl již Springer, dle slov Renáty Tyršové, přesvědčeným Němcem a tudíž se s Fügnerem názorově rozcházejí.¹⁰⁴ Fügnerovo české vlastenectví se projevovalo i ve volbě literatury, jíž se obklopoval. Jednalo se zejména o německy psanou literaturu s tematikou čerpající právě z českých dějin a historických událostí. Z autorů to byl především Karl Herloß (Herloß) a jeho časopis Der Komet, Karl Egon Ebert, Moritz Hartmann či Alfred Meißner.

I přes veškerou svou snahu a úsilí rodinného učitele Eduarda Novotného se Fügner plynulému českému jazyku nikdy nenaučil, ačkoliv se o to pokoušel po celý svůj život. I příteli Tyršovi psal raději německy, výjimkou byla krátká sokolská hesla, kupříkladu

---

¹⁰³ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český Čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl druhý. S. 109.

¹⁰⁴ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český Čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl první. S. 25.

slavné „ Tužme se!“, které Fügner psával česky. V dopisech oslovoval česky pouze svou dceru Renátu slovy: „*Má myla dceruško!*“, a pak dále pokračoval v jazyce německém s nadsázkou a humorem: „*Víc neumí Tvůj hloupý tatínek po česku napsat.*“¹⁰⁵ Aby však nezůstal po vlastenecké stránce zahanben a dal na odiv svůj obdiv k národu českému, vyzdobil svůj salon soškami slavných českých osobností z husitské doby, mezi nimiž nechyběla soška vojevůdce Jana Žižky, husitského krále Jiříka z Poděbrad či samotného kazatele Jana Husa. Fügnerova žena Kateřina si počínala ve zvládnutí češtiny mnohem snáze. Stačil jí necelý rok, aby hovorový jazyk obstojně ovládala, ale v písemné formě, stejně jako její manžel, i nadále volila němčinu. Jelikož se Fügnerovi scházeli především s českými vlasteneckými rodinami, s těmi německými postupně přerušili společenské styky, nabádal svou ženu i dceru, aby při návštěvách myslivny Na Králi či v Novém Jáchymově, hovořili pouze česky. To je ostatně patrné z Fügnerova dopisu jeho ženě Kateřině: „*...a napomeň Renátku, aby ani jedno německé slovo tam nepromluvila. Ty také mluv jen česky. Vůbec by bylo velmi případné, kdybyste Na Králi zásadně nemluvili německy, tak si také Ty zvykneš a já se pak budu od Tebe učit.*“¹⁰⁶

Mezi významné přátele Fügnerovi rodiny patřila rodina Macháčkova, Nittingerova, Bartelmusova, v létě roku 1862 se Fügnerovi sešli Na Králi s Karlem Jaromírem Erbenem a jeho paní, často byli zváni také k Riegrovům. I Fügnerova žena Kateřina se pohybovala ve významné vysoké společnosti dam, obklopena osobnostmi jako byla kupříkladu spisovatelka Karolína Světlá, k níž Kateřina Fügnerová vzhlížela a obdivovala její spisovnou češtinu, dále pak Marie Riegrová, hraběnka Eleonora Kounicová, kněžna Jenny Thurn-Taxisová či dcera Josefa Jungmanna Kateřina Petrovičová. Dámský salon čas od času poctil návštěvou František Palacký nebo profesor Jan Evangelista Purkyně.¹⁰⁷ Šedesátá léta, kdy se Fügnerova rodina etablovala do české vzdělané společnosti, popsala Renáta Tyršová ve svých pamětech výstižně slovy: „*Rok 1860, v kterém jsme se v srpnu stěhovali do Mariánské ulice, znamenal pro*

---

¹⁰⁵ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl první. S. 64.

¹⁰⁶ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl první. S. 84.

¹⁰⁷ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 53.

mého otce a také pro maminku a mne zjevné vstoupení do malé ještě tehda české společnosti.“¹⁰⁸

Fügner byl známý pro své mecenášství. Fügner kupříkladu finančně podporoval Josefa Baráka a podílel se na organizaci loterie pro dceru K. H. Borovského, Zdeňku, a to tak, že si sám zakoupil většinu losů a daroval i nejhodnotnější cenu. Podle Tyršových slov však nezůstala po Fügnerově smrti v jeho rodině překvapivě žádná hotovost. Ačkoliv Fügnerovo skutečnou finanční situaci neznal podrobně ani nejbližší přítel Tyrš, předpokládá se, že ho o většinu majetku připravila stavba tělocvičny, sokolovny, kterou sám financoval. Tou dobou mu navíc ustaly i příjmy z pojišťovny, kde se vzdal ředitelského křesla, neboť společnost směřovala ke krachu, jenž Fügner sám předpovídal. Chtěl si tak zachovat svou čest a ve snaze, aby jeho jméno nebylo spojováno právě s pádem společnosti, odstoupil z jejího čela.¹⁰⁹

Osudový moment ve Fügnerově životě představovalo bezesporu setkání s mladým doktorandem Miroslavem Tyršem. Čas, který byl těmito dvěma pozoruhodným a výjimečným osobnostem vyměřen byl však bohužel velmi krátký. Fügner umírá již roku 1865, a to po krátké nemoci, patrně na otravu krve, ve věku pouhých 43 let. Tyrš dlel do posledních chvil u umírajícího přítele a poslední chvíle s ním strávené, stejně jako svůj zármutek z hluboké ztráty, popsal slovy: „*Položil jsem třesoucí se dlaň na srdce jeho, srdce to dobušilo, nejšlechetnější srdce, které jsem kdy poznal, srdce, o němž až podnes myslím, že mu rovného není a nebude. Svět se mi zdál prázdným, pustým v té chvíli, kdy jsme hlavu a otce svého ztratili.*“¹¹⁰

Fügnerův pohřeb se stal vlasteneckou manifestací a pohřební průvod byl pompézní. Fügner byl pochován na Olšanském hřbitově, kde mu o čtyři roky později, roku 1869, byla vztyčena socha Fügnerovy hlavy, z dílny sochaře Bohuslava Schnircha. Slavnostního odhalení tohoto reliéfu se zúčastnilo bezmála 1300 sokolů, hlavním řečníkem byl pochopitelně nejbližší přítel zesnulého, Miroslav Tyrš. Ten několik let po smrti věrného přítele, roku 1872 pojal za manželku jeho tehdy osmnáctiletou dceru,

---

¹⁰⁸ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl první. S. 84

¹⁰⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 80.

¹¹⁰ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 79.

Renátu Fügnerovou, kterou poznal již před lety jako malé děvčátko při pravidelných setkáních u rodiny Fügnerových. Ačkoliv jejich manželství zůstalo bezdětné, strávili společně dvanáct let, a to až do Tyršovi smrti. Sama Renáta byla velice vzdělanou a inteligentní ženou a ve svých pamětech posléze zaznamenala vzpomínky nejen na svého muže, Miroslava Tyrše, ale i na svého otce Jindřicha Fügnera. Právě díky jejímu přispění a dílu víme dnes o přátelství a životě těchto dvou výjimečných mužů a jejich významných činech pro český národ.

Jeho osobnost a odkaz zhodnotil deset let po jeho smrti spisovatel Jan Neruda slovy: *„Jaký to byl muž! Jeho vlastenectví neznalo jiných slov mimo sám čin, jeho nadšení jevílo se jen prací a budovalo hned národu chrám. Dnes ještě musíme říci: Není mu rovného víc mezi námi! Čisté nadšení jeho bylo srostlé s démantovou jeho povahou a bylo živeno bystrým jeho rozumem. Tak jako on miloval český národ, podobně vřelé a upřímné lásky ubohý národ český poznal posud málo.“*¹¹¹

5.2 Tyršova čechizace

Tyrš naproti tomu vyrůstal v českém prostředí, navštěvoval českou školu, již tímto lze vysvětlit Tyršovo tíhnutí k českému národu a nezakotvenost v jeho rodem daném německém prostředí. Následoval revoluční rok 1848-49, který zastihl Tyrše coby studenta pražského gymnázia, a jenž ho utvrdil v českém smýšlení a pocitu sounáležitosti s českým národem. Připomeňme si Tyršův následný přestup na Akademické gymnázium a složení maturitní zkoušky z českého jazyka, zmiňované v první kapitole. Dva roky po své maturitě, roku 1852 se stává členem Matice české a od téhož roku se začíná podepisovat počestěnou formou svého jména, a to jako F. E. Tyrš. K Tyršově čechizaci mimo jiné přispěla také pravidelná setkání a styky s českou společností. Sak však uvádí, že se nejednalo o čechizaci „ze dne na den“, nýbrž o proces velmi pozvolný a kolísavý, jak uvádí na historických pramenech mapujících Tyršův podpis v proměnách času. Mezi lety 1850-1860 se můžeme setkat

---

¹¹¹ *Svobodné noviny: Muž činu*. Praha: Orbis, 1945, 1(148). ISSN 1802-6273.

s německou (Tirsch) i počestěnou variantou jeho jména (Tirš). Roku 1863, na kandidátce do výboru Sokola pražského, již lze spatřit českou variantou celého jeho jména – Bedřich Tyrš. Můžeme se jen domnívat, zda počestění jména jeho otce na žádosti k habilitaci na pražské univerzitě z roku 1882, z německého Johann Vinzenz na české Vítězslav, bylo toliko projevem vlastenectví či studu za německý původ.¹¹²

Pro Tyrše však počestřování nebylo vůbec snadnou záležitostí. Roky byl zvyklý uvažovat a přemýšlet v jazyce německém, velká část jeho tvorby z doby, kdy působil jako učitel v Jáchymově, byla německá. To se samozřejmě projevilo především na psaném projevu a jeho stylistice, kdy Tyrš, po vzoru německé gramatiky, upřednostňoval dlouhá souvětí, německé vazby a výrazy. Značnou komplikací pro něj představovalo i vyjádření některých abstraktních pojmů. Jelikož byl však člověkem velmi houževnatým a pilným, byl odhodlán této své slabině zapracovat a svůj psaný projev vybrousit. K těmto účelům si opatřil čítanku, německo-český slovník a mluvnici, za jejichž pomoci, dle slov jeho ženy Renáty, „*hned za prvních let Sokola češtinu ovládl, a to nejen mluvnicky a pravopisně správně, ale hned si utvořil i svůj osobitý sloh.*“¹¹³

Oba muži, byť rodem Němci se tak svou vlastní volbou stali Čechy.

---

¹¹² SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 47.

¹¹³ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 48.

6. Sokolská myšlenka

Myšlenka a Tyršův životní počin, který nelze opomenout, a který se i méně zasvěceným vybaví při vyslovení jeho jména, je sokolské hnutí, jehož byl hlavním iniciátorem a představitelem. Tyrš chtěl ze spolku vytvořit nejen tělovýchovné hnutí a vychovávat tělesně zdatné jedince, a to tak, aby byli v případě nutnosti schopni i obrany vlastního národa, nýbrž i vlastenecké a ideové hnutí, díky němuž si národ uvědomí vlastní jedinečnost, důležitost kultury i odkazu svých předků. Dodnes je velkým paradoxem skutečnost, že v čele jednoho z největších a nejvíce vlasteneckých spolků své doby, v Sokole, stáli dvě německé osobnosti - Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner. V Tyršovi tato myšlenka však dřímala ještě dlouho před tím, než se s Fügnerem setkal. Jak však Renáta Tyršová vzpomíná, právě bližším spřátelením Fügnera a Tyrše se započala nová kapitola v životě obou dvou mužů. „*Užším spřátelením Fügnera s Tyršem zahajuje se nová kapitola v životě mého otce, přípravy, řekla bych raději předpravy k založení té národní instituce, v které můj otec našel vlastně teprve své působiště, působiště, na kterém mohl rozvinout všechny své organizační schopnosti, kde mohl vtělit v čin své tužby vlastenecké, a do které mohl vložit všechny dary svého ducha a svého srdce.*“¹¹⁴

Situace u nás byla po dlouhé době pro český národ opět příznivá. Jelikož došlo začátkem šedesátých let k porážce rakouského vojska na severoitalských bojištích, což mělo za následek propuštění kancléře Alexandra Bacha z jeho úřadu, nastala doba uvolnění. Tuto dobu kupříkladu nazval Jan Neruda dobou „*českého mládí*“, na tento čas se také vzpomíná jako na dobu „*druhého obrození*“. Společnost v této době skýtala ideální prostředí pro vznik nových vlasteneckých spolků, které představovaly nedílnou součást utváření české občanské společnosti. Mezi hlavní spolky, reprezentující národní soběstačnost, patřil pěvecký sbor Hlahol, dále pak Svatobor a Umělecká beseda v neposlední řadě právě Sokol.¹¹⁵ Později vznikaly i další spolky, ať už čtenářské, divadelní, muzejní, výstavní, výletní a mnohé další.¹¹⁶

---

¹¹⁴ TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. Praha: Český čtenář, 1934, s. 120.

¹¹⁵ Pěvecký spolek Hlahol vznikl pod záštitou šlechtice Rudolfa Thurn-Taxisa. Spolek Svatobor byl jakousi nadací, sloužící především k podpoře spisovatelů, ta později podpořila i Tyrše. Mezi čestné členy této nadace patřili kupříkladu Palacký, Rieger či Brauner. Umělecká beseda byla

Ke změnám došlo i v Tyršově osobním životě. Poté, co Bartelmusovi synové úspěšně odmaturovali, skončilo Tyršovo působení coby vychovatele v Novém Jáchymově. Roku 1861 se tedy vrátil do Prahy s nadějí, že zde nastoupí na dráhu spisovatele. Mnoho kontaktů však zatím v pražské společnosti neměl, jedním z mála byl Eduard Grégr, s nímž se seznámil ještě při studiích. Tomu se Tyrš svěřil se svými spisovatelskými plány a sny a Grégr jej zavedl do redakce Riegrova Slovníku naučného, kolem kterého se sdružovala česká inteligence a intelektuální společnost. V redakci však Tyrš nepůsobil dlouho, Sak uvádí, že přibližně kolem let 1862-1863 Tyrše zcela pohltily aktivity spojené se Sokolem a proto své příspěvky, které obnášelo především filozoficky laděné texty a články, ukončil.¹¹⁷

6.1 Tyrš a tělocvik

Již od útlých let byl Tyrš hochem s nepříliš pevným zdravím, veškeré dochované prameny ho popisují jako neduživého hochu s nepříliš vyvinutým svalstvem, navíc po psychické stránce nervově nevyrovnaného. Takovou diagnózu vyslovil lékař již v Tyršových dvanácti letech, kdy začal poprvé navštěvovat hodiny tělocviku. Aktivně se k němu vrátil až při univerzitních studiích, kdy začal tělocvik pěstovat s pravidelností a větší intenzitou. Tyrš byl již od útlých let velkým obdivovatel antického ideálu krásy, díky řecké literatuře, již se obklopoval, se Tyrš zhlédl v krásu mužské postavy s mohutně vyvinutými svaly, jak je známe ze sochařských děl a i když tyto obrazy antických postav poznal jen z nedostačujících vyobrazení, propadl jejich kouzlu a s odhodláním a houževnatostí jemu vlastními chtěl přeměnit své útlé tělo po vzoru řeckého ideálu. Výstižně to popsal Eduard Grégr: „*Krásné a mužné postavy řecké antiky s mohutně vyvinutými svaly, s ušlechtilými rysy, souměrnými údy a ztepilým vzrůstem způsobily v něm pocit zahanbující nad vlastní slabostí, a když po těžké nemoci, do níž upadl z přílišného studování k maturitě, jemu lékař radil, aby k úplnému*

---

spolkem multižánrovým, neboť vedle spisovatelů sdružovala i představitele a příznivce hudebního i výtvarného umění. K nejvlivnějším osobnostem působícím v Umělecké besedě patřili Bedřich Smetana, Josef Mánes, Vítězslav Hálek či vědec Jan Evangelista Purkyně.

¹¹⁶ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 57.

¹¹⁷ Tamtéž.

pozdravení svému pilně pěstoval tělocvik, tu chopil se toho Tyrš neobyčejnou svou energií a vytrvalostí.“¹¹⁸ Nastoupil tedy do cvičebního ústavu k Malypetrovi, kde již tenkrát na své spolucvičence zapůsobil hlubší filosofií a etickým významem tělocviků, jenž sám později hlásal a zastával. Sak uvádí, že profesor Vojtěch Krupka vzpomínal na zprvu neznámého cvičence Tyrše se slovy: „*Kdežto jsme dosud kladli hlavní a jedinou váhu na praxi a tělocvik hlavně jen mechanicky pěstovali, začal on nám vykládati o hlubším, etickém významu jeho vracíval se povždy, porovnáváje nynější dobu k době klasické, také k tělocviků, zápasům a národním slavnostem u Řeků, stavě nám je za vznešený vzor a cíl. Přejít k tomuto stanovisku byl ovšem náhlý, ale vyšší vlastenecké cíle, jež odtud vyvodil nás překonaly, takže také v nás se vzňal vyšší zápal pro tělocvik a Tyrš se stal duchovním vůdcem našim.*“¹¹⁹

Tyrš ale u Malypetra nezůstal, po třech letech přestoupil do tělocvičného ústavu k Ferdinandu Schmidtovi. Jelikož měl za sebou již praxi od Malypetra, vypracoval se kolem let 1856-1857 na cvičitele. Ústav Ferdinanda Schmidta byl výjimečný přístupem, který byl tyršovi tak blízký. Nešlo zde pouze o praktikování tělocviků, ale i o jeho hlubší smysl a složku, o mravní poslání tělocviků, jenž bylo pilířem sokolské myšlenky, a tak Schmidta považovali někteří za „otce myšlenky sokolské“ ještě před samotným Tyršem¹²⁰.

Tělocvik jako takový se v této době pěstoval pouze na vysokých školách, popřípadě v soukromých ústavech. Když se však hrstka cvičenců z ústavu Ferdinanda Schmidta doslechla o vídeňském spolku, jenž byl založen v roce 1861, vnuklo jim to myšlenku, založit spolek vlastní. Jelikož se jednalo z většiny o německy mluvící, někdy i dvojjazyčně hovořící pražské Němce-*Prager*, jejich představou bylo logicky založení českoněmeckého spolku, jinak také „utravistického“. S úmyslem o založení vlastního spolku informovali Tyrše, jenž byl myšlenkou potěšen a dostudovával si stanovy. Sám Tyrš se nacházel v pomyslném zlomovém bodě svého života. Finančně zajištěn příliš nebyl, neboť příjmy z cvičitelského povolání či občasných příspěvků do Riegrova slovníku byli velmi skromné a přemýšlel tedy, jakým směrem se v životě nadále ubírat. Upustil od svého snu, jímž bylo založení shakespearovského klubu, a zároveň shledal,

---

¹¹⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 59.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ BARTOŠ, Josef. *Miroslav Tyrš: studie kritická*. Praha: Mánes, 1916.

že „národnostně nevyhraněný utrakvismus je už přežitý.“¹²¹ Od toho byl už jen krůček k tomu, aby se Miroslav Tyrš zhostil role, k níž ho osud vybízel. Sám své přelomové rozhodnutí popsal později své ženě následovně: „*Sem tam mi všelicos nabízeno – tu jako blesk projela mne myšlenka sokolská. Věřilť Sokrates, že každý člověk, jenž dosud s vědou téměř jen se zanášel, jenž sám nepřipisoval sobě žádných schopností praktických, neodolatelně to táhlo k Sokolu. Nyní vím ovšem proč. Protože – smím to říci – nikdo by na ten čas nebyl v také míře dostál té úloze. Můj démon chtěl, abych vykonal tu povinnost.*“¹²² Tyrš však tělovýchovnou organizaci nevybudoval pouze jako protiklad k německým tělocvičným spolkům. Jeho přáním bylo, aby Sokol sloužil především k utváření „*tělesně zdatného, národně uvědomělého a mravními zásadami se řídícího jedince, harmonicky rozvinutého v duchu antického vzoru.*“¹²³

Stanovy, které Tyrš prostudoval a spolu s bratry Grégrovými vypracoval a upravil, byly zprvu nedostačující, po jejich přepracování a úpravě však byla úřadem s konečnou platností schváleny, a to dne 27. ledna 1862. Žádost o povolení k založení samostatného českého tělocvičného spolku, tak zvané Tělocvičné jednoty pražské, kterou podal vydavatel Národních listů Julius Grégr, mladší bratr již zmiňovaného Eduarda Grégra, byla schválena, a tak již nic nestálo v cestě tomu, aby vznikl další z českých vlasteneckých spolků rozhodujícího významu - Sokol. Za den založení Sokola byla stanovena neděle 16. února 1862, kdy se v Malypetrově tělocvičně sešlo sedmdesát pět členů valné hromady nové organizace, do jejíhož čela si přítomní zvolili Jindřicha Fügnera, který byl tímto prohlášen za starostu Sokola. Fügner tuto událost později líčil své ženě: „*Přece jen mne zvolili starostou toho českého turnerského spolku, ač jsem jim namítal, že neumím dost dobře česky. Tyrš a Grégr jsou původci toho návrhu. No, zkusím to, láká mne to být při organizaci nové věci a myslím, že ten spolek bude stát za starosti, které mi způsobí.*“¹²⁴ Po jeho boku, co by náměstek starosty, stál pochopitelně Miroslav Tyrš a i ostatními členy výboru se stali vysoce postavení a důvěryhodní muži zvučných jmen, za všechny jmenujme movitého knížete

---

¹²¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 61.

¹²² Tamtéž.

¹²³ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 83.

¹²⁴ TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český Čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl druhý. S. 12.

Rudolfa Thurn- Taxise, ctižádostivého Juliuse Grégra, Ferdinanda Fingerhut-Náprstka, bratra známějšího Vojty či mladý advokát a později i starosta Sokola, který byl Tyršovi blízký, Tomáš Černý. Velkým obdivovatelem sokolské myšlenky a celého hnutí byl profesor Jan Evangelista Purkyně, který i za účelem doplnění svých znalostí chodíval navštěvovat hodiny tělocviku. První sešlost výboru se konala u Fügnera v jeho knihovně, kdy Fügner sestavoval program a pokyny v jazyce německém a Josef Novotný měl za úkol, překládat je do češtiny. Na valné hromadě roku 1864 byl na návrh Emanuela Tonnera změněn název spolku na Sokol pražský, a to na počest černohorských revolucionářů, pro něž, jakožto pro hrdiny, se užívalo právě označení sokol. K novému názvu spolku bylo také nutno vymyslet svůj vlastní pozdrav či pár výstižných hesel, jež by se každému zaryla do paměti. Tak přišel Tyrš s hlavním heslem „*Tužme se!*“, Barák navrhl pozdrav „*Nazdar!*“, Fügnerovi se zase připisuje myšlenka tykání si a oslovování „*bratře*“/ „*sestro*“¹²⁵, jež mělo zrcadlit proměnu české (prozatím především sokolské) společnosti v „*pospolitost spájenou společnými ideály, nadřazenými stranickým, náboženským, společenským dílčím zájmům.*“¹²⁶

Sokolská myšlenka stála na třech hlavních pilířích, které vymezil literární historik Arne Novák. Jak Sak uvádí, jednalo se o „národní romantiku německého turnerství“, „úměrný a souladný ideál řecké kalokagathie“ a „vlastenecký liberalismus“. Také nesmíme opomenout, již v předešlých kapitolách zmiňovanou inspirační stopu Schopenhauerovu a Darwinovu. Každá složka byla nedílnou součástí té druhé, prolínaly se a vzájemně vytvořili unikát, jenž Sokol představoval. Dotkneme-li se prvního z pilířů, je nutno zmínit, že Tyrš sbíral inspiraci i v tomto směru již od mladého věku. Vzorem mu byl zakladatel turnerského hnutí, mohli bychom říci i předchůdce Sokola, Friedrich Ludwig Jahn. Právě jemu Tyrš později ve svém díle Základové tělocviku přisuzuje největší zásluhy o rozšíření tělocviku mimo školní lavice. „*Největších však zásluh, jak o rozšíření tělocviku, tak i o rozmnožení druhů cvičebných bez odporu vydobyl sobě Bedřich Ludvík Jahn...Jahnem teprve dodán tělocviku směr vyšší a vlastenecký, jemu byl tělocvik poprvé zase prostředkem k odchování povah zmužilých...Se žáky svými podniknul prvé výlety tělocvičné a stal se zakladatelem*

---

¹²⁵ Založení Sokola. *Česká obec sokolská* [online]. Praha, 2013 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5404/zalozeni-sokola>

¹²⁶ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 83.

*prvého velkého veřejného, každému přístupného cvičiště...*¹²⁷ V německých cvičebních spolcích se Tyrš i Fügner zhlédli, navštěvovali jejich turnerská vystoupení na různých slavnostech a akcích, kupříkladu v Berlíně či v Lipsku a vzorem pro sokoly byly i první německé turistické a sportovní spolky, ať už severoněmecká Regatta, rakouský Alpenverein, šermířský spolek v Hannoveru či skutečnost, že Němci vydávali i svůj vlastní tělocvičný časopis *Deutsche Turnzeitung*.¹²⁸

Druhý pilíř představovala Tyršova celoživotní láska k antice a řeckým ideálům krásy a dokonalosti, a to nejen fyzické, ale i duševní. Důležitým prvkem antiky, který mladého Tyrše bezesporu přitahoval, a není se čemu divit, přihlédneme-li k jeho nešťastnému dětství, byl ideál štěstí, neboť antické Řecko představovalo nejen pro Tyrše (kupříkladu i pro J. E. Purkyněho, Ignáce Hanuše, a jiné) „*model ušlechtilého humanismu, ideál harmonického člověka a uvědomělého občana*“¹²⁹. Jeho choť ostatně dosvědčila, že Tyrš byl velmi zapálen nejen do umění starých Řeků, ale i do tělesného cvičení a to takovým způsobem, že nebyl sto rozlišit, co v něm vzbuzovalo větší vášně a nadšení: „*Nedovedl by říci, zdali pěstování tělocviku vzbudilo u něho zájem na sochařství antickém, či zdali tento zájem budil a sílil chuť k pěstování tělesných cviků.*“¹³⁰ Není se proto čemu divit, když jeden z významných klasických filologů Karel Svoboda prohlásil Tyrše za „*největšího českého následovatele nového humanismu a celoživotního stoupence Johanna Joachima Winckelmannna*“¹³¹, který mimo jiné spatřoval ideál krásy v demokratickém zřízení antických Atén. Že byl tento obdiv a láska k antickému Řecku Tyršovou životní filosofií a nedílnou součástí jeho osobnosti se zrcadlilo například i ve smuteční řeči, jež na jeho počest pronesl Jaroslav Vrchlický: „*Žil jsi krátce, ale plně jako Achill, a sen Řecka/ v Tobě poznovu byl vtělen a sním jeho krása všecka.*“¹³² Filolog Jaroslav Ludvíkovský, který se zabýval o recepci antických hodnot v české kultuře, a jenž spatřoval v Tyršovi posledního z obrozenců, který se

---

¹²⁷ TYRŠ, Miroslav. *Základové tělocviku*. V Praze: I. L. Kober, 1873. S. 5.

¹²⁸ Sokol později vydával také svůj vlastní časopis se stejnojmenným názvem.

¹²⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 65.

¹³⁰ TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. Praha: Český čtenář, 1934. S. 11.

¹³¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 66.

¹³² Tamtéž.

snažil oživit nejvyšší ideál starořecké klasiky – kalokagathia¹³³, se nebál ve svém eseji nazvaném *Tyršův řecký sen* označit Tyrše za „dosud patrně jediného člověka z české kulturní oblasti, jemuž bylo Řecko životním symbolem, ba přímo osudem.“¹³⁴

Třetí pilíř, vlastenecký liberalismus, také vycházel z dob antického Řecka. Ten měl umožnit vytvoření masové organizace, jež by připravovala občana ke svobodnějšímu životu, a to tím způsobem, aby mohl nejen ve svůj vlastní prospěch, nýbrž i ve prospěch obce, rozvinout své nejlepší duševní i fyzické síly. Právě kladení zájmů společnosti a potažmo národa nad svůj vlastní osobní zájem, bylo další ušlechtilou myšlenkou, již se Tyrš u starých Řeků inspiroval. Bez nadsázky lze říct, že „společností, která v dějinách Evropy obohatila duchovní skutečnost maximálním počtem hodnot, byla právě společnost starověkého Řecka a Říma...“¹³⁵

Tyrš byl natolik oslněn antikou, že v jeho díle postrádáme patrné stopy základu evropské kultury - křesťanství. Dalo by se říct, že Tyrš si vytvářel svůj svébytný náboženský systém, který byl založen především na čestnosti a mravnosti a ostatních ušlechtilých lidských hodnotách. Sám prohlašoval, že by každý měl být čistého charakteru a k náboženství se stavěl, stejně jako jeho přítel Fügner, spíše kriticky. Z pramenů však víme, že náboženství nikdy neznevažoval a toto téma ani jinak nezlehčoval. Pro Tyrše, jak je patrné z jeho děl, byla největším náboženstvím víra v pokrok v souladu s vývojovou teorií. Na rozdíl od Palackého (a později i Masaryka), jejichž díla vnášela do českého myšlení patrný náboženský prvek, nabízel Tyrš cestu skrze jednání, skrze aktivní čin, podle čehož se také sám řídil a což mu pomáhalo překonávat pověstný schopenhauerovský pesimismus. Jediné Tyršovo nábožensky orientované dílo tak představuje stať s názvem *Mohamed a nauka jeho*.¹³⁶ To vzniklo za

---

¹³³ Antický ideál, který v sobě snoubí krásu lidského těla s ušlechtilou a mravně uvědomělou myslí.

¹³⁴ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2.

¹³⁵ ZUMR, Josef. *Úloha antiky v národním obrození* in: Listy filologické. 2006. S. 177.

¹³⁶ Za zmínku jistě stojí skutečnost, že přednáška vznikala v době, kdy Tyrš balancoval svůj dosavadní život, v jehož prvé půli se věnoval převážně Sokolu a přemýšlel, jakým směrem se dále ubírat. Zajímavé je i to, že dílo spatřilo světlo světa jen chvíli po uveřejnění programové statě *Náš úkol, směr a cíl* a na spojitost obou těchto pojednání poukázal Emanuel Chalupný slovy: „Tyrš málokdy se zmiňuje o náboženství, neboť náboženství ve smyslu starých církví mu zřejmě nestačilo: zde však svůj životní program vyvrcholuje v heslo „náboženství“ ve smyslu vyšším – takovém, v jakém náboženství chápaly a chápou osoby i pokolení živě a zdravě cítící a tvořící. Náboženství je zde všeobecný princip a smysl života, k němuž veškeré myšlení i jednání se má vztahovati jako k ústřednímu bodu či, jak se od dávna říká, k bohu či božstvu.“ SAK,

příspěví Ladislava Jandáska o 55 let později, jenž sestavil Tyršovi články na téma islám vycházející v časopise Květy v roce 1870, ve 40 stránkovou knihu s vlastní předmluvou. Jak již název vypovídá, Tyrš se zde rozhodl vyjádřit se k tématu, které v jeho době nebylo tak hojně diskutovaným, jako je kupříkladu dnes, a to k islámu. Také se jednalo o látku, která Tyršovi do této doby nebyla příliš blízká, a v minulosti se jí zatím hlouběji nezabýval. Tyrš zde však na svou dobu velmi trefně a pokrokově pojednává o islámu a čtenáři zprostředkovává stručný náhled do historie tohoto náboženského systému. On sám zde líčí islám jakožto třetí nejrychleji rostoucí náboženství, „*jež se dopínalo vlády světové*“. Přičemž vyznavače islámu samozřejmě nikterak nezesměšňuje a nekritizuje, pouze se vymezuje vůči těm, kteří rozsévají nenávisť. Tyršova pasáž však vyznívá velmi optimisticky, neboť podle něj „*nejvznešenější lidské nauky shodně konstatují rovnost, bratrství lidí veškerých, lásku všeobecnou bez ohledu na rozdíly náboženské...*“ A ve shodě se svým životním postojem, jenž sám vyznával a žil s ním v souladu, tak Tyrš předpokládá a věří, že „*zákony mravnosti, dobrosti a šlechtnosti jsou hluboce zapsány v srdce lidská...*“ Konečná pasáž díla pak představuje myšlenky a konstatování, které „*můžeme oprávněně chápat jako krédo nového náboženství humanity.*“¹³⁷ Na otázku, zda vznikne ještě nové, čtvrté náboženství, jež by vyznávali všichni lidé a které by spojovalo všechny národy, odpovídá: „*Nepovstane – než myslím, že jest mezi námi! Myslím, že my všichni jsme nadšení vyznavači jeho. Je to duch lásky a osvěty, jemuž vlada přisouzena nad lidem veškerým.*“¹³⁸ Zamyslíme-li se nad tímto poselstvím, musíme konstatovat, že v dnešní době jsou Tyršova slova aktuálnější než kdy dříve a nebála bych se říct, že zde svým humanistickým postojem, předběhl svou dobu. Matúšek pak v této souvislosti poukazuje na Tyršovu vznešenou vizi a úkol našeho národa v souladu s tímto novým náboženstvím: „*Čech bude prvotným synem i této církve všelidské, již na konec vlada přisouzena nad světem veškerým.*“¹³⁹

Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 67

¹³⁷ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofía, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 104.

¹³⁸ TYRŠ, Miroslav. *Mohamed a nauka jeho*. V Brně: Družstvo Moravský legionář, [1925]. Sokolská knihovna. S. 23.

¹³⁹ KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofía, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9. S. 104.

6.2 Co Čech, to sokol

Sokol zaznamenal úspěch od samého vzniku. Poprvé se šedesát cvičenců (mužů) sešlo ve středu, 5. března 1862, v Malypetrově tělocvičně. Zájemců bylo nespočet, neboť sám Fügner přemluvil ke členství mnoho svých spolupracovníků a známých. Tyrš zřídil sbor dvaceti proškolených cvičitelů, stejně jako jednacím řád či rozvrh. Co však představovalo značný problém, a to nejen pro cvičitele, ale také cvičence, byla absence ustálené tělocvičné soustavy, potažmo české názvosloví, které muselo být často nahrazováno německými výrazy. Pokusy o vytvoření českého názvosloví sice v minulosti proběhly¹⁴⁰, nikoliv však v dostatečném rozsahu. Proto sokolský výbor ustanovil komisi, jež měla za úkol názvosloví připravit a jejíž součástí byli odborníci na slovo vzatí, mezi nimi kupříkladu Karel Jaromír Erben s lexikografy Josefem Rankem Františkem Špatným, ke spolupráci byli přizváni i jazykovědci, František Boleslav Květ či Eduard Novotný. Jelikož byl Tyrš díky gymnaziálnímu studiu klasických jazyků skvěle jazykově vybaven, pustil se do rozepisování jednotlivých cviků a jejich překladů. Víceslovné složité výrazy podstatně zjednodušil, často jen v jednoslovné. Z „malého rozklonění kolen“ se tak stal, nám dobře známý, *podřep*, z „hlubokého pokleku“ *dřep* a z „dávání noh na stranu“ jednoduché *unožení*. Nové výrazy vznikaly také kupříkladu tím, že ze sloves vytvořil podstatná jména: *metati* – *met*, *veleti* – *povel*, *houpati* – *předhup*, *státi* – *stoj*, *viseti* – *vis*, *podporovati* – *podpor*, používal ale také předpony a přípony, což činil nejhojněji a nejraději: *četa* – *četař*, *bočiti* – *odbočka*, *odbočmo*, *ležeti* – *ležmo*, *paže* – *předpažiti*, *připažiti*, *rozpažiti*, *vzpažiti*, *zapažiti*. Vytvářel ale i zcela nové složeniny a spřežky: *čtyřstup*, *dvojstup*, *dvojhmat*, a další.¹⁴¹ Přihlédneme-li k číslicím, ta jsou skutečně vysoká. Tyršovi se podařilo přeložit na 800 výrazů, z toho se již 50 užívalo, více jak 450 Tyrš přejal a rozpracoval z Jungmannova *Slovníku*, přitom pouhých padesát se časem přestalo zcela užívat. Nutno také podotknout, že většina

---

¹⁴⁰ Před Tyršem se jako první pokusil o vypracování českého názvosloví Adolf Hájek, a to výběrem vhodným výrazů z Jungmannova slovníku kolem roku 1848. Jen o něco málo později se o vytvoření některých základních tělocvičných pojmů zasloužil Jan Malypetr, a to za pomoci Ladislava Čelakovského ml., Jana Evangelisty Purkyně, Karla Jaromíra Erbena, aj. Malypetrovo názvosloví pochopitelně sokolové zprvu přejali, nebyli s ním však spokojeni, a proto si stanovili cíl sestavit názvosloví nové. SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 70.

¹⁴¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 71.

termínů je v dnešních sokolovnách používána dodnes. Komise Tyršovo názvosloví bez jakýchkoliv výtek schválila, později jej dokonce univerzitní profesor Josef Zubatý prohlásil z jazykovědného hlediska za „takřka bezvadné.“¹⁴² Roku 1862 tak vzniklo *Tělocvičné názvosloví* pod jménem Bedřich Tyrš, které obsahovalo více než sto padesát termínů pro prostná a cvičení na náradí. Následovala další přepracovaná vydání, až konečně roku 1872 spatřilo světlo světa dílo Základové tělocviku, které bylo přijato širší veřejností i ve školním tělocviku a vešlo do jazykových slovníků a Antonín Šebánek je prohlásil za „neměnný základ našeho názvosloví sokolského.“¹⁴³

Aby Sokol nabízel všestranné vyžití, zařadili do svého programu jako doplněk i četné výlety. Z dnešního pohledu můžeme říct, že se jednalo o prvotní projev a základ dnešní turistiky, neboť sokolské výlety trvaly zpravidla celý den, pochodovalo se někdy až osm hodin. Sokolové podnikali své výlety oděni do stejnokrojů, s sebou si nesli i sokolské prapory, ty představovaly také cosi blízkého politické manifestaci, i když přílišné prolínání a zapojování politiky do cvičitelského spolku nebylo Tyršovi ani Fügnerovi po chuti a později se od toho zcela distancovali.¹⁴⁴ První výprava se konala roku 1862 a směřovala na horu Říp. Další z výletů, již oficiálních se konaly na Zbraslavi a Závist, kam směřovalo kolem dvou set výletníků, přičemž následující výlet na Křivoklát tuto účast ještě předčil, zúčastnilo se ho na 320 výletníků. Nedílnou součástí každého výletu, alespoň v jejich začátcích, byla slavnostní řeč, kterou pronášeli Fügner nebo Tyrš.¹⁴⁵

---

¹⁴² SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 71.

¹⁴³ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 72.

¹⁴⁴ Při prvním společném výletu, pouti na Říp, shledal Tyrš s Fügnerem, že vlastenecké řeči a projevy, které vedli Turn-Taxis, Barák či bratři Grégrové, posilují okázalý vlastenecko-politický směr, který neměl dosti porozumění pro vlastní činnost spolkovou. V té době také psal Fügner v dopise Helfertovi: „*Jsem jinak také výstřední, ale jako turněř jen turněřem a spolek musí zůstatí nezávislým, nesmí podléhat vlivu s té ani oné strany.*“ JANDÁSEK, Ladislav. *Přehledné dějiny Sokolstva: typ A*. 2. vyd. V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1937. Sokolská osvěta.

¹⁴⁵ „*Oba vůdcové použili prvního sokolského výletu k významným veřejným projevům o cílech sokolstva. Tyrš tu vyzvedl význam výletů pro tělesné zotavení a utužení v bratrské lásce a stručně a výstižně podal obraz dokonalého sokola: je to muž mohutné paže a hrdé hrudi, pracovník a obránce proti útokům nepřátel. Sokol má doplňovati práci spolků, které pečují o duševní a hmotný stav národa, to tím, že bude vychovávatí tělo a vůli, smysl pro celek.*“ Fügnerův projev zase nabádal k jednotě a svornosti „*bratrů svorných, nerozdvojených ni náhledy politickými, ni náboženstvím.*“ Přes projevy Tyrše a Fügnera se ve výletnicích probudila představa národního vojska, blanických rytířů. JANDÁSEK, Ladislav. *Přehledné*

Sokol své řady nadále úspěšně rozšiřoval a již v dubnu roku 1862 čítal na 400 členů, kteří cvičili třikrát týdně. Na popud Fügnera se v této době Sokol přestěhoval do vzdušných prostor s plynovým osvětlením, a to do sálu tělocvičny Apollo v Ječné ulici. Tyrš coby náčelník pobíral honorář ve výši 400 zlatek ročně, ten se od roku 1869 ustálil na jednom tisíci. Co však bylo pro Tyrše ještě důležitějším nežli výlety do přírody, byla veřejná cvičení, na jejichž přípravu kladl velký důraz a provedení muselo být po všech stránkách úhledné a dokonalé. To byla předzvěst pozdějších všesokolských sletů, které se konají za hojné účasti dodnes. První takovéto veřejné vystoupení, které doprovázelo odhalení praporu Sokola v tělocvičně Apolla, proběhlo v létě 1862, promluvila zde kromě Tyrše¹⁴⁶ i Karolína Světlá, coby kmotra praporu, a po dobu slavnosti zpíval spolek Hlahol.¹⁴⁷

K podtrhnutí vlasteneckého sokolského hnutí byly zapotřebí odpovídající rekvizity a symboly. O ty se postaral Jindřich Fügner, který pověřil tvorbou spolkového praporu malíře Josefa Mánesa, neboť trval na svém, že prapor musí být české výroby. Josef Mánes posléze navrhl i sokolský kroj dle Tyršových představ. Součástí kroje měla být červená košile po vzoru Garibaldiho, zohledněno mělo být i to, že samotný název spolku odkazuje na sympatie k jižním Slovanům, kteří bojovali proti turecké nadvládě a zároveň i to, že mnozí členové sokola sdílí sympatie s Poláky v jejich odporu vůči Rusku. „*Zvítězil návrh, aby kroj byl symbolem myšlenky svobody (červeně garibaldiánské košile) a myšlenky vlastenecké a slovanské (polské boty, střih, černoorská čapka se sokolím perem), kajda a kalhoty byly z režného plátna*“.¹⁴⁸ Jelikož již tehdy byl Sokol v hledáčku policie, představovala kajda ústupek těm, kteří v červené barvě košile spatřovali přílišnou provokaci¹⁴⁹ a obávali se rozpuštění jednoty,

---

dějiny Sokolstva: typ A. 2. vyd. V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1937. Sokolská osvěta. S. 19

¹⁴⁶ Z Tyršových úst zde zazněla slova: „*Sokol je ptákem slunečního světla a sokolská jednota společenstvím jasného rozumu a lidské souhry.*“ Toulky českou minulostí str.81 8 díl

¹⁴⁷ JANDÁSEK, Ladislav. *Přehledné dějiny Sokolstva: typ A. 2. vyd. V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1937. Sokolská osvěta. S. 20.*

¹⁴⁸ JANDÁSEK, Ladislav. *Přehledné dějiny Sokolstva: typ A. 2. vyd. V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1937. Sokolská osvěta. S. 17.*

¹⁴⁹ „*Rudé garibaldiánské košile vylučovaly, že by si snad někdo myslel, že hnutí bude k Rakousku loajální a bude se bit za císaře a jeho zem.*“ (To Tyrš ostatně prosazoval jen jednou, v roce 1866, když do země vtrhli Prusové). KOSATÍK, Pavel. *České snění*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-393-0. S. 79.

košile totiž poté z kroje příliš nevystupovala. Zavedení kroje tak představovalo pro organizaci bezesporu ten největší propagační prostředek.

Sokol v těchto svých prvních letech zažíval velký vzestup a slávu a vznášela se kolem něj aura úspěchu a bujaré atmosféry. Sak uvádí vzpomínku Václava Červinky, která se váže právě k počátkům Sokola: „*Celé jaro a téměř i léto tehdy uplynulo v jakémsi všeobecném opojení mysli a všeobecného ofáboření. Slavnost stíhala slavnost a národ nevycházel z rušné nálady.*“¹⁵⁰ Členové sokola nesměli chybět na žádné z důležitých slavností nesoucích se ve vlasteneckém duchu, ať už se jednalo o odhalení praporu pěveckého sboru Hlahol, pochodňové průvody na počest Jindřicha Fügnera, kladení základních kamenů k Národnímu divadlu či oslavy sedmdesátých narozenin Františka Palackého a na mnohých dalších.

Jelikož spolek potřeboval kvalitní vybavenou tělocvičnu, a neustálé stěhování nepředstavovalo zrovna komfortní způsob, rozhodl se mecenáš Fügner pro vcelku riskantní krok a zafinancoval vznik nových prostor. Fügner pověřil Ignáce Ullmanna, který mimo jiné stál i za výstavbou Prozatimního divadla, jenž vypracoval projekt moderně zařízeného novorenesančního paláce¹⁵¹. Ten kromě tělocvičny naprojektoval do paláce i byty, tak se stala budova Tyršovým i Fügnerovým domovem. Stavba probíhala velmi rychle, po pár měsících se již konalo cvičení v nových prostorách. Zpola zpustlý letohrádek se zahradou, nedaleko Žitné brány, se tak stal novým sokolským sídlem, na svou dobu jak rozlohou, tak vybavením velmi unikátním.¹⁵² Sokolovny, jak se těmto budovám začalo později říkat, začaly vyrůstat napříč českou zemí, různě velké a architektonicky různorodé, jen v Praze bychom jich našli šest¹⁵³, z nichž všechny spadají do památkově chráněných objektů a sokolská cvičení včetně kulturních akcí v nich probíhají dodnes.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 83.

¹⁵¹ První pražskou Sokolovnu můžeme dodnes v Praze spatřit, její kvality však v okolní zástavbě již bohužel tolik nevynikají.

¹⁵² HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 8.: Slavné příběhy a osobnosti druhé poloviny 19. století*. Praha: VIA FACTI, 2000. ISBN 80-238-5709-2. S. 81.

¹⁵³ Pražské sokolovny jako kulturní památky. *Sokolské památky* [online]. Praha, 2017, 2017 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z:

<http://www.sokolskepamatky.eu/zajimavosti/detail-prazske-sokolovny-jako-kulturni-pamatky/>

¹⁵⁴ Já sama jsem navštívila původní pražskou Sokolovnu při absolvování sokolského cvičitelského kurzu. Samotný sál se pražští sokolové snaží dodnes udržet ve stejném duchu,

Právě ony kulturní akce, jež se odehrávají v sokolovnách i dnes, představovali důležitou součást společenského života sokolů. Po odcvičení se mnozí z nich odebrali do kavárny či hostince, a ačkoliv se Tyrš s nimi nikdy nedružil, na popularitě a oblíbenosti mu to nikterak neubralo. Jednou z největších společenskou událostí Sokolů, která se od těch dob koná vždy koncem února, byl velký maškarní bál zvaný *šibřinky*.¹⁵⁵ První šibřinky se konaly v roce 1865 a toto nezvyklé pojmenování pochází nejspíše upravením z německého výrazu *der Schabernack*.¹⁵⁶

Rok 1865 byl však pro Tyrše také rokem bolestný, neboť právě onoho roku ztratil nečekaně svého věrného a nejbližšího přítele, Jindřich Fügner zemřel na otravu krve. Jak hluboce se tato ztráta Tyrše dotkla a jak ji prožíval, o tom svědčily jeho poznámky a paměti, o nichž jsme již pojednávali v jedné z předešlých kapitol. Fügner byl pohřben na Olšanech, kde byl po necelých čtyřech letech vztyčen pomník, na němž stojí Fügnerovo heslem „*Ni zisk, ni sláva*“. „...*Vztyčili jsme tobě pomník nezlomný, by hlásal i věkům nejpozdějším jméno tvé, by věstil jim o neskonalé lásce těch, jimž zasvětil jsi nejrůznější snahy svoje, by svědkem byl pocty, již národ český nejšlechtěnějšímu synu svému dnes prokazuje...*“¹⁵⁷ Jeho slavnostního odhalení se zúčastnilo na 1300 sokolů a Tyrš zde pronesl rozsáhlou slavnostní řeč. Naneštěstí po Fügnerově smrti vyvstaly pro Sokol vážně finanční problémy. Sokolovna se dostala do velkých dluhů a hrozilo, že Sokol o svou tělocvičnu přijde. Jediný možný krok znamenal pro Sokol pražský, odkoupit sokolovnu a to se tak skutečně stalo, celých 66 tisíc zlatých se nakonec podařilo z darů vybrat a věřitelé tak byli spokojeni. Sokolovna se stala majetkem pražského Sokola.

---

v jakém byl před lety navržen. Nejedná se o tak velký prostor, jaký máme zde, v Českých Budějovicích, sál působí útulnějším dojmem.

¹⁵⁵ V Českých Budějovicích se konají šibřinky pravidelně, i když se jedná především o maškarní bál pro ty nejmenší. Před lety však byla obnovena i tradice šibřinek „pro dospělé“, které se tedy vždy konají v páteční večer, zatímco dětský karneval probíhá během celého sobotního odpoledne a večera.

¹⁵⁶ V překladu znamená *čtveráctví, šibalství*.

¹⁵⁷ TYRŠ, Miroslav, SCHEINER, Josef, ed. *Úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. V Praze: Nákladem tělocvičné jednoty Sokol, 1894, s. 122.

6.3 Sokol jako priorita

Sokolské jednoty se poměrně brzy začaly rozšiřovat i mimo Prahu. První z nich vznikaly kupříkladu v Kutné Hoře, Jaroměři a Nové Pace, a to již v roce 1862, kdy celkový počet členů dosáhl devíti set. Některé sokolské jednoty však vznikaly i za hranicemi české země, v Lublani, Lvově či Chicagu. Tyrš tedy pomýšlel na organizaci, jež by právě tyto všechny sokolské jednoty sdružovala a starala se tak o celkový rozvoj českého tělocvičného hnutí. To však byla trnem oku polici, jež již nějakou dobu sokolské hnutí pečlivě sledovala, a ministerstvo vnitra Tyršovi veškeré snahy o sjednocení zhatilo a povolilo pouze veřejná cvičení. Tyrš byl stanoviskem ministerstva velmi zklamán, jak ostatně dokládají jeho vlastní slova, jenž napsal v e své „závěti“ během pobytu ve švýcarském sanatoriu: „*Tak jsem se těšil na ten okamžik, až sokolský sněm se zahájí, až v síni naší zasedat budou zástupcové jednot veškerých, a takto ku skutečné a účinné vzájemnosti základ se položí. Ba myslil jsem, že sám jej zahájím, a měl mi okamžik ten odměnou být za všechnu snahu mou – korunování díla, jež jsem si vytknul...*“ K naplnění této jeho naděje však bohužel za jeho života již nedošlo.

Jelikož byl Tyrš mezi svými spolupracovníky a druhy právem pokládán za vzdělaného a výřečného člověka, neustále jej přemlouvali k politické kariéře. Ta však byla Tyršovi proti srsti, byl člověkem přímým a jakékoliv politické debaty považoval za ztrátu času, který chtěl ponejvíce věnovat Sokolu, jenž mu přinášel radost. Přesto byl Tyrš zvolen poslancem, do výboru Slovanské lípy byl zvolen spolu se svými některými přáteli a sokoli, Eduardem Grégrem či Gabrielem Žižkou. Tento výbor však byl úřady rozpuštěn a jeho členové byli podrobeni policejnímu vyšetřování. Snad i proto se Tyrš později podvolil, když byl roku 1869 zvolen poprvé do zemského sněmu.

Jelikož byl člověkem pilným a pracovitým, byl zavalen prací: „*Dříve mohl jsem žít jen Sokolu, teď práce desetkrát větší.*“¹⁵⁸, postěžoval si tak v dopise Ctiboru Helceletovi v létě roku 1869. Snad právě vysoké pracovní nasazení mělo za následek, že se u Tyrše projevil jeden z nervových záchvatů a Tyrš se pod návalet povinností zhroutil. Jeho zotavování však neprobíhalo rychle a idylicky, deprese se prohlubovaly, a tak nakonec

---

¹⁵⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 95.

musel odjet do sanatoria do Švýcarska. Tam byl podroben přísné dietě, přestoupil na vegetariánskou stravu a zřekl se alkoholu a kouření. Ani tam se však jeho stav dlouho nezlepšoval a zlomený Tyrš přemýšlel nad nejhorším. V létě roku 1870, během pobytu ve Švýcarsku, napsal „závět“, která byla určena neexistujícímu Spolku jednot sokolských. Především poslední odstavec byl obrazem toho, v jak vážném psychickém stavu se Tyrš zmítal: „*Jsem u konce! Propouštím Vás již z předlouhé této porady. Již světla jasnou, musíme se rozejít. Na zdar! Na zdar! Ó je mi snáz, když jsem Vám sdělil vše, co zbylo na mysli. Není již příčiny, bych déle žil. Netajím se tím, že slza se mi v oku leskne, když v duchu Vám všem ruce podávám, když s Vámi se žehnám, když se loučím s nedokonaným dílem svým. Až první sjezd se schýlí tu ke konci, věnujte mi též tichou vzpomínku! Že jsem Vás všechny věrně miloval, že jsem miloval věc, které jsem sloužil až do smrti, o tom myslím, že pevně přesvědčeni jste. Avšak právě proto jinak nemohu. Jsem odhodlán. Musí to být.*“¹⁵⁹ Naštěstí svůj původní záměr neuskutečnil, jeho zdravotní stav se jako zázrakem zlepšil a v říjnu roku 1870 se plný sil a chuti do práce mohl vrátit zpět do Prahy, kde byl srdečně přivítán.

Čekaly ho však další roky tvrdé práce, neboť byl již potřetí zvolen poslancem do malostranské sněmovny. Ačkoliv byl zpočátku plný očekávání a víry, že státoprávní vyrovnání s Vídní dopadne ve prospěch Čechů, následovalo pouze hluboké zklamání, které bylo počátkem jeho konce v politickém životě.¹⁶⁰ Rok 1871 nebyl pro Čechy nikterak příznivý, jak uvádí Sak, historik umění Vojtěch Volavka tento rok právě označil za „největší duševní depresi, tíživější, než byl Bachův útlak.“¹⁶¹ A rok 1871 znamenal těžký rok i pro sokolské hnutí, jelikož během krátké doby, necelých dvou let, zanikla v českých zemích téměř polovina všech sokolských jednot a počet členů klesl z deseti tisíc na sedm.¹⁶² Krize poznamenala celou společnost, a i když se Tyrš snažil prostřednictvím časopisu Sokol na své příznivce apelovat a povzbudit morálku, krizi již

---

¹⁵⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 98.

¹⁶⁰ Tyrš se nikdy netajil tím, že více, než k politice tíhla jeho pozornost k výtvarnému umění a Sokolu. Navíc politika jako taková ani zdaleka neodpovídala tomu, jaký Tyrš byl, neslučovala se s jeho povahou ani zájmy. Jak uvedl jeden z jeho životopisců: „*Neodmítl, když ho v politice bylo v tehdejší rušné době třeba, ale ustoupil z ní, jakmile to poměry dovolily*“. HAVLÍČEK, Věnceslav, *Miroslav Tyrš*, Praha 1947. S. 27.

¹⁶¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 115.

¹⁶² Tamtéž.

nešlo zabránit.¹⁶³ Celá nastalá situace a pochopitelně zrcadlila do jeho zdravotního stavu, který se opět začal zhoršovat. Odebral se na venkov, musel se omluvit i z pronášení slavnostního proslovu při příležitosti odhalování pomníku Jana Žižky u Příbyslavi, Tyrše touto dobou namáhala sebemenší i duševní práce. Stále však věřil ve své uzdravení, k čemuž samozřejmě pomohlo i uvolnění poměrů a zlepšování situace na poli sokolském. Mezi lety 1875-1883 stoupl počet jednot ze 72 na 105 a vystoupal opět i počet členů. Tyrš vnímal tento závan svěžího vánku a působil na něj uklidňujícím dojmem s důvěrou a vírou v lepší budoucnost.

Po zdravotní přestávce se obnovilo vydávání časopisu Sokol¹⁶⁴, na němž Tyrš velmi lpěl¹⁶⁵, neboť právě časopis považoval Tyrš za tmelící prvek sokolských jednot, namísto ministerstvem vnitra zakázaného jednotného spolku sokolských jednot. Dalším povzbudivým prvkem pro Tyrše byla skutečnost, že ho Národní jednota sokolská v USA jmenovala v roce 1880 svým čestným členem. Vrchol jeho spokojenosti měla představovat oslava dvacátého výročí Sokola pražského, přičemž Tyršovým vroucným přáním bylo, aby akce byla všesokolského rozměru. Rok 1882 byl tedy rokem prvního všesokolského sletu, jenž se uskutečnil v Praze na Střeleckém ostrově prvního a také jediného, jenž Tyrš za svého života zažil.¹⁶⁶ „V neděli 18. června 1882 se k prvnímu všesokolskému sletu, sjeli do Prahy reprezentanti 76 jednot z českých zemí, Vídně, Lublaně, Záhřebu a dokonce i Spojených států. Po druhé hodině odpoledne vyšlo ze

---

¹⁶³ „Léta sedmdesátá způsobila v řadách sokolských jako v celém národě značných pohrom. Pravda, že největší a závažnou příčinou klesání jednot sokolských byly poměry časové, povšechná ochablost lidu, tíseň finanční, nepřítel skrytých i zjevných odpůrců národních, však vinu toho nesly i nedostatky v samém středu sokolském, rozbroje vnitřní, nestálost a nečinnost, které rozbily ne jeden spolek nadějný.“ TYRŠ, Miroslav, SCHEINER, Josef, ed. *Úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše. O příčinách upadání a o prostředcích k obživení jednot sokolských V Praze: Nákladem tělocvičné jednoty Sokol, 1894, s. 45. V roce 1880 nastal již obrat k lepšímu a atmosféra ve společnosti se opět uklidnila a fungování spolku se začalo vracet do starých kolejí. Jakožto vzpomínku na léta kritická vydal Tyrš tento článek, coby součást časopisu Sokol, který se začal opět vydávat po čtyřleté pauze roku 1881, po plném Tyršově zotavení, neboť vydávání časopisu bez jeho osoby bylo nemožné.*

¹⁶⁴ Eduard Grégr se pochvalně vyjadřoval o časopise Sokol, jehož vynášel do nebes nejen pro jeho originalitu a odbornost, ale také pro „svěží a ušlechtilý sloh“, jenž byl právě Tyršovým dílem a díky němu se časopis zcela odlišoval od ostatní tělocvičných časopisů té doby. Sak 115 Tradice vydávání časopisu Sokol je trvá do dnešních dnů dodnes, je možné si objednat předplatné a od roku 2011 je dokonce dostupný i v elektronické verzi.

¹⁶⁵ Tyrš lpěl na časopisu téměř až s přílišnou žárlivostí, jak dokládají jeho slova v dopise příteli: „Právo vydávati časopis přináležejí jedině a osobně mně, není to záležitost spolková, mohu tedy vše měnit a stanoviti dle vůle své.“ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik.* Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 115.

¹⁶⁶ KOSATÍK, Pavel. *České snění.* Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-393-0. S. 80.

dvora české techniky 1600 krojovaných členů, v jejichž čele jel na koni Tyrš s dvojicí svých nejbližších spolupracovníků, Františkem Čížkem a Jaroslavem Stýblem.“¹⁶⁷ Program, který sestavil samozřejmě sám Tyrš, se skládal ze cvičení na koni, na bradlech a hrazdách, ke kterým nastoupilo celkem 720 mužů, „jejichž cviky řídil Tyrš za úderů gongu“.¹⁶⁸ Přestože se jednalo o velkou událost, které přihlíželo na 1600 diváků, slet byl pořádán ve skromném duchu a perfekcionista Tyrš s ním zdaleka nebyl spokojen, toužil po tom, aby byl v budoucích letech všesokolský slet opravdu velkolepých rozměrů a stále tak usiloval o sloučení sokolských jednot. V tomto slavném jubilejním roce, kdy se mimo jiné slavilo i dvacet let působení Tyrše ve funkci náčelníka Sokola, podnikl Tyrš ještě několik výletů a o rok později, v roce 1883 připravil veřejné cvičení na oslavu dvacátého výročí vzniku plzeňské sokolovny. On sám oblekl sokolský kroj naposledy na pohřeb Josefa Baráka, 18. listopadu 1883.

---

¹⁶⁷ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 120.

¹⁶⁸ Tamtéž.

7. Tyrš a Renáta

Jakkoliv nebylo Tyršovo dětství šťastné, ale spíše plné bolesti, ze ztráty milovaných rodinných příslušníků, můžeme říct, že ve svém dospělém věku našel štěstí po boku milované ženy Renáty. I když prameny dokládají, že i v dobách své největší zamilovanosti ho neopouštěl schopenhauerovský rys jeho povahy.

Po smrti svého nejbližšího přítele Fügnera, cítil povinnost a závazek vůči jeho ženě Kateřině i dceři Renátě. Vzhledem k finanční tísní, v jaké se po smrti Fügnera ocitl nejen Sokol, ale i jeho rodina, se obě byly nuceny přestěhovat do skromnějšího bytu. Tyrš se nabídl paní Kateřině, z úcty k odkazu jejího muže, coby učitel její dvanáctileté dcery Renáty, jakožto „*přátelskou službu vůči dceři milovaného starosty.*“¹⁶⁹ Bez nároku na honorář docházel k Fügnerovým bezmála čtyři roky téměř denně. V mladé Renátě poměrně záhy odhalil vlohy spíše umělecké, nejvíce zájmu v ní vzbudilo, samozřejmě Tyršovo zásluhou, výtvarné umění, což také prohloubilo jejich počínající vztah. Když mladá Renáta dovršila patnáctých narozenin, ukončil Tyrš její vzdělávání a působení u Fügnerových. Snad právě proto, že v dospívající dívce již přestával vidět malé děvčátko, nýbrž ženu. Jeho počínající náklonnost a zamilovanost lze spatřit v dochovaném dopisu, jenž Tyrš poslal Renátě právě k jejím patnáctým narozeninám.¹⁷⁰ Na čas se Tyrš stáhl a s Renátou se přestal vídat, což později vysvětlil své ženě slovy: „*Tak jsem tě miloval, že jsem se bál s tebou sejít.*“¹⁷¹ Renáta však Tyršovy city opětovala a velmi k němu vzhlížela. Obdivovala toho „*junáka-náčelníka a statečného borce za věc národní*“, stejně tak k němu chovala úctu, jakožto k učiteli, jenž jí „*otevřel a stále otevírá nové obzory duševní.*“¹⁷² Jelikož však mladá Renáta i její matka Tyršovu společnost postrádaly, pozvali je k sobě do bytu na návštěvu, čímž se prolomila hradba Tyršova mlčení. Poněvadž je pojila láska k umění a kultuře, navštívili společně s paní Kateřinou Mnichov, kde volný čas trávili procházkami a konverzací nad uměleckými

---

¹⁶⁹ TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek.* Praha: Český čtenář, 1934. S. 102.

¹⁷⁰ viz příloha

¹⁷¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik.* Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 104.

¹⁷² TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek.* Praha: Český čtenář, 1934. S. 107.

díly. Cesta k jejich společnému sňatku však nebyla úplně jednoduchá. Její matku, Kateřinu Fügnerovou, pochopitelně znepokojoval věkový rozdíl, jenž od sebe Renátu s Tyršem dělil. Uklidňoval ji však kladný postoj Karoliny Světlé ke sňatku její dcery s Tyršem, která svazku přála. Renátina poručníka naproti tomu zneklidňovala Tyršova nejistá budoucnost a finanční nezajištěnost. Nakonec se vše v dobré obrátilo a změnou poručníka, na Renátina strýce Karla Scheinera, který ke svatbě svolil, se započal jejich společný život. Svatba proběhla v tichosti, pouze za přítomnosti svědků. Následovala svatební cesta, nejprve Tyršovi strávili čtyři týdny v Loučeni, což mělo kladný vliv na Tyršovo chatrné zdraví, později navštívili Drážďany.

Renáta byla po celé manželství, jež bohužel trvalo pouhých dvanáct let, Tyršovi nemalou oporou. Samotný sňatek s Tyršem pro ni znamenal vstup do veřejného života a svému muži, doktoru filozofie, historikovi a kritikovi umění, vůdčí postavě Sokola a poslanci říšské rady, začala pomáhat v jeho publicistické i vědecké činnosti. Ačkoliv ona sama žádnou z univerzit nenavštěvovala, vlivem Tyršovým i svým, samovzdělávacím, již ve svých pouhých dvaceti letech uveřejnila první výtvarnou kritiku v Národních listech. Poté, co se stal Tyrš profesorem, pomáhala mu jeho žena s tvorbou přednášek a materiálů. Jejich společná tvorba však byla ukončena Tyršovo předčasnou smrtí a Renáta se v pouhých třiceti letech stala vdovou. Jelikož manželství s Tyršem bylo bezdětné a ona sama se již nikdy znova neprovdala, veškerou svou energii vložila do pokračování manželova díla a odkazu. Sama však také publikovala, v Národních listech, Světozoru, přispívala kupříkladu i do Ottova naučného slovníku. Její tvorba se ubírala především uměleckým směrem, psala i o díle našeho významného malíře Josefa Mánesa. Proslavila se především zpopularizováním lidové kultury a zasazovala se i o organizaci dívčího školství. Kromě toho, že byla členkou mnoha spolků, byla především jednou z předních a nejdůležitějších postav sokolského hnutí.

Sokol pražský se po smrti jejího muže rozhodl paní Renátě Tyršové vyplácet doživotní penzi. Tyršová velmi pečovala o odkaz svého muže a zasvětila mu mnohé, jako by se snad nabízelo, pokládat její působení za Tyršův „druhý život“.¹⁷³ Již záhy po manželovi smrti se pustila do psaní, což komentoval Václav Vlček slovy: „*Je to zrovna, jako by to*

---

¹⁷³ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 224.

*psal Tyrš!*¹⁷⁴ Není proto divu, že po svém muži převzala i otěže v Osvětě ve slavných Tyršových *Rozhledech v umění výtvarném*, které poté i dlouhý čas vedla. Co představovalo přinejmenším důstojné navázání na Tyršovu práci, byly kritické studie, které se zabývaly jak soudobým uměním českým, tak francouzským. Právě svou odbornou prací a dílem přestala být brzy pouhou pozůstalou po dvou slavných mužích.¹⁷⁵ Arne Novák ji právem řadil k novým kritickým spisovatelkám, a to vedle jmen, jakými byly Eliška Krásnohorská, Tereza Nováková či Zdena Hásková. Tak se z Renáty Tyršové ještě před dovršením jejích padesátých narozenin stala českou společností uznávaná publicistka a spisovatelka.

Ačkoliv Renáta Tyršová nikdy univerzitu nenavštěvovala, roku 1931 se jí dostalo té pocty, že byla profesorským sborem Filosofické fakulty Karlovy univerzity navržena na udělení čestného titulu doktorky filosofie za své celoživotní dílo a především pak „za úsilí o zabezpečení národa a povznesení jeho kultury“, což bylo v době první republiky jedno z nejvýznamnějších ocenění, jehož se občané Československa mohli dočkat. Významného ocenění se tak Renátě Tyršové dostalo před jubilejním sedmdesátým výročím založení Sokola a stým výročím narození svého manžela. Na rozdíl od svého muže prožila Renáta dlouhý život, zemřela v nedožitých 83 letech, v roce 1937.¹⁷⁶ Především díky jejím pamětem, jež sepsala o svém muži i otci, a které představují i značné inspirační zdroje pro tuto práci, dnes o obou mužích mnohé víme a lépe si dovedeme představit jejich osobnosti i pozadí doby, ve které žili a působili.

---

¹⁷⁴ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 225.

¹⁷⁶ JAREŠ, Jakub. Renáta Tyršová – doktorka filozofie, byť „jen“ čestná. *IForum: Online magazín Univerzity Karlovy* [online]. 2013, 2013 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-14183.html>

8. Tyrš a umění

Ačkoliv byl do této doby Tyrš pro veřejnost především ztělesněním sokolské myšlenky a celého hnutí, jak je tomu bohužel ostatně povětšinou dodnes, není tento zúžený obraz jeho osobnosti dostačující, neboť se Tyrš prosadil i v uměleckém oboru, jenž byl vedle Sokola jeho druhou, neméně podstatnou vášní a zájmem, pěstovaným již od mladých let. Výtvarnému umění se soustavně začal věnovat až od let sedmdesátých, přičemž o důležitosti uměleckého směru v Tyršově životě svědčí výpověď jeho choti Renáty, jež považovala mužovo dílo za jednodušší, „jak v oboru tělocvičném, tak uměnoslovném“ a o hluboké náklonnosti k uměleckému oboru se vyjadřovala jakožto o Tyršovo druhé části jeho životního údělu a dále slova Karla B. Mádla, Tyršova následovníka ve výtvarně kritickém oboru, který prohlašoval, že se v Tyršovi nedal sokol oddělit od „milovníka, znalce a posuzovatele umění.“¹⁷⁷ I z tohoto důvodu to Tyrše táhlo k Umělecké besedě, spolku, který sdružoval významné umělecky činné osobnosti té doby, a jenž se skládal ze tří odborů – literárního, hudebního a výtvarného. Tyrš byl zprvu členem za literární odbor, ale posléze, roku 1873, byl mladými umělci zvolen předsedou právě odboru výtvarného.

Tyrš se tedy na počátku sedmdesátých let představuje nejen jako estetik, ale také jako historik a kritik umění. Byl tak jedním z průkopníků oboru, u jehož zrodu stál František Palacký a jenž, jak uvádí Zúmr, považoval estetiku za „rozhodující činitele při výchově národního charakteru k harmonii a integrální lidskosti“. Ačkoliv se za skutečného zakladatele estetiky u nás považuje Tyršův kolega, o pět let mladší Josef Drudík, nemůžeme upřít Tyršův zásluhu na položení základních kamenů české estetiky, a to jeho sepsáním pěti podmínek krásy neboli estetických nároků: 1. *přiměřenost*¹⁷⁸, 2. *jasnost*¹⁷⁹, 3. *článkovanosť/ rozmanitosť*¹⁸⁰, 4. *souměrnost a poměrnost*¹⁸¹, 5. *ladnost*.¹⁸²

---

¹⁷⁷ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 125.

¹⁷⁸ Tyrš byl zastáncem přiměřenosti, ve které spatřoval pravou krásu i podstatu. „*Vždyť důstojnost a pravá krása jsou vždy bližší jednoduchosti, ovšem ne jednotvárnosti, než přeplněnosti a přepychu.*“ Tělocvik v ohledu estetickém. Dnes bychom tuto zásadu mohli vystihnout i známým úslovím, že „méně je někdy více“.

¹⁷⁹ Tyrš touto podmínkou poukazyval na skutečnost, že k usnadnění pochopení a přehledu musí být každý celek správně rozčlankován, ať už se jedná o obraz, umělecké dílo či jakýkoliv jiný předmět. Sám pak tuto zásadu aplikuje i na cvičební prvky: „*Táž zřetelnost se například*

Aby byl Tyrš v oboru uměleckém znalý, podnikal mnohé cesty do zahraničí za kulturou, do muzeí, galerií, navštěvoval četné výstavy a kulturní události. Jednu z cest podnikl roku 1868, ta vedla přes Mnichov do Paříže, odtud pak až do Anglie. Z korespondence svému příteli Zákrejsovi víme, jak byl Tyrš rozrušen, když prvně vstupoval do Britského muzea a v hlavě mu zněla slova: „*Nyní se rozhodne, máš-li nadání, jehož potřebuje historik a estetik výtvarných umění!*...“¹⁸³ Na svých cestách za uměním strávil Tyrš tři měsíce. Avšak aby se stal Tyrš skutečným znalcem umění, jakým chtěl být, bylo nutné podniknout více zahraničních cest. Kolegové ze Svatoboru k němu byli velmi štedří a Tyrše v jeho sebevzdělávání a toulkách za uměním finančně podporovali, několikrát mu poskytli studijní stipendium ve výši 400 zlatých. Tyrš z cest opravdu čerpal mnohé poznatky, kterých si skutečně cenil, své ženě později referoval: „*Dojmy, které jsem si ze Západu přinesl, dotvrdily ve mně vědomí, že jsem schopen chápat a cenit vlastnosti díla*

---

vyžaduje u pořadových cvičení, aby v zástupu šli jednotlivci přesně za sebou, tedy tak, aby se nikdo podle své libosti neuchyloval z pořadí napravo či nalevo...“ Miroslav TYRŠ, *Tělocvik v ohledu aesthetickém*; in: Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakl., 1989. ISBN 80-04-23206-X. S. 121-142.

¹⁸⁰ Podmínku článkovanosti a zároveň rozmanitosti, jež jsou bezesporu důležité u každého většího celku, demonstruje Tyrš na dokonalém příkladu této zásady, proslulém da Vinciho obrazu Poslední večeře. Tyrš poukazuje na to, jaký má Ježíšův výrok „Jeden z vás mně zradí“ rozličný účinek na zúčastněné postavy: „*Leknutí, hněv, nedůvěra...to vše se jeví nejrůznějším způsobem v tvářích, v posuňcích a v postavení. Ani jedna hlava zde není co do tvaru a co do výrazu podobná druhé, ...a přece to není žádná nepřehledná směsice..., ale tento celek je jasně a přehledně rozčlankován na části a skupiny. Máme před sebou dokonalý, uzavřený a jednotný celek.*“ Miroslav TYRŠ, *Tělocvik v ohledu aesthetickém*; in: Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakl., 1989. ISBN 80-04-23206-X. S. 121-142.

¹⁸¹ Tuto podmínku Tyrš vysvětluje na příkladu lidského těla, která je stavěno zcela souměrně a kde jakákoliv anomálií narušuje celkový dojem a úhlednost celku: „*Tak tedy souměrnost či symetrie náleží k podstatným podmínkám krásy.*“ A opět toto tvrzení aplikuje na cvičební jednotku, kdy zmiňuje, jak je nutné, aby cvičenci byli rozmístěni souměrně po celé cvičební ploše, v opačném případě „*ošklivý to pohled, který naprosto ničí dojem i nejlépe provedených výkonů!*“

¹⁸² Ladnost Tyrš vyžadoval nejen u tělocvičných prvků a jejich provedení, ale ve svém pojednání poskytuje i podrobný návod, co se týče ladnosti barev, která barva podtrhuje sytost druhé barvy, rozdělení barev na teplé a studené, jaké barvy jsou nejsilněji kontrastujícími, apod. K tomu dodává, že samozřejmě veškeré barevné přechody, musí být pozvolné a tedy ladné. V závěru v pojednání o ladnosti se Tyrš vyjadřuje poměrně nekompromisně, i když dle mého názoru, je toto tvrzení zcela na místě: „*Nevkus, a tudíž i nevhodné sestavení barev jenom svědčí o estetické nevzdělanosti a žádná nevzdělanost nemůže být nikomu ke cti.*“ Miroslav TYRŠ, *Tělocvik v ohledu aesthetickém*; in: Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakl., 1989. ISBN 80-04-23206-X. S. 121-142.

¹⁸³ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 133.

uměleckého.“¹⁸⁴ Zahraniční cesty a skvostná umělecká díla, která na nich spatřil, ho přivedla zpět k jeho největší lásce – antice. Všechna Tyršova počáteční díla se tak vztahovala především k helénskému umění. Především jeho debut, kulturněhistorický spis *Hod olympický* vydaný roku 1869. V tomto díle Tyrš seznamuje čtenáře s antickou tradicí – olympijskými hrami. Tyrš se na stránkách snaží oživit průběh olympijského klání a prokládá ho příběhy, geografickými popisy či historickými zmínkami, přičemž zde užívá mnoho řeckých výrazů. Dílo nezačíná ničím menším než citací Platónovy Ústavy, která má čtenáři přiblížit, jak velmi byl tělocvik pro antické Řecko důležitým, a to nejen jako součást mravní výchovy, ale v rovině státního významu, stejně tak, jak o to usiloval prostřednictvím Sokola sám Tyrš. Stejně tak byl oslněn další řeckou myšlenkou, o níž v díle pojednává, a to o posvátném míru, který během konání olympijských her panoval a závodníci, stejně tak jako rozhodčí- soudci, museli být morálně bezúhonní. Hry se samozřejmě pořádali na počest bohům, vítěze pak zdobily vavřínové ratolesti, díky nimž se tak bohům přiblížili, a konaly se každé čtyři roky. Samotným hrám vždy předcházela pětidenní slavnost. Kromě běhu se soutěžilo například i v pětiboji – pentatlonu či boxu. Tyrš zde také popisuje Olympii, město, v němž se hry konaly, a jeho krásou ho srovnává s rájem. Nutno také dodat, že antičtí sportovci se her účastnili zcela nazi¹⁸⁵, svými vypracovanými svaly dávali muži najevo, že jsou připraveni bránit svou vlast. Poslední den her byl věnován vítězům, kteří byli ozdobeni posvátnými ratolestmi, hmotných cen se jim nedostávalo, jelikož „*nikoliv pro zisk, o čest a slávu*¹⁸⁶ *toliko zápolití měli junové a mužové helenští!*“¹⁸⁷ Závěrečná slavnost představovala velkolepou oslavu a veselí, na počet vítězů se skládaly oslavné básně, které, stejně jako vítězové, měli inspirovat další, mladší generaci k obdobným výkonům a vzbuzovat v nich lásku k vlasti. Stojí za připomenutí, že tradice her byla skutečně tisíciletá, po dobu 1171 let se hry konaly každé čtyři roky nepřetržitě až do zrušení císařem Theodosiem. Čekalo se tak až do 19. století, kdy byl starověky svět,

---

¹⁸⁴ TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. Praha: Český čtenář, 1934. S. 87.

¹⁸⁵ Tyrš touto skutečností nebyl nikterak pohoršen, naopak v kráse lidského těla spatřoval nejen dokonalost, ale i oslavu harmonie přírody. Sokolové samozřejmě nikdy nazi necvičili, Tyrš se o tom nikdy ani nezmiňoval, díky panujícím dobovým konvencím by to bylo navíc zhola nemožné, čehož si byl Tyrš jistě dobře vědom.

¹⁸⁶ Připomeňme si Fügnerovo slavné sokolské heslo: „*Ni zisk, ni sláva!*“

¹⁸⁷ TYRŠ, Miroslav. *Hod olympický*. Praha: Olympia, 1968. S. 43.

a tradice a kultura s ním spojené, znovuobjevován za přispění archeologie a moderních věd.

V témže roce vydává Tyrš spis *Laokoon, dílo z doby římské*. Touto studií, kterou měl v úmyslu podat jako habilitační spis¹⁸⁸, se Tyrš dotkl hned několika oborů, vystupuje zde jako filolog, zároveň archeolog a je i historikem a estetikem. Ve své studii se pokusil a přesnější časové zařazení sousoší¹⁸⁹, jež bylo nalezené v 16. století v Římě a bylo obdivováno samotným Michelangelem a jež bylo po dlouhou dobu pokládáno za vrchol evropského umění, než bylo posléze prokázáno, že se jednalo o kopii helénistického výtvaru z doby před Kristem. Tyrš však obhajoval jeho římský původ, navzdory tvrzení většiny archeologů té doby.¹⁹⁰ Dle paměti Renáty Tyršové si Tyrš vypomohl sestavením sousoší ze skupiny sokolů a za pomoci šplhacích lan.

Tyrš však nebyl zdaleka jediným, v jehož tvorbě bychom v té době nalézali patrné stop antické doby. Tyto prvky můžeme vidět i u Mánesa a jeho ilustracích k Rukopisu královédvorskému. „*Dokonce i Smetanovu Libuši můžeme v jistém smyslu nahlížet jako horatiovskou oslavu rolnického života, kostýmy mající vyvolat představu předhistorických Čech byly stylizovány do podoby antických říz či tunik a Vyšehrad měl významově blízko k řecké Akropoli či římskému Kapitolu.*“¹⁹¹

Hovoříme-li již zde o dílech, ve kterých se Tyrš zabýval tělocvikem inspirován antickou tradicí a helénským obdobím, nesmíme opomenout jeho nejrozsáhlejší teoretické dílo *Základové tělocviku*, které spatřilo světlo světa v roce 1873, avšak sepsané bylo již roku 1867. Dílo je unikátní tím, že zde Tyrš přichází s návodem na vykonávání jednotlivých

---

¹⁸⁸ Tyrš s habilitačním spisem na české technice bohužel neobstál, komisí mu byla vytýkána nedostatečná znalost architektury, ačkoliv jejímu studiu věnoval mnoho času. Ani při jejím překladu do německého jazyka a opětovném pokusu v pozdějších letech se nedočkal titulu a uznání komise. Tyrš propadl opětovnému zoufalství a pocitu zmaru. Jakoby zázrakem se roku 1881 habilitační řízení znovuobnovilo a Tyrš si konečně ke své radosti vysloužil titul docenta dějin výtvarného umění na české technice.

¹⁸⁹ Sousoší zobrazovalo smrtelný zápas trojského kněze Laokoona, který se postavil bohu Apollónovi tím, že chtěl zabránit Trójanům, aby za hradby svého města vpustily onoho známého a osudného trojského koně. Apollón tak nechal ztrestat Laokoona i jeho syny svými hady.

¹⁹⁰ Svůj mylný postoj si Tyrš připustil až v roce 1884. SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 131.

¹⁹¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 133.

cviků, které jsou popsány do detailu. Spis začíná nejprve dějepisným úvodem, ve kterém nás autor seznamuje s tělocvikem v dějinách lidstva a v proměnách času, a to od dob starého Egypta přes gladiátorské zápasy ve starém Římě, neopomíná samozřejmě ani milované antické Řecko, přes které se dostává až k novověku, který volal po znovuoobnovení antických tradic. Vyzdvihuje zde také Friedricha Ludvíka Jahna, který měl svůj vlastní cvičební ústav a díky kterému došlo k popularizaci a rozšíření tělocviku i v českých zemích, jak jsme již pojednávali v jedné z předešlých kapitol. Po historickém nástinu důležitosti tělocviku v lidských dějinách pak následuje již samotná pasáž rozebírající jednotlivé cvičební prvky. Vzhledem k rozsáhlosti díla je zde na místě zmínit alespoň čtyři základní skupiny, na které Tyrš cvičební sestavu rozdělil. Jsou jimi cvičení 1. *protná* neboli cvičení bez nářadí, 2. cvičení *nářadová*, a to buď *na nářadím* (skok o tyči) nebo *s nářadím* (činky, koule), 3. cvičení *skupinová*, 4. *úpoly* neboli zápasy a šermování.¹⁹² V antickém duchu ušlechtilosti a mravní uvědomělosti se nese i dodatek právě k poslednímu bodu, zápasům: „*Že při něm pak všecko zbytečné tahání a těkání a strkání nemístné a nekrásné jest, že v zápasu sok soku ni udeřením, ni škrtěním, ni kterýmkoliv jiným způsobem ublížiti nemá, že zkrátka zápasem ni krasocit – ni ušlechtilý mrav uražen býti nesmí, snad netřeba dokládati.*“¹⁹³ Všechny cviky jsou zde popsány „krok za krokem“, přičemž jsou navíc doplněny ilustrací pro dostatečnou názornost.

Cesta do Drážďan, jež podnikl krátce po svatbě v roce 1872 se svou chotí, se nesla ve stejném duchu cest za uměním, kde oba manželé navštívili několikrát proslulou galerii Zwinger, aby si opakovaně mohli prohlédnout její klenot - Sixtinskou madonu¹⁹⁴ od Raffaela, jehož díla si Tyrš cenil nad Homéra i milovaného Shakespeara a byl přesvědčen, že z Raffaelových děl „*všechny nejvýznamnější zákony krásy a pravdivosti umělecké lze vyvoditi*“.¹⁹⁵ Brzy Tyršovi zbývala z evropských kulturních center na seznamu pouze Itálie. Počátkem roku 1873 mu bylo Svatoborem opět uděleno ono stipendium ve výši 400 zlatých a nic tak nebránilo tomu, aby se svou chotí vyrazil napříč Apeninským poloostrovem. Přes Veronu, Mantovu a Milán se dostali až do srdce

---

¹⁹² TYRŠ, Miroslav. *Základové tělocviku*. V Praze: I. L. Kober, 1873. S. 7.

¹⁹³ TYRŠ, Miroslav. *Základové tělocviku*. V Praze: I. L. Kober, 1873. S. 169.

¹⁹⁴ Tento jedinečný obraz lze v galerii Zwinger spatřit dodnes, i já měla to štěstí, zhlédnout na vlastní oči tento skvost.

¹⁹⁵ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 134.

Itálie, Říma. Tam opakovaně navštěvoval Sixtinskou kapli, jelikož vyobrazené Michelangelovy fresky pro něj představovaly vrchol malířství. Cesta po Itálii byla pro manžele Tyršovi přínosná, leč velmi fyzicky náročná. Ve stejném kvapném a překotném tempu se nesly i nadcházející roky, kdy byla paní Renáta již Tyršovo pravou rukou a pomáhala mu shromažďovat materiály, z nichž pak společně sestavovali přednášky pro Uměleckou besedu.¹⁹⁶ Byla to právě jeho choť, jež za prvotní estetické Tyršovo dílo označila rozpravu *O zákonech komposice v umění výtvarném*. Ta byla otisknuta také roku 1873 v časopisu Světozor. Má se za to, že tato studie měla být předzvěstí vzniku rozsáhlejšího spisu, jenž měl být součástí oborové encyklopedie. Ta měla postihnout vedle Tyršova díla také obecnou estetiku zpracovanou Josefem Durdíkem a speciální estetiku hudby, jež měl zpracovat Otakar Hostinský. Proč nakonec z velkolepého projektu těchto tři velikánů sešlo, přesně nevíme, snad byla důvodem i Tyršova nemoc a vyčerpání.

8.1 Tyrš jako estetik a kritik

Pakliže jsme hovořili o Schopenhauerovi a Darwinovi jakožto o osobnostech, jež měli nesporný vliv na Tyršovu životní filosofii, nelze vynechat myslitele, jenž byl pro něj zdrojem inspirace na poli estetickém. Osobností, která měla na Tyrše nepopiratelný vliv, byl pozitivistický myslitel Hippolyt Taine. Tento francouzský historik se taktéž zabýval studiem antického Řecka a dokonce se, stejně jako to činil i Tyrš, vyznával z obdivu k olympijským hrám. I z tohoto důvodu se Tyrš za vydatné pomoci své ženy rozhodl k vydání překladu Tainova díla¹⁹⁷, *Philosophie de l'Art*, kterou po doplnění vlastním úvodem vydal roku 1873 pod názvem *O podstatě díla uměleckého*, pro Ženskou bibliotéku, jejíž redaktorkou byla Sofie Podlipská. Tyrš zde přiblížil Tainovu filosofii a některá umělecká díla a musel si zde, stejně jako tomu již učinil při vytváření českého tělocvičeného názvosloví, vymýšlet nová slova, kupříkladu *ovzduší*, *oživenost*,

---

¹⁹⁶ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 139.

¹⁹⁷ Tyrš byl prvním, kdo se u nás zhostil překladu Tainova díla a významně tak přispěl k pronikání francouzského pozitivizmu do českého prostředí.

plynulost, nezdolný a mnohé jiné výrazy, jimiž obohatil náš jazyk.¹⁹⁸ „*Jakkoliv se později v nejednom ohledu Tainovým teoriím vzdálil, za to, že uvedl do Čech francouzskou sociologicko-estetickou metodu, úzce spjatou s tradicí moderního vědeckého myšlení na Západě, jak je představovali ještě Auguste Comte a Herbert Spencer, si mnozí dějepisci umění a estetikové minulosti, třebaš Mirko Novák nebo Otakar Zich, nepřestávali Tyrše cenit.*“¹⁹⁹ Tyrš v souladu s Tainem pátral po podmínkách, které prospívaly uměleckému ruchu a kvalitnímu umění, což později rozpracoval a proměnil v přednášku, jež byla aplikovaná na domácí prostředí, s názvem *O prostředcích k povznesení uměleckých poměrů našich*. Zde se Tyrš zaměřil také na obecnstvo, které by podle něj mělo být taktéž vzdělané, přičemž podotýká, že je vždy lepší variantou, aby obecnstvo bylo nespokojené než, z důvodu nedostatečné erudice, lhostejné. Předpokládá, že nedílnou součástí vývoje umění je, aby mu obecnstvo, lidé porozuměli a zároveň dodává: „*Žádná doba umění nepodporovala, která mu nerozuměla, a která ho tedy ocenit nemohla.*“²⁰⁰ Tyrš si byl plně vědom skutečnosti, že jakkoliv se české umění nadějně vzímá, přeci jen stále za tím evropským značně zaostává. Tyrš si tedy kladl za cíl přispět k rozvoji národního umění, což se ostatně odrazilo i v jeho kriticky-publicistické činnosti, která tento záměr sledovala.²⁰¹

Ani ve svých estetických úvahách ani v kritických statích v sobě Tyrš nezapřel historika umění, tak zhodnotil jeho osobnost Otakar Hostinský²⁰². Sám Tyrš označil své dílo *O podmínkách vývoje a zdaru činnosti umělecké* za jakýsi předstupeň, přípravu k dějinám umění. Tyrš se v tomto spisu dotkl domácích uměleckých poměrů, jejichž stav považoval za žalostný. Umělecká kritika totiž v našem prostředí v této době chyběla, tisk nevěnoval umění žádnou zvláštní pozornost a veřejné mínění tak utvářela pouze diletantská kritika z řad laiků, která však zcela vyhovovala nezasvěcenému publiku. Tyrše pohoršovala skutečnost, že cokoliv české v té době bylo automaticky

---

¹⁹⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 141.

¹⁹⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 141.

²⁰⁰ TYRŠ, Miroslav. *O prostředcích k povznesení uměleckých poměrů našich*. Praha: Československá obec sokolská, 1932, s. 81.

²⁰¹ MATUŠEK, Miloš. *Miroslav Tyrš – estetik, historik umění a „památkář“*. *Časopis Národního muzea, řada historická*. Praha, 2013, s. 61-72. ISSN 1214-0627.

²⁰² Nutno dodat, že to byl právě Otakar Hostinský, Tyršův mladší kolega z univerzity, jenž si jako první plně uvědomoval Tyršův význam pro dějiny výtvarného umění a českou estetiku, jak se můžeme dočíst v jeho díle Miroslav Tyrš *O umění*, 1899

považováno za to nejlepší. V pamětech jeho choti Renáty vyčteme, že právě v tomto díle se Tyrš stavěl „proti úzkému pojmání národního rázu v umění, který tehda namnoze se spatřoval jen ve volbě látky domácí a zakrýval touto domnělou národností, malicherně pojatou, nicotnost umělecké potence.“²⁰³ Stalo se tak, že Tyrš koncem sedmdesátých let platil za odborníka na slovo vzatého ve všech věcech dotýkajících se umění a kultury vůbec. Svou nezpochybnitelnou autoritu v tomto směru stvrdil nejen svou pílí a nadáním, studiem a odbornými znalostmi, ale také publikační činností. To nezůstalo bez povšimnutí, bratři Grégrové využili příležitosti a požádali Tyrše, aby vedle Jana Nerudy převzal odborné a kritické zpravodajství o výtvarném umění v jejich Národních listech. Jakkoliv se Tyrš bál, že vyvolá nevraživost mezi ním a Nerudou, jejichž přátelství si vážil, nestalo se tak, neboť Neruda si byl dobře vědom Tyršovi větší způsobilosti v daném oboru. Výstižně postihl jejich vztah Karel B. Mádl slovy: „Bylť z jednoho kmene, pokolení, ovzduší.“²⁰⁴ V Národních listech Tyrš působil nepřetržitě až do své smrti jakožto referent o výtvarném umění, vyjadřoval se o zahraničním i domácím umění, přičemž nejvíce příspěvků věnoval počátkem osmdesátých let výzdobě Národního divadla a taktéž pražským výstavám soudobého umění. Přispíval ovšem i do dalších periodik, za všechny jmenujme Osvětu, pro kterou pracoval jakožto redaktor *Rozhledů po umění výtvarném*²⁰⁵, do Světozoru, Květů či Zlaté Prahy. Po Tyršově úmrtí na jeho referentskou činnost z větší části navázala jeho choť Renáta.²⁰⁶

Ohlédneme-li se za bohatou publikační a veřejnou činností, jež Tyrš počátkem sedmdesátých let oplýval, nelze se divit, že se opět přihlásily jeho zdravotní problémy. Tak se manželé uchýlili na pět měsíců do Loučeně, kterou již dobře znali. Lékař Tyršovi doporučil ze zdravotních důvodů klid a výjezd do zahraničí. Tyrš tak již podruhé musel přerušit veškeré práce a společně se ženou Renátou podnikli druhou cestu do milované Itálie. Půl rok strávili v Pise, poté navštívili Florencii, kde se Tyršův zdravotní stav opět výrazně zlepšil, snad proto, že Tyršovi vlilo novou krev do žil

---

²⁰³ TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. II. díl. Praha: Český čtenář, 1934.

²⁰⁴ MÁDL, Karel B., *M. Tyrš v Národních listech*, in: Půl století „Národních listů“. *Almanach*, Praha, 1911

²⁰⁵ *Rozhledy* měly jakožto primární cíl kultivaci divákovy vkusu, což mu mělo umožnit i snazší porozumění uměleckému dílu. Vzdělané publikum tak mělo podle Tyrše pokládat umění za bytostnou potřebu.

²⁰⁶ MATUŠEK, Miloš. Miroslav Tyrš – estetik, historik umění a „památkář“. *Časopis Národního muzea, řada historická*. Praha, 2013, s. 61-72. ISSN 1214-0627.

milované renesanční umění. Přesto se však z Itálie ještě se ženou přemístili do německých Alp, jež si zvolil právě proto, aby čerstvý vzduch a kopcovitý terén utužily opět jeho osobnost. Svému příteli Jaroslavu Stýblovi psal: „*Kamkoliv jdu, musím z kopce a do kopce, existence není tu právě pohodlná. Avšak zvolil jsem si ji naschvál. Tužme se!*“²⁰⁷ Po návratu z Alp však ještě strávili nějaký čas v Loučeni. Po návratu se však vyhýbal náročné práci a styku s Uměleckou besedou a přerušil i své působení v *Rozhledech* v časopisu Osvěta. Tyršova disciplinovanost vedla k brzkému uzdravení a následujících dlouhých sedm let se většímu nervovému zhroucení a zdravotním komplikacím úspěšně vyhýbal.²⁰⁸

8.2 Tyrš a výtvarné umění

I když se prozatím samotnému psaní vyhýbal, zapojil se opět do veřejného života, když usedl do poroty pro výzdobu Národního divadla v roce 1877, ve které zasedl s Josefem Zítkem, Josefem Durdíkem, Otakarem Hostinským či Janem Nerudou. V těchto letech již jeho osobnost a znalosti dosahovaly takového ohlasu a vážnosti, že Tyrš nechyběl v žádné z porot posuzující výtvarná a umělecká díla. Tyrš se tak stal soudcem pro pokračující generaci, jdoucí ve stopách Josefa Mánesa, byl to mladý Hynais, Ženíšek či Aleš, jež se zaujetím četli Tyršovy *Rozhledy*, a kteří se později spolupodíleli právě na výzdobě Národního divadla. Sak v tomto kontextu zmiňuje Františka Zákrejse, který ve svých vzpomínkách na Tyrše uvádí: „*Kdo z našich mladých umělců Tyrše poznal, nekořil se jen jeho autoritě, ale miloval jej, jakož ho v oblibě měli posluchači, kterým přednášel. A Tyrš si lásky mladších umělců zasloužil, bez něho nebyli by tak rychle pronikli.*“²⁰⁹ Tyrš se přátelil s Josefem Ženíškem, jehož potkal v Sokole, Mikoláše Alše si pro změnu všiml ještě jako studenta Akademie a na to konto pronesl ke své choti

---

²⁰⁷ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 157.

²⁰⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 159.

²⁰⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 168.

Renátě: „*Na tom mladíkovi se jistě něčeho dočkáme.*“²¹⁰ A měl pravdu, neboť právě těmto dvěma umělcům byla svěřena výtvarná výzdoba Národního divadla. Mladého Alše však většina pánů porotců považovala za příliš neukázněného a nespolehlivého, i když nesporně talentovaného. Sám Tyrš se k jeho dílu, lunetám, vyslovil v *Rozhledech* kriticky, což mělo za následek Alšovo hluboké rozhořčení a křivdu, kterou si v sobě vůči Tyršovi nesl již napořád.²¹¹ Pro Tyrše však Národní divadlo ztělesňovalo mnohem více, než pouhé umělecké dílo, a to pomník národa českého.²¹² Právě soubor článků a pojednání, v nichž se Tyrš věnoval Národnímu divadlu, bývá označováno za nejlepší Tyršovo dílo o českém výtvarném umění. Sám Otakar Hostinský se vyjádřil, že Tyrš zde zcela vystihl význam výzdoby pro rozvoj a vývoj českého umění.²¹³ Další Tyršova pojednání z oblasti dějin umění a výtvarné kritiky se vztahuje k osobnosti Jaroslava Čermáka. Jaroslav Čermák byl malířem, jenž ve svých dílech čerpal náměty z Balkánského poloostrova, Černé Hory, apod. Čermák pobýval a tvořil v Paříži a v českém prostředí nabylo jeho dílu většího významu a rozsahu, až po jeho smrti v jeho pouhých 48 letech. Na jeho počest uspořádala Umělecká beseda vzpomínkový večer, na němž Tyrš ve svém projevu poprvé představil Čermáka, nastínil jeho život a dílo, jež bylo v Čechách v té době téměř neznámé. Mezi nejznámější Čermákovy obrazy, jež spatřil sám Tyrš v Mnichově, při svých toulkách za uměním, je *Únos ženy hercegovské*. Jeho syrovost, kdy na plátně malíř vypočetl únos ženy třemi Turky a jejich následný zápas. Tyrš si ve svém díle kladl otázku: „*Má sobě umělec vůbec podobné motivy voliti? Má v oboru utěšenějším setrvati a nesmí zasáhnouti v temnou říši, v níž osud a povaha lidstva též ze stránky stinné a děsné se jeví?*“²¹⁴ Tuto monografii připravoval Tyrš za nemalé pomoci své žen Renáty. Všechny Tyršovy články vyjadřující se k uměleckému oboru, a která vycházely v Národních listech, Osvětě, Světozoru, Lumíru

---

²¹⁰ TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. Praha: Český čtenář, 1934. S. 50.

²¹¹ Hodí se dodat, že Aleš nakonec z výzdoby kvůli nesouladu s porotou odstoupil a jeho část byla dotvářena hekticky několika umělci najednou.

²¹² SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 163.

²¹³ HOSTINSKÝ, Otakar. *Miroslav Tyrš a umění*, Sokol, 1899, s. 277.

²¹⁴ TYRŠ, Miroslav a TYRŠOVÁ, Renata, ed. *Dra Miroslava Tyrše Úvahy a pojednání o umění výtvarném. Díl I., O Josefu Mánesovi. Život Jaroslava Čermáka a jeho osobnost*. V Praze: Nákladem Tělocv. jednoty Sokol, 1901. S. 64.

či Květech byly posléze shrnuty v šestisvazkovém díle *O umění*, jehož čtvrtý svazek byl věnován právě životu a dílu Jaroslava Čermáka.²¹⁵

Z osmdesátých let také pochází jedno z Tyršových estetických pojednání, které sám Otakar Hostinský prohlásil za nejpřesnější výpověď o Tyršových estetických názorech, což ostatně shledává i dnešní historik umění Rostislav Švácha, jenž tvrdí, že dílo představuje „*jakousi trest' Tyršovy všestranné uměnovědné i výtvarněkritické aktivity*“.²¹⁶ Dílo nazvané *O zákonu konvergence při tvoření uměleckém*²¹⁷ bylo rozšířeným spisem původního díla *O zákonech komposice* z roku 1872. „*Tyrš zavedl do domácí diskurzu Tainův pojem konvergence uměleckého díla, soustředné tendence všech jeho složek, který ovšem dále nad Taina rozpracoval.*“²¹⁸ Tyrš zde demonstroval čtyři druhy konvergence na příkladu Parthenonu, chrámu, jenž sám pokládal za vrchol architektury. Jak uvádí Sak, Tyrš zde přichází s tvrzením, že estetickým ohniskem, do něžž se sbíhají veškeré složky uměleckého díla, je jeho idea a nikoliv formální skutečnost.²¹⁹

Tyrš se své době, obklopen malíři, sochaři, a dalšími umělci z generace kolem Národního divadla, aktivně podílel na veřejném životě a na formování chápání umění jako takového v českém prostředí. Celkově směřovala Tyršova estetika především ke dvěma cílům. Měla vést jednak k systematickému zkvalitňování úrovně děl českých umělců, ale druhak také k umělecké výchově lidu a publika, na níž kladl stejný důraz jako na výchovu tělesnou, a kterou také pokládal za jeden z nedílných prostředků a pilířů národního uvědomění.

---

²¹⁵ TYRŠ, Miroslav, Ladislav. REITMAYER a Vlastimil. PAŘÍZEK. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1989. ISBN 80-04-23206-X. S. 146.

²¹⁶ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 131.

²¹⁷ Pojednání je taktéž součástí šestisvazkového díla *O umění*.

²¹⁸ MATUŠEK, Miloš. Miroslav Tyrš – estetik, historik umění a „památkář“. *Časopis Národního muzea, řada historická*. Praha, 2013, s. 61-72. ISSN 1214-0627.

²¹⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 184.

8.3 Profesor Tyrš

V osmdesátých letech Tyrš doufal v naplnění dalšího svého cíle, kterým byla úspěšná habilitace a následná profesúra. Samotnou habilitaci však provázely nepříjemnosti (jak jsme již zmiňovali v předchozích kapitolách) a trvalo velmi dlouho, než po znovuoobnoveném řízení Tyrš skutečně docenturu úspěšně dovršil. Pro nervově labilního Tyrše představoval celý proces pochopitelně další značné vypětí sil. Odměnou mu však bylo, že jeho úvodní přednáška *O významu studia dějin starého umění orientálního*²²⁰ proběhla ve zcela zaplněné posluchárně pražského Klementina, neboť šlo o vystoupení prvního učitele dějin umění na české katedře, což lákalo nejen studenty, ale i starší posluchače a vzdělance. V prvním roce tak proběhly tři přednáškové cykly: *O dějinách starého umění orientálního se zvláštním zřetelem ku stykům jeho s uměním řeckým, O nálezech olympijských a Lionardo da Vinci, Michelangelo, Raffael*. V dalším roce to byly: *O umění helénském a O stavitelství, skulptuře a malířství v Benátkách, O umění etruském a starořímském, O renesanci italské a O francouzském malířství novější doby*. Jak je patrné, Tyršův záběr byl vskutku rozsáhlý. Jakým nebývalým způsobem na posluchače zapůsobil a jaký dojem v nich zanechal, se dočítáme v listu, jež po Tyršově úmrtí zaslali jeho studenti do redakce Národních listů. „*Řečí jadrnou a plynulou uchvacoval nás, zvláště když vykládal to, co nejvíce miloval – totiž dějiny výtvarného umění řeckého a renesanci. On mluvil bez obtíží takovým slohem, jakým psal, a jak velmi skvostným slohem psal, to ví každý, kdo alespoň jedno jeho kritické pojednání četl. Vždycky jsme se divili jeho mocné, o velkém řečníku svědčící a uchvacující výmluvnosti, zvláště když jsme od něho sami slyšeli, že posud pro samá studia nemá dosti času, aby se na formu přednášky připravoval. Koho věc zajímala, tomu po přednášce ještě třeba i celou hodinu vysvětlovat zvláštnosti a přednosti toho kterého uměleckého díla.*“²²¹ Značné oblibě se těšil i u profesorského sboru, kde mu však k srdci nejbliže přirostl Otakar Hostinský, který jako estetik a teoretik navazoval na Tyršovo zakladatelské dílo. Kromě obdivu k antickému umění pojilo oba muže také vyznavačství darwinismu a jiných vývojových teorií. Již po prvním úspěšném působení

---

²²⁰ Přednášku taktéž nalezneme v rozsáhlém šestisvazkovém díle *O umění*.

²²¹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 199.

na univerzitní půdě se dostalo Tyršovi pocty nejvyšší, a to když byly Tyršovi přiznány „nepopíratelné zásluhy o povznesení tělocviku v Praze a vůbec v Čechách“ a v roce 1884 se tak stal mimořádným profesorem české univerzity v Praze. Bohužel se z této radostné a nově nabyté pocty příliš dlouho neradoval. Již v tomto roce ho opět trápily zdravotní problémy, které ho opět přinutily zvolnit pracovní tempo. Na zdraví mu ani nepřidala skutečnost, že na něj byl vyvíjen shora tlak, aby se kvůli nově nabytému postavení profesora, vzdal práce pro Sokol i stejnojmenný časopis, což byla pro tyrše volba přetěžká. Nakonec redakci časopisu Sokol, skutečně opustil a v dopise svým bratrům sokolským uvedl důvod svého rozhodnutí: „*Bratři! Kdo po více než dvacet let v plném ruchu života tu stál a dvojí dílo konal, má snad nároky, aby síly své jedné práci, a práci klidnější, již věnoval, on cítí zároveň též povinnost, aby všechno úsilí své v ní soustředil.*“²²² Že se však jednalo o rozhodnutí, které pro Tyrše nebylo jednoduché, je více než zřejmé, navíc se Tyršův zdravotní stav opět zhoršil. Měl pocit, že se k němu, po tomto rozhodnutí, ubírají zraky všech spolupracovníků i kolegů, kteří jeho rozhodnutí považovali za zradu. Proto se Tyrš rozhodl, že již nadále nechce setrvávat doma, na očích veřejnosti, ale stáhnout se do ústraní, což mu ostatně doporučil i sám lékař.

Tyrš se nakonec rozhodl k pobytu v Ötztalských Alpách v Rakousku. Tyrš se nechal ubytovat přímo ve vesničce Oetz, kde si pronajal skromnou podkrovní světničku.²²³ Okolí Alp bylo úchvatné a Tyrš často podnikal procházky po okolí. O rekonstrukci Tyršova posledního pobytu se zasloužil Josef Scheiner.²²⁴ Tyrš byl mnohokrát ve vesnici spatřen, jak vycházel v lehkém obleku, s bílou čepicí na hlavě na výšlapy do údolí i do hor. Tyršův zdravotní stav se zde bohužel nelepšil, jak se očekávalo. Svému spolupracovníkovi se v dopisu svěřoval slovy: „*Mohu žel jen říci, že je mi huř. Pitomost, znamení podrážděné hlavy, jest ještě větší, bolesti v nohou dostavily se, nespím a vleku sotva nohy. Při nejlepší vůli nemohu toto klubko rozmotat, ono ji tíží*

---

²²² SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 205.

²²³ TYRŠ, Miroslav. *Miroslav Tyrš: stručný nástin života a působení jeho*. Pražská tělocvičná jednota Sokol, 1884, s. 61.

²²⁴ Přítel a kolega, který se vydal do lokality po Tyršově zmizení, a jenž zachytil poslední dny tohoto muže v článku *Poslední dnové Dra Miroslava Tyrše*, vydaném v Národních listech a doplněném o mapku s vyznačeným místem nálezu Tyršova těla.

a cokoliv proti němu sám sobě, vše mizí náhle pod práh vědomí. Uvidíme.“²²⁵ Tyrš byl touto dobou v Oetzu stále sám a netrpělivě očekával příjezd manželčin, již společně stanovili na 9. srpna. V dopise své choti, který již nestihl odeslat a byl nalezen v jeho šatech, psal, že se sítí spokojenější, přestože jeho zdravotní stav stále není valný. Poslední informace o Miroslavu Tyršovi máme dle pramenů z 8. srpna. Nepodařilo se již zjistit, kam měl Tyrš přesně namířeno, či kam vedla jeho cesta. Dochovalo se svědectví ženy, kteráho potkala u dřevěného můstku vedoucího přes řeku z Umhausens do Sautens. Tyrš prý na pozdrav neodpověděl a zmizel v lese, rozhazujíc rukama. Od tohoto místa vedou strmé stezky kolem skalnatých břehů. Tehdy byl Tyrš spatřen naposledy.²²⁶

Když paní Renáta dorazila v domluvený den, 9. srpna, na nádraží v Ötztal, nikdo tam na ni nečekal. Odebrala se do hostince a úřady byly vyrozuměny o Tyršově zmizení. Další den byl po mši sestaven pátrací sbor, čítající na třicet mužů, jež se vydali prozkoumávat okolí. Tyršová zatím vyrozuměla Prahu o manželově zmizení, jež vzápětí otiskly Národní listy. Za zoufalou paní Renátou přijeli Tyršovi kolegové, kteří se taktéž zapojili do pátrání, tyrolské úřady byly nápomocny - Tyršovy podobizny byly vyvěšeny po celých severních Tyrolích. Hledání však nemělo šťastného konce. Ve čtvrtek 21. srpna bylo nalezeno Tyršovo znetvořené tělo ve vlnami zmítaném korytu řeky Ache. Po ohledání těla bylo tak po čtrnácti dnech již bezpochyby jasné, že je Miroslav Tyrš mrtev. Prozatím byl pohřben v Oetzu. V dopise sokolům uvedli přítomní kolegové následující: „Zlaté, velké srdce Tyršovo jsme dali vyjmouti a vezeme Vám je do Prahy.“²²⁷

6. listopadu byla rakev s Tyršovými ostatky dopravena do Prahy. Nejprve byla umístěna v kapli sv. Štěpána, odtud ji sokolové po dvou dnech dopravili do tělocvičny, kde u ní osm z nich drželo čestnou stráž. Tam se přišli s Tyršem rozloučit jeho nejbližší a 9. listopadu se u katafalku poklonila Tyršově památce i veřejnost. Pohřeb Miroslava Tyrše byl dle dobových pramenů vsutku královský, účastnilo se ho na 1600 sokolů oděných ve svých krojích, pěvecký sbor Hlahol, část projevů zahajoval Eduard Grégr

---

²²⁵ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 212.

²²⁶ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 213.

²²⁷ JANDÁSEK, Ladislav (ed.): *Vzpomínky na Dr. Miroslava Tyrše*. Československá obec sokolská, Praha, 1934, s. 25.

a monumentální pohřební průvod se ubíral směrem k Olšanům. Tam spočinul v hrobce vedle svého nejbližšího přítele Jindřicha Fügnera.²²⁸

Tyršův nekrolog sepsal kdo jiný než Jan Neruda, jenž v něm spatřoval „*reprezentanta dob naší nejnovější. Té doby, za níž národ probuzený vstoupil do života praktického a poznal, že k nastávajícímu boji třeba tužiti se, třeba stejně míti vycvičeny v plný a krásný soulad uvedeny veškeré své síly duševní i hmotné*“. ²²⁹ Tyršova ztráta se dotkla i dvou umělců, Tyršových přátel, Vojtěcha Hynaise a Josefa Václava Myslbeka. Jak se nám dochovalo z jejich korespondence: „*Máme opět o jednoho upřímného a oddaného přítele míň. Velmi mne dojal jeho osud, nevěřím pořád ještě tomu, že to možné, měl jsem ho velmi rád, za jeho sympatickou povahu a osobu. Sochař Myslbek odpovídal slovy: „Nač těch slov, znals ho jako já, proto budiž nehynoucí památka jemu, pravému příteli našemu.*“²³⁰

Tyršův náhlý a řečně i záhadný skon samozřejmě vyvolal množství dohadů o jeho smrti. Našli se tací, kteří v nešťastnou náhodu příliš nevěřili a Tyršovo úmrtí považovali spíš za důstojný odchod z tohoto světa, jelikož by, vzhledem ke zhoršujícímu se zdravotnímu stavu, jinak patrně poslední roky svého života byl Tyrš nucen strávit v ústavu. Jiní zase této verzi oponují, neboť se u Tyrše přeci našlo nedeslané psaní paní Renátě, v němž se tyrš vyslovoval k spokojenému rozpoložení. Ať už je pravda na jedné či druhé straně, smrt tohoto významného muže zůstane již navždy opředena tajemstvím a my se můžeme jen domnívat, co Miroslav Tyrš prožíval ve svých posledních chvílích. Jedno ale zůstává zcela nezpochybnitelné – zanechal za sebou nesmazatelnou stopu a odkaz následujícím generacím a dodnes zůstává obdivuhodnou a významnou osobností české národní kultury devatenáctého století.

---

²²⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 220

²²⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 223. Posléze Neruda ještě v Národních listech připomněl, „*že Tyrš samotář došel si do Tyrolských Alp pro dojemnou svoji smrt.*“

²³⁰ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2. S. 223

9. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo představení Dr. Miroslava Tyrše v širším kontextu, nejen jakožto osobnost, jež do českého prostředí vnesla novou myšlenku sokolství, ale také jako filosofa a myslitele, který zpopularizoval a zatraktivnil umělecké vědy a výtvarné umění širšímu publiku, stál u zrodu české estetiky a obohatil tehdejší národní kulturu, jak ve směru uměleckém, tak tělovýchovném. Svou osobností a životními postoji se tak Miroslav Tyrš řadil k obrozencům své doby, kteří podporovali národní hrdost a kulturu v dobách společenského útlaku. Svými morálními hodnotami, které se snažil v Sokole propagovat, usiloval o to, aby budoucí generace kráčely ve stopách antického hesla *kalokagathia*, neboli jednoty krásy těla a ctnostného ducha.

Ačkoliv je laickou veřejností vnímán především jako tvůrce sokolského ideového programu, a jeho činnost na poli estetickém a uměleckém je tudíž upozadována, na predešlých stránkách jsem doložila, že Sokol, ač byl pro Tyrše zcela jistě srdeční záležitostí, nepatřil rozhodně k tomu jedinému, co zde Tyrš budoucím generacím zanechal. Bez nadsázky lze říct, že Tyrše je možné pokládat za jednoho z prvních estetiků v českém odborném prostoru a jednoho z prvních průkopníků domácí výtvarné kritiky. Ve své době se bez Tyršovi účasti neobešla téměř žádná ze zasedání uměleckých porot, byl podstatným článkem při výběru umělců zvolených k výstavbě a výzdobě Národního divadla. Právě tato generace umělců, jakými byli kupříkladu František Ženíšek, Vojtěch Hynais či Mikoláš Aleš, vděčí Tyršovi za výraznou podporu. Nesmíme opomenout ani názvosloví, které si Tyrš sám vytvářel a se kterým jsme se podrobněji seznámili v kapitole nesoucí název *Co Čech, to Sokol*.

Vytvořením české estetické terminologie a nových termínů z oblasti tělocviku obohatil jak uměleckou, tak tělovýchovnou sféru. Byl uznávanou autoritou, mezi umělci, výtvarníky, spisovateli a pro svou skromnou a lidskou povahu byl oblíben jak mezi svými kolegy, tak u svých studentů a posluchačů. Za účelem kultivace vkusu laického diváka a povznesení domácího uměleckého ruchu, vydával Tyrš své *Rozhledy v umění výtvarném*, aby se česká společnost stala společností umělecky vzdělanou. I zmiňovaný darwinismus, jenž ho na jedné straně pochopitelně vedl k sokolské myšlence, a jehož vliv jsme si podrobněji demonstrovali na vyznění statě *Náš úkol, směr a cíl*, jej na straně

druhé však poháněl k oživení národního umění, ve kterém, stejně jakožto v tělovýchově, spatřoval Tyrš jeden ze stěžejních prvků formující národní kulturu.

Miroslav Tyrš, jak je patrné z jeho literárních děl, byl především eklektikem, jenž během svého života objevoval mnohé teoretické přístupy, které posléze vkomponovával jak do ideje sokolské, tak do uměleckých pojednání. Zatímco v sokolských myšlenkách můžeme spatřovat patrné inspirační zdroje Darwinovi evoluční teorie či Schopenhauerova voluntarismu, estetické směřování a úvahy nesou stopy herbartismu Roberta Zimmermanna, Tyršem vytvořena sociologicko-estetická metoda pak vznikla na základě myšlenek francouzského pozitivisty Hyppolyta Taina. Jeho snahu o povznesení kulturních poměrů u nás, ale také myšlenky humanismu, oceňovali po jeho smrti osobnosti takového formátu, jakými byli T. G. Masaryk či Otakar Hostinský.

Ačkoliv byl Miroslav Tyrš, stejně jako jeho nejbližší přítel a spolupracovník Jindřich Fügner, německého původu, vykonal toho pro českou kulturu a národ paradoxně více, než mnozí rodilí Češi. V době útlaku a politické krize usiloval Tyrš o vytváření národní identity a posilování českého vlastenectví. Podstatný je také fakt, že obohatil kulturní a společenskopolitický život českého národa o složku, jež byla do té doby značně přehlížena - tělesnou výchovu. Díky tomu, že uvedl do praxe sokolský tělocvik a prosazoval, aby tělovýchova pronikla do všech vrstev národa (byl jedním z iniciátorů tělesné výchovy žen a prosazoval také zavedení tělovýchovy do škol), vytvořil ideální prostředí pro formování nové generace zdatných, ale také vlastenecky smýšlejících občanů. Tyrš totiž na tělocvik nenahlézel pouze jako na prostředek zušlechťování těla, ale jako na komplexní výchovu, která by vychovávala nastupující generace k čestnosti, mravní uvědomělosti, hrdosti a lásce k národu.

Je až neuvěřitelné, že od založení Sokola uběhlo již 157 let, a přesto je stále zapsán v povědomí lidí, organizace a jednoty nadále úspěšně fungují a zajišťují kulturní život na vesnicích i ve městech, a i všesokolské slety jsou pořádány s hojnou účastí dodnes. Fenomén Sokola zasáhl do mnoha odvětví, která navždy změnil (tělovýchova, turistika, sport, kultura...) a jeho věhlas doputoval až za oceán. Navzdory tomu, že mnohé Tyršovy myšlenky byly poplatné době a jádro jejich úspěchu leželo především v aktuálnosti, dokázaly se uchytit i v dnešních dnech a Tyršův odkaz je tak živým dodnes.

Co však člověku vytane na mysli nejvíce, a co dnešní společnost postrádá, jsou mravní zásady, ušlechtilé chování, které Tyrš prosazoval a hlásal v Sokole, ale podle kterého i

sám žil. Dnešní společnosti schází pocit jednoty a sounáležitosti. Bohužel se zdá velmi nepravděpodobné, že by k její obnově stačilo dnes něco tak prostého, jako byl za Tyršových dob tělocvik. Proto však shledávám Tyršův odkaz a dílo, v dnešní zvlášť chaotické době aktuálnější, než kdy dříve. Již za jeho života si z Tyrše brali mnozí jeho kolegové příklad, byl jim nejenom přítelem, ale také vzorem. Každý bychom si z tohoto houževnatého člověka měli kousek vzít, kousek z jeho lásky k českému národu a vlasti, kousek z jeho mravních ideálů a jednat a konat tak, abychom sami mohli být vzorem pro druhé. Začneme-li nejprve totiž sami u sebe, svět pak bude zase o něco harmoničtější místem.

10. Seznam použité literatury

ABENDROTH, Walter. *Schopenhauer*. Olomouc: Votobia, 1995. Malé monografie. ISBN 8085885344.

BARTOŠ, Josef, Miroslav Tyrš. *Studie kritická*, Praha 1916.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. *T. G. Masaryk, Sokol a dnešek*. Praha: J. Hříbal, 1991. ISBN 80-900132-3-6.

EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8. ISSN českézeměvletech1848-1918.

HAVLÍČEK, Věnceslav, *Miroslav Tyrš*, Praha 1947.

HIRSCHBERGER, Johannes. *Geschichte der Philosophie*. Köln: Komet, 2003. ISBN 3-89836-239-6.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 8.: Slavné příběhy a osobnosti druhé poloviny 19. století*. Praha: VIA FACTI, 2000. ISBN 80-238-5709-2.

JANDÁSEK, Ladislav (ed.): *Vzpomínky na Dr. Miroslava Tyrše*. Československá obec sokolská, Praha, 1934.

JANDÁSEK, Ladislav. *Přehledné dějiny Sokolstva: typ A. 2. vyd.* V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1937. Sokolská osvěta.

JANDÁSEK, Ladislav. *Život dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský Legionář, 1932. Tyršova knihovna.

KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9.

KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9.

KOSATÍK, Pavel. *České snění*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-393-0.

KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha, 1937. Vysokoškolské rukověti.

MÁDL, Karel B., *M. Tyrš v Národních listech*, in: Půl století „Národních listů“. *Almanach*, Praha, 1911.

MATÚŠEK, Miloš. Miroslav Tyrš – estetik, historik umění a „památkář“. *Časopis Národního muzea, řada historická*. Praha, 2013, 61-72. ISSN 1214-0627.

MATÚŠEK, Miloš. *"Ni zisk, ni sláva": Podnikatel Heinrich Fügner.: Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století*. Praha, 2007,

Miroslav TYRŠ, *Tělocvik v ohledu aesthetickém*; in: *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*.

Miroslav Tyrš: stručný nástin života a působení jeho. V Praze: Vyd. péčí Pražské tělocvičné jednoty Sokol, 1884

Otakar HOSTINSKÝ, Miroslav Tyrš a umění, Sokol, 1899.

Renáta TYRŠOVÁ, Miroslav Tyrš ve styku s českou produkcí výtvarnou; in: *Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863–1893*, Praha 1893

SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Vyšehrad, 2012. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-239-2.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 3. vyd. Praha: Zvon, 1993.

Svobodné noviny: Muž činu. Praha: Orbis, 1945, 1(148). ISSN 1802-6273.

TYRŠ, Miroslav a Renáta TYRŠOVÁ. *Dra Miroslava Tyrše Úvahy a pojednání o umění výtvarném*. Praha: Tělocvičná jednota Sokol, 1901.

TYRŠ, Miroslav, Jindřich Fügner, *Nárys života, zjevu a povahy*, in: *Úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše, II.*, Praha 1894,

TYRŠ, Miroslav, Ladislav. REITMAYER a Vlastimil. PAŘÍZEK. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1989. ISBN 80-04-23206-X.

TYRŠ, Miroslav, SCHEINER, Josef, ed. *Úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. V Praze: Nákladem tělocvičné jednoty Sokol, 1894.

TYRŠ, Miroslav. *Hod olympický*. Praha: Olympia, 1968.

TYRŠ, Miroslav. *Miroslav Tyrš: stručný nástin života a působení jeho*. Pražská tělocvičná jednota Sokol, 1884.

TYRŠ, Miroslav. *Mohamed a nauka jeho*. 2. vyd. Brno: Moravský legionář, 1925. Sokolská knihovna.

TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. 2. vyd. V Praze: Československá obec sokolská, 1946.

TYRŠ, Miroslav. *Základové tělocviku*. V Praze: I. L. Kober, 1873.

TYRŠ, Miroslav. *Základové tělocviku*. V Praze: I.L. Kober, 1873.

TYRŠOVÁ, Renata. *Jindřich Fügner: paměti a vzpomínky na mého otce*. Praha: Český Čtenář, [1924]. Český čtenář. Díl druhý.

TYRŠOVÁ, Renata. *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. Praha: Český čtenář, 1934.

ZUMR, Josef. *Máme-li kulturu, je naší vlastí Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofia, 1998. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-110-9.

ZUMR, Josef. *Úloha antiky v národním obrození* in: *Listy filologické*. 2006.

10.1 Seznam použitých internetových zdrojů

Neznámý všem známý Jan Neruda. *Český rozhlas* [online]. 2011, 15. 8. 2011 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/neznamy-vsem-znamy-jan-neruda-6645689>

Založení Sokola. *Česká obec sokolská* [online]. Praha, 2013 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5404/zalozeni-sokola>

JAREŠ, Jakub. Renáta Tyršová – doktorka filozofie, byť „jen“ čestná. *IForum: Online magazín Univerzity Karlovy* [online]. 2013, 2013 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-14183.html>

Pražské sokolovny jako kulturní památky. *Sokolské památky* [online]. 2017, 2017 [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <http://www.sokolskepamatky.eu/zajimavosti/detail-prazske-sokolovny-jako-kulturni-pamatky/>

Časopis Národního muzea, řada historická: Miroslav Tyrš - estetik, historik umění a "památkář" [online]. 2013 [cit. 2019-07-14]. ISSN 1214-0627_1-2_2013. Dostupné z: [file:///C:/Users/ASUS%20nb/Downloads/ISSN_1214-0627_1-2_2013_p61-72%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ASUS%20nb/Downloads/ISSN_1214-0627_1-2_2013_p61-72%20(1).pdf)

Dr. Miroslav Tyrš. *Miroslav Tyrš Webnode* [online]. 2008 [cit. 2019-07-14]. Dostupné z: <https://miroslavtyrs.webnode.cz/>

Filosofický časopis [online]. 2013, 5/2013 [cit. 2019-07-10]. Dostupné z: <http://filcasop.flu.cas.cz/index.php?page=archiv&rok=2013&cislo=5-2013&obsah=583>

GWINNER, Wilhelm. *Arthur Schopenhauer aus persönlichem Umgang dargestellt: Ein Blick auf sein Leben, seinen Charakter und seine Lehre* [online]. 1862. F. A. Brockhaus [cit. 2019-04-01]. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Arthur_Schopenhauer_aus_pers%C3%B6nlichem_Um.html?id=K0MJAAAAQAAJ&redir_esc=y

11. Obrazové přílohy

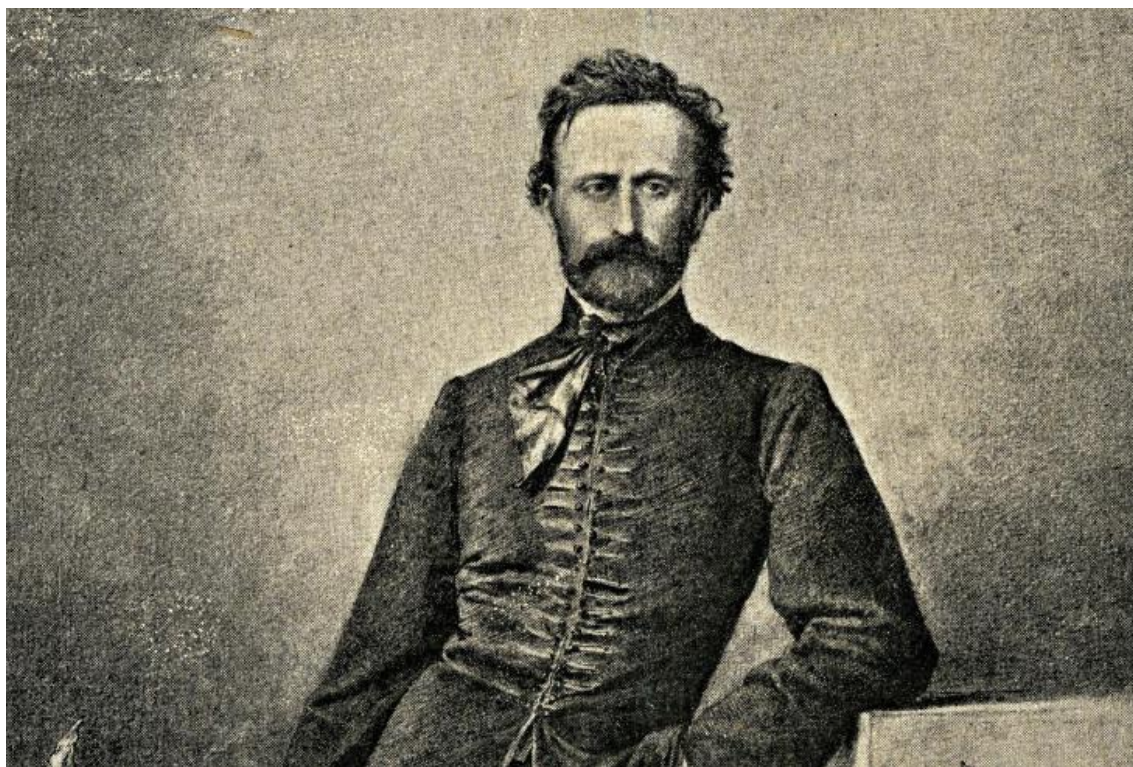
Obr. 1 Miroslav Tyrš – portrét

Zdroj: <https://www.sokol.eu/obsah/6932/8-srpna-1884-zemrel-dr-miroslav-tyrs>, vyhledáno dne 9. 7. 2019

Obr. 2 Sokolský prapor

Zdroj: <http://www.neaktuality.cz/domaci/praha-vitala-prvni-vsesokolsky-slet/>, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 3 Jindřich Fügner

Zdroj: <http://www.sportovnilisty.cz/pozice-3/jindrich-fgner/?style=mobile>, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 4 Renáta Tyršová

Zdroj: <http://www.payne.cz/3xS43787/TyrsovaRenata.htm>, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 5 Josef Mánes, návrhy sokolského kroje 1862

Zdroj: http://img.radio.cz/pictures/sport/sokol/kroj_muži.jpg, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 6 Portrét Miroslava Tyrše od Jana Vilímka

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Miroslav_Tyr%C5%A1, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 7 Budova pražské Sokolovny

Zdroj: <http://www.historickasidla.cz/dr-cs/1276-sokolovna-t-j-sokol-prazsky.html>, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 8 Sál pražské Sokolovny

Zdroj: <https://encyklopedie.praha2.cz/stavba/688-budova-byvale-telocvicne-jednoty-prazske-sokol-prazsky>,
vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 9 Vsesokolský slet

Zdroj: <https://www.i60.cz/clanek/detail/19745/bili-je-a-zatykali-tak-skoncil-sokolsky-slet>, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 10 Vsesokolský slet ke stému výročí republiky v roce 2018

Zdroj: <https://www.cysnews.cz/kultura/praha-zazila-xvi-vsesokolsky-slet/>, Vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 11 Opona Národního divadla od Vojtěcha Hynaise

Zdroj: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11103404611-narodni-divadlo-jak-je-neznete/215542152180007/>,
vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 12 Únos Černohorky od J. Čermáka

Zdroj: <https://www.sypka.cz/unos-cernohorky/a20/d9977/>, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 13 Sousoší Láokoóna a jeho synů

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1oko%C3%B3n_a_jeho_synov%C3%A9, vyhledáno 9. 7. 2019

Obr. 14 Pohřeb Miroslava Tyrše, Václavské náměstí

Zdroj: https://www.geocaching.com/geocache/GC7BA0B_hrob-zakladatelu-049, vyhledáno 9. 7. 2019